

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

TARİHİ YARIMADA
GELİŞİM SÜRECİ-1950 SONRASI İMAR
FAALİYETLERİNİN KAMU YAPILARI
KAPSAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REŞAT BADUR
130201005

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ.DR. M. LÜTFİ YAZICIOĞLU

İSTANBUL 2016

TEZ ONAYI

FSMVÜ Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı 130201005 numaralı öğrencisi Reşat BADUR 'un ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırlamış olduğu “**TARİHİ YARIMADA GELİŞİM SÜRECİ - 1950 SONRASI İMAR FAALİYETLERİNİN KAMU YAPILARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile 14.06.2016 tarihinde savunmuş ve mezuniyeti hususunda enstitü için gerekli yeterlilikleri yerine getirmiştir.

Prof. Dr. M. Bülent ULUENGİN

FSMVÜ Mühendislik ve Fen Bilimleri
Enstitüsü Müdürü

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç. Dr. M. Lütfi YAZICIOĞLU**
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi .....

Jüri Üyeleri: **Prof. Dr. M. Bülent ULUENGİN**
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi .....

Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ
Gedik Üniversitesi .....

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Reşat BADUR

ÖNSÖZ

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan imar hareketleri, Tarihi Yarımada'nın topoğrafyasında büyük değişikliklere yol açmıştır. 1940'lı yıllarda şehri enine kesen ve zemin kodlarının değişmesine yol açan Atatürk Bulvarı, şehrin topoğrafyasını oldukça değiştirmiştir. Ayvansaray'dan Yedikule'ye uzanan geniş bulvar projesinin uygulanmayışı Tarihi Yarımada için bir kazanç olarak kabul edilir. Ayrıca yeniden inşaat girişimleri bütünüyle politikacılar tarafından kötüye kullanılmış ve sömürülmüştür. Bütün bu yıllar içinde İstanbul Nazım Planı çalışmaları sürdürülmüş, fakat hiçbir zaman tamamlanamamıştır. Şimdi ise olağanüstü göç kentin bir uygarlık ortamı olarak yaşama şansını tehdit etmektedir. Bu kapsamda 1950 sonrasında yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurularak bu dönemden sonra yapılan bazı iddialı kamu yapıları tezin bir parçasını oluşturmuştur.

“Tarihi Yarmada Gelişim Süreci-1950 Sonrası İmar Faaliyetlerinin Kamu Yapıları Kapsamında İncelenmesi” başlıklı tezimi hazırlamamda bilgi ve görüşleriyle bana danışmanlık yapan, her konuda destekleyen tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. M. Lütfi YAZICIOĞLU'na, lisans döneminde olduğu gibi yüksek lisans döneminde de maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, stresli geçen tez hazırlama sürecinde yanımda olan Şükran Öztürk BADUR'a, KA-YAPI İnşaat Proje Danışmanlık ofisindeki çalışma arkadaşlarıma anlayışlarından dolayı teşekkür ederim.

Hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, yanımda olamamalarına rağmen uzaktan da olsa destek olan aileme teşekkür ederim.

Haziran 2016

Mimar Reşat BADUR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	1
1.2. Kapsam.....	2
2. TARİHİ YARIMADA	2
2.1. Tarihi Yarımada'nın Konumu.....	2
2.2. Tarihi Yarımada'nın Ulaşım Yapısı.....	4
2.3. Yarımada'nın İklimi.....	6
2.4. Tarihi Yarımada'nın Bitki Örtüsü.....	6
2.5. Yarımada'nın Topoğrafik Yapısı	7
2.6. Yarımada'nın Ekonomik Yapısı	9
3. TARİHİ YARIMADA'NIN DÖNEMLER İÇİNDEKİ GELİŞİMİ VE İMARI	10
3.1. İlk Yerleşimler Byzantion-Roma ve Bizans Dönemi.....	10
3.2. Osmanlı Dönemi	16
3.3. Cumhuriyet Dönemi ve İmar Faaliyetleri	25
4. İMAR FAALİYETLERİ KAPSAMINDA 1950 SONRASI GELİŞMELER VE ÖZELLİKLE BAZI KAMU YAPILARI	33
4.1. 20.Yüzyıl Mimarlığı.....	33
4.1.1. 20. Yüzyıl Mimarlığının Ortaya çıkışı.....	34
4.1.2. Türkiye'nin 20.Yüzyıl Mimarlığı	37
4.1.3. Mimarimizdeki Değişim Süreci	38
4.2. Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Binası (SSK) 1963-1970.....	59
4.2.1. Zeyrek Bölgesi'nin Çevresel Analizi	59
4.2.2. Sosyal Sigortalar Kurumunun Konumu	62
4.2.3. SSK Kompleksi'nin Tarihçesi.....	63
4.2.4. Kent Dokusunun Binaların Biçimlenmesine Etkisi	66
4.2.5. Zeyrek Bölgesi'nin Kütlesel İfadeye ve Dış Görünüme Etkisi.....	67
4.2.6. Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Genel Analizi	68

4.3.	İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) 1959-1966	78
4.3.1.	İMÇ'nin Konumu.....	78
4.3.2.	İMÇ'nin Tarihçesi.....	79
4.3.3.	İMÇ'nin Genel Analizi	81
4.4.	İstanbul Adliye Sarayı 1948-1971	94
4.4.1.	Adliye Sarayı'nın Konumu	94
4.4.2.	Adliye Sarayı'nın Tarihçesi	96
4.4.3.	Adliye Sarayı'nın Genel Analizi.....	98
4.5.	İstanbul Belediye Sarayı 1953-1960	110
4.5.1.	Belediye Sarayı'nın Konumu.....	110
4.5.2.	Belediye Sarayı'nın Tarihçesi	110
4.5.3.	Belediye Sarayı'nın Genel Analizi.....	112
5.	SONUÇ.....	122
6.	KAYNAKÇA	128
7.	ÖZGEÇMİŞ.....	134

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 : Tarihi Yarımada'nın İstanbul Metropolü içindeki konumu	4
Şekil 2.2: Tarihi Yarımada mevcut ulaşım sistemleri	5
Şekil 2.3: İstanbul'un eski merkezi ile yakın çevresinin topoğrafik haritası.....	8
Şekil 2.4: Tarihi Yarımada'nın Topoğrafyası.....	9
Şekil 3.1: Byzantion'nun Konumu	10
Şekil 3.2: Byzantion ve Konstantinopolis'in Gelişimi	12
Şekil 3.3: Constantinus surları yapıldıktan sonra Konstantinopolis	13
Şekil 3.4: II.Theodosius döneminden Osmanlı dönemine dek Konstantinopolis(450-1453).	15
Şekil 3.5: Fetih sonrası Yarımada Planı(1453-1520).	17
Şekil 3.6: Fatih Külliyesi'nin Genel Yerleşim Planı	18
Şekil 3.7: II. Mehmet döneminde Topkapı Sarayı.....	19
Şekil 3.8: 1520-1603 döneminde Tarihi Yarımada Planı	20
Şekil 3.9: Süleymaniye Külliyesi'nin Vaziyet Planı.	22
Şekil 3.10: 1603-1730 döneminde Tarihi Yarımada Planı.	23
Şekil 3.11: 1730-1789 döneminde Tarihi Yarımada Planı.	24
Şekil 3.12: 1789-1910 döneminde Tarihi Yarımada Planı.	25
Şekil 3.13: 1923-1950 arasında Tarihi Yarımada Planı	26
Şekil 3.14: Beyazıt Meydanı, 1926-1956 arası.....	28
Şekil 3.15: Henri Prost'un 1937'de hazırladığı Nazım Planı	29
Şekil 3.16: 1950-1960 arasında Tarihi Yarımada Planı	30
Şekil 3.17: Aksaray'ın yüz yılı 1875	31
Şekil 3.18: 1957-58'de açılan Vatan ve Millet Caddesinin köprülü kavşakları 1970'lerin ortalarında tamamlandıktan sonraki hali	32
Şekil 4.1: Vakıf Han	39
Şekil 4.2: Ankara Harp Okulu	41
Şekil 4.3: Sheraton Taksim Oteli.....	43
Şekil 4.4: İstanbul Hilton Oteli.....	45
Şekil 4.5: Kızılay İş Merkezi	46
Şekil 4.6: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.....	47
Şekil 4.7: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi iç mekanı	47
Şekil 4.7: İstanbul Reklam Binası	48

Şekil 4.9: Sheraton Taksim Oteli.....	49
Şekil 4.10: Büyük Ankara Oteli.....	50
Şekil 4.11: Odakule	50
Şekil 4.12: Türk Tarih Kurumu Binası	51
Şekil 4.13: İran Büyükelçiliği Kültür Merkezi İlkokulu	53
Şekil 4.14: Atatürk Bulvarı.....	55
Aksaray Unkapanı Yolu Atatürk Bulvarı Krokisi(Ünsal,1969:24).....	55
Şekil 4.15: Atatürk Bulvarı.....	56
Şekil 4.16: Atatürk Bulvarı.....	56
Şekil 4.17: Su Sarnıcı	57
Şekil 4.18: İncelenecek Yapıların Genel Görüntüsü	58
Şekil 4.19: 19. Yüzyıl Zeyrek Genel Görünümü.....	60
Şekil 4.20: 19. Yüzyıl Zeyrek Silueti	61
Şekil 4.21: Sosyal Sigortalar kurumu binasının konumu	62
Şekil 4.22: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafı (1966).....	63
Şekil 4.23: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafı (1966).....	64
Şekil 4.24: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafı (1966).....	64
Şekil 4.25: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafı (1966).....	65
Şekil 4.26: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafı (1966).....	65
Şekil 4.27: SSK Kompleksinde Çıkma ve Tekrar (2016).....	67
Şekil 4.28: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Vaziyet Planı	69
Şekil 4.29: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Zemin Kat Planı	69
Şekil 4.30: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi 1.Kat Planı.....	70
Şekil 4.31: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Kesiti	70
Şekil 4.32: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Kesiti	70
Şekil 4.33: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünümü.....	71
Şekil 4.34: Zeyrek SSK Kompleksi.....	72
Şekil 4.35: Zeyrek SSK Kompleksi.....	72
Şekil 4.36: Zeyrek SSK Kompleksi.....	72
Şekil 4.37: Zeyrek SSK Kompleksi.....	73
Şekil 4.38: Zeyrek SSK Kompleksi.....	73
Şekil 4.39: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünüm.....	74
Şekil 4.40: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünüm.....	74
Şekil 4.41: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünüm.....	75
Şekil 4.42: Zeyrek SSK Kompleksi.....	75

Şekil 4.43: Zeyrek SSK Kompleksi.....	75
Şekil 4.44: Zeyrek SSK Kompleksi.....	76
Şekil 4.45: Zeyrek SSK Kompleksi.....	76
Şekil 4.46: Zeyrek SSK Kompleksi.....	76
Şekil 4.47: İMÇ Konumu 2016	78
Şekil 4.48: 1.Kısım Vaziyet Planı	82
Şekil 4.49: 1.Kısım Kesiti.....	82
Şekil 4.50: 2.Kısım Vaziyet Planı	83
Şekil 4.52: Zeyrekten İMÇ ve Süleymaniye'ye Bakış	84
Şekil 4.53: İMÇ Genel Vaziyet Planı	85
Şekil 4.55: İmç iç Avlu Görüntüsü.....	86
Şekil 4.56: İMÇ Düz Çatı Detayı	86
Şekil 4.57: Avludan Perspektif.....	87
Şekil 4.58: Unkapanı Görünüşü.....	87
Şekil 4.59: 1950'li yılların Sonu Unkapanı	88
Şekil 4.60: 1960'ların Başı Hafriyat Yapılırken.....	89
Şekil 4.61: Hıfzıssıhha Enstitüsü ile Şebsefa Kadın Cami arasında kalan inşaat alanı 1960'ların ortası	89
Şekil 4.62: Havadan İMÇ (1968).....	90
Şekil 4.63: Şebsefa Kadın Camisinden İMÇ (1968)	90
Şekil 4.64: İMÇ 1.Blok (1968).....	91
Şekil 4.65: Fore Kazıkların Çakılma İşlemi 1960'ların başı	91
Şekil 4.66: İç Avlu 2016.....	92
Şekil 4.67: İMÇ ve Çıkmalar 2016.....	92
Şekil 4.68: İMÇ ve Bozdoğan Kemerli 2016	93
Şekil 4.69: Tabelalarla doldurulmuş İMÇ Yapısının Cephesi 2016.....	93
Şekil 4.70: Adliye Sarayı'nın Tarihi Yarımada'daki Konumu.....	94
Şekil 4.71: İstanbul Adliye Sarayı Yerleşim Planı 1948	95
Şekil 4.73: Adliye Sarayı 3d modeli.....	98
Şekil 4.74: Üç Kat Yüksekliğindeki Revaklı Blok Perspektif Çizimi.....	99
Şekil 4.75: Adliye Sarayı Kat Planı.....	100
Şekil 4.76: Adliye Sarayı Kat Planı.....	101
Şekil 4.77: Adliye Sarayı Kesiti	101
Şekil 4.78: Adliye Sarayı Kesiti	102
Şekil 4.79: Yüksek Kolonat İçin Perspektif Etüdü	102

Şekil 4.80: İç Perspektif Etüdü	103
Şekil 4.81: Yarışma İçin Ön Etütler 1948	103
Şekil 4.82: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948	103
Şekil 4.83: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948	104
Şekil 4.84: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948	104
Şekil 4.85: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948	104
Şekil 4.86: Sultanahmet Meydanı'ndan Adliyenin görünüşü	104
Şekil 4.87: Yarışma İçin Ön Etütler 1948	105
Şekil 4.88: Bloklar Arası Avlu	106
Şekil 4.90: Bina Girişi 2016	108
Şekil 4.91: Blokların Arası Avlu 2016	108
Şekil 4.92: İmran Öktem Caddesi Üzerindeki Adliye Sarayı.....	109
Şekil 4.93: Divan Yolu'ndan Adliye Sarayı Görünüşü	109
Şekil 4.94: Belediye Sarayı'nın Tarihi Yarımada'daki Konumu	110
Şekil 4.95: Bozdoğan Kemer, Haşim İşçan Geçidi ve Belediye Sarayı Görünümü	111
Şekil 4.96: Belediye Binasının yarışma Perspektifi	112
Şekil 4.97: Belediye Sarayı 3d Modeli	113
Şekil 4.98: Belediye Sarayı Vaziyet Planı Yarışma projesinden.....	114
Şekil 4.99: Belediye Sarayı Zemin Kat Planı Yarışma projesinden	114
Şekil 4.100: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden	115
Şekil 4.101: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden	115
Şekil 4.102: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden	115
Şekil 4.103: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden	116
Şekil 4.104: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden	116
Şekil 4.105: Belediye Sarayı Kesiti Yarışma projesinden.....	116
Şekil 4.106: Belediye Sarayı Görünüşü Yarışma projesinden	117
Şekil 4.107: Belediye Sarayı Görünüşü Yarışma projesinden	117
Şekil 4.108: Süleymaniye Cami Minaresinden Belediye Sarayı 2005	118
Şekil 4.109: Hasekiden Belediye Sarayı Görüntüsü 2007.....	119
Şekil 4.110: Bozdoğan Kemerinden Belediye Sarayı 2012	119
Şekil 4.111: Uçaktan Belediye Sarayı 2014	120
Şekil 4.112: İki Blok Arasındaki Bağlantı 2016.....	120
Şekil 4.113: Haşim İşçan Geçidi'nden Belediye Sarayı	121
Şekil 4.114: Başkanlık ve Toplantı Bölümü 2016.....	121

ÖZET

“Tarihi Yarımada Gelişim Süreci-1950 Sonrası İmar Faaliyetlerinin Kamu Yapıları Kapsamında İncelenmesi” isimli bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde tezin amacı ve kapsamı vurgulanmıştır. İkinci kısımda Tarihi Yarımada'nın konumu, ulaşım yapısı, iklimi ve bitki örtüsü, topografik yapısı ve ekonomik yapısı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise; Tarihi Yarımada'nın dönemler içindeki gelişimi incelenmiş; Byzantion, Roma ve Bizans döneminden kısaca bahsedilip, Osmanlı dönemindeki gelişmeler ve Cumhuriyet dönemi irdelenerek bu dönemde meydana gelen imar faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise 20.yüzyıl mimarlığına değinilmiş, 1950 sonrası gelişmeler ele alınarak belirlenen bazı kamu yapıları aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kamu yapıları; Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Adalet Sarayı ve İstanbul Belediye Sarayı'dır. Bu yapıların seçilmesinin en büyük nedeni ise, hepsinin de iddialı yapılar (yarışma projeleri) olması ve 1950 sonrası mimarimizde meydana gelen değişiklikleri açık bir şekilde yansıtılmalarıdır. Çalışmanın son bölümünü ise sonuç kısmı oluşturur. Bu bölümde genel anlamda irdelenen kamu yapıları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Yarımada, İmar Faaliyetleri, Kamu Yapıları

ABSTRACT

This work, “The Evolution of the Historical Peninsula – A Study of post-1950 Construction Activities with Focus on Public Buildings” consists of five sections.

In the first section, the aim and scope of the thesis is emphasized. The second section discusses the location of the Historical Peninsula, its transportation structure, climate, flora, and topographical and economic structure. In the third section, the evolution of the Historical Peninsula in different historical periods is investigated; the Byzantine and Roman periods are shortly mentioned, whereas the construction activities during the Ottoman and Republican epochs are discussed in detail.

The fourth section deals with the twentieth century architecture, and dwells on the developments after 1950 by focusing on certain public buildings such as the Social Security Directorate, Manufacturers Market, Palace of Justice, and Istanbul Municipality Palace. The rationale behind the choice of these buildings is that they are all contest projects and clearly reflect the changes in our architecture after 1950. The fifth and last part recapitulates and concludes the discussion.

Key words: Historical Peninsula, Construction Activities, Public Buildings

1. GİRİŞ

Sosyo-politik olarak Türkiye’de 20. yüzyıl iki döneme işaret etmektedir; 1923’e kadar Osmanlı İmparatorluğu otoritesindeki dönem, 1923’den sonra da Cumhuriyet Dönemi Modernleşme girişimleri Türkiye’de ilk olarak on sekizinci yüzyılda başlamış, devam etmiş ve 20. yüzyılda daha etkili hale gelmiştir. Türkiye’de modernleşmeyi amaçlayan yeni devlet düzeni, kurulacak yeni kurumlar için yeni binalara gereksinim duyuyordu. Bu yeni inşa edilecek binalar, o dönemin mimarlığını hem tarzı, hem kalitesi hem de hızla çoğalan miktarı ile bir anda etkisi altına almıştır. Türkiye’de 20. yüzyılda mimarlık bu çok yönlü değişimlerle ürünler vermeye başlamıştır.

1.1. Amaç

İstanbul’un ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel olgusundaki başat etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Bu özelliği cumhuriyetin ilk yıllarında etkileşimini kaybeder gibi görünse de 1950 sonrasında ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında köklü değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişiklikler Tarihi Yarımada için kırılma noktası olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda ülkede en çok etkilenmiş olan İstanbul ve İstanbul’daki Tarihi yarımada olmuştur.

Bu değişime paralel olarak meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin etkileri oldukça önemlidir. Bu etkileşimde Tarihi Yarımada da çevresel oluşumlar kadar kamusal yapılarda, önemli bir atılım ve değişime paralel olarak bu bölgede yer almaktadır. Bu özellikleri ile zamanın evrensel üslupları, yapısal özellikleri Tarihi Yarımada da ne gibi hareketliliğin ve değişimin oluştuğu saptanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Yarımada’nın tarihi süreçte ve özellikle cumhuriyet dönemi ile birlikte yapılan imar faaliyetleri kapsamında bu özgün mekâna olumlu ve olumsuz taraflarının incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Kapsam

Bu amaç doğrultusunda Tarihi Yarımada'nın İstanbul özelinde yeri ve konumu yanında 1950 sonrasındaki çevresel özelliklerin değişimi ve oluşumunda olumlu ve olumsuz tarafları kadar burada yapılan kamu yapılarının tekil özellikleri yanında çevresel uyum ve uyumsuzlukları anlatılmaya çalışılmıştır.

Tarihi Yarımada da 1950 sonrası yapılan ideali(yarışma projeleri) kamu yapılarından bazılarının örnekleme yolu ile incelenmek istenmiştir. İncelenen bu kamu yapıları; Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Adalet Sarayı ve İstanbul Belediye Sarayı'dır. Bu kapsamdaki yapıların her birinin ayrı ayrı özellikleri ve mimarlık tarihi sürecindeki yerleri ile biçimsel, kavramsal ve işlevsel özellikleri tezin kapsamını oluşturmaktadır.

2. TARİHİ YARIMADA

2.1. Tarihi Yarımada'nın Konumu

Tarihî Yarımada, 8500 yıllık geçmişiyle Doğu Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış önemli bir merkez konumundadır. Haliç, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ile çevrili olan ve batı sınırı Bizans döneminden kalma şehir surlarından oluşan Tarihî Yarımada ya da Osmanlı döneminden bu yana kullanılan bir diğer adıyla Sur içi, İstanbul'un ilk defa kurulduğu ve geliştiği yerdir.

Şehirlerin ortaya çıkışında coğrafi faktörlerin önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir (Akengin,2010:6). Söz konusu eğer İstanbul ise, bu durum etkiden de öte adeta bir varoluş sebebi olarak kabul edilir. İstanbul bir ova veya yayla düzlüğünde, içinden yalnızca bir akarsu geçen basit yüzey şekilleri içinde büyümüş bir şehir değildir. İstanbul'un doğal coğrafyasını oluşturan Boğaz, Haliç, tepeler, adalar, göller, dereler, bitki örtüsü ve diğer unsurlar, O'nun tarih boyunca çok özellikli bir şehir haline gelmesine önemli katkılar yapmıştır (Tümertekin, 1997a:16-17). İstanbul, kimliğini

ve büyüleyici varlığını tarihine borçlu olsa da, şehrin kuruluş ve gelişiminde, coğrafi özelliklerin ve konumunun da etkili olduğunu belirtmek gerekir.

İstanbul ili coğrafi konum olarak 28° 01' ve 29° 55' doğu boylamları ile 41° 33' ve 40° 28' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. İstanbul Boğazı, Karadeniz'i, Marmara Denizi'yle birleştirirken; Asya Kıtası'yla Avrupa Kıtası'nı birbirinden ayırmakta ve İstanbul kentini de ikiye bölmektedir. İli kuzeyde Karadeniz, doğuda Kocaeli Sıradağlarının yüksek tepeleri, güneyde Marmara Denizi ve batıda ise Ergene Havzası'nın su ayırım çizgisi sınırlamaktadır. Tarihi yarımada olarak adlandırılan bölge Çatalca Yarımadasının güneydoğu ucunda yer almaktadır. Kuzeyinde Haliç ve Beyoğlu, doğusunda İstanbul Boğazı, güneyinde Marmara Denizi, batısında ise Zeytinburnu, Bayrampaşa, Eyüp ile sınırlı bir alanda bulunmaktadır(Şekil 2.1).

Kent coğrafi konumu nedeniyle önemli kara ve deniz ulaşım yollarının kesim noktası üzerindedir. Orta Avrupa ve Balkanlar'dan gelen yollar Trakya havzasını izleyerek burada birbirine kavuşur ve Boğaz'ın karşı kıyısında Anadolu'nun içlerine doğru uzanır. Karadeniz ve Marmara deniz yollarının birleştiği nokta da burasıdır. Kent, Karadeniz ve Akdeniz kıyısındaki ülkeler için zorunlu bir geçit yeridir.

Şekil 2.1 : Tarihi Yarımada'nın İstanbul Metropolü içindeki konumu
(K:Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003)

2.2. Tarihi Yarımada'nın Ulaşım Yapısı

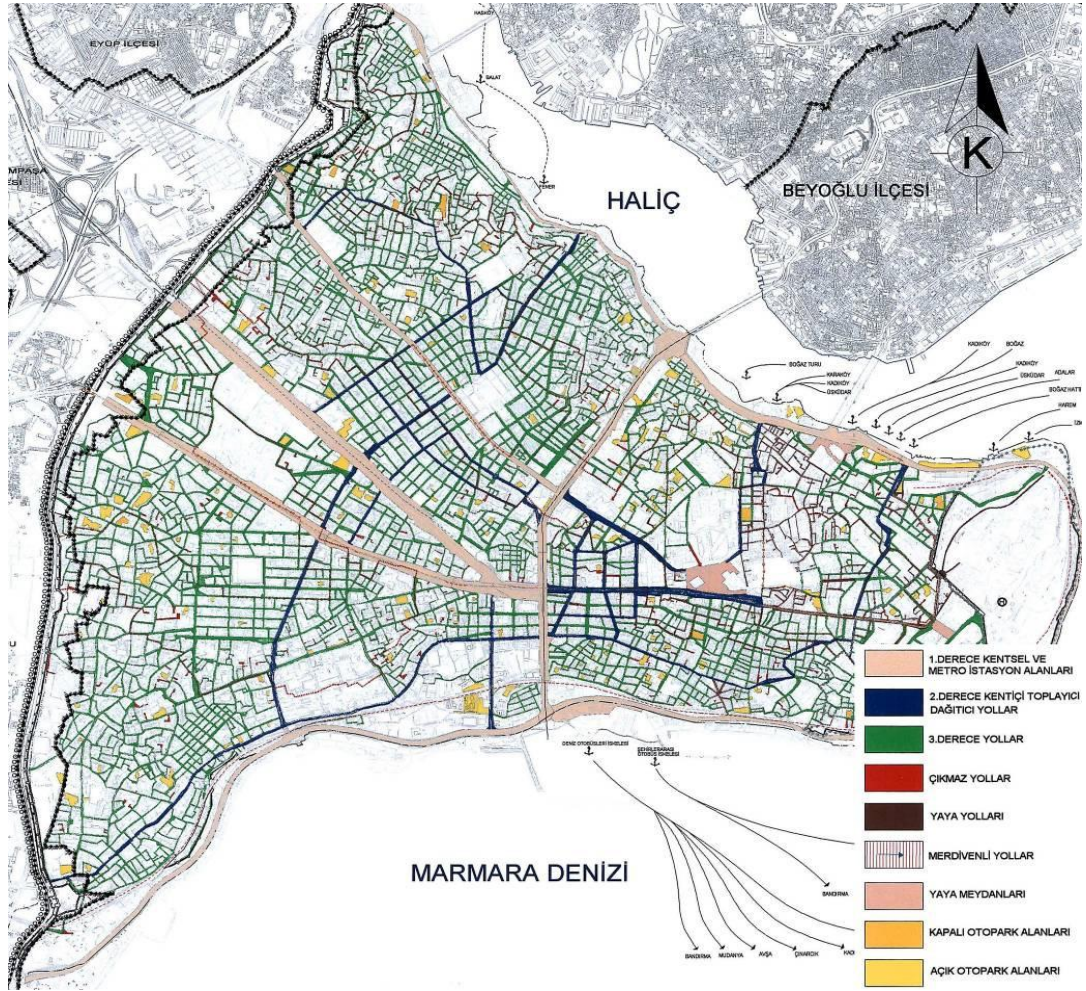
Tarihi Yarımada, İstanbul'un merkezi sayılabilecek bir konumda olmasından dolayı ulaşım güzergâhları açısından da odak teşkil eden bir yapıya sahiptir. Bu kapsamda hem karayolu hem denizyolu ve hem de demiryolu sistemleri açısından bakıldığında Tarihi Yarımada bir merkez konumundadır(Şekil 2.2).

Tarihi Yarımada, ticaretin merkezi olması ve yakın geçmişe kadar ve belki de halen kentin MİA'sı olması sebebi ile kazanmış olduğu hüviyet, Yarımada'yı ulaşım güzergâhlarının da odağına taşımıştır. Tarihi Yarımada bu yapısı nedeni ile

metropolün diğer bölgelerine de ulaşımda kullanılmakta ve bu sebepten dolayı aşırı yoğun yaya ve taşıt trafiğine sebep olmaktadır.

Sirkeci Garı, Eminönü ve Yenikapı iskeleleri, ana arterlerden Vatan, Millet Caddeleri ve Atatürk Bulvarı, Yarımada'nın metropolün diğer bölgeleri ile ilişkisinin kurulmasını sağlayan önemli arterlerdendir. Sirkeci Garı, Anadolu yakası ile ilişkinin kurulduğu, Avrupa yakasındaki en önemli durağı oluşturmaktadır. Eminönü ve Yenikapı iskele alanları, şehrin iki yakası arasına ve Marmara Denizi'nin güney kıyılarındaki merkezlere hizmet etmektedir (1/5.000 Nazım İmar Planı Raporu).

Şekil 2.2: Tarihi Yarımada mevcut ulaşım sistemleri (K:Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003).

Tarihi Yarımada, gerek fiziksel ve ulaşım ilişkileri bakımından, gerekse ticari, tarihsel ve kültürel açıdan İstanbul Metropolitan Alanı'nın merkezi durumundadır.

Günümüzde ticaretin, istihdamın ve turizmin yoğun olduğu bir bölge olması sebebiyle tarihsel süreç içerisinde tüm ulaşım sistemlerinin gelişerek ışınal olarak bölgeye eriştiği bir metropoliten alan olma özelliğindedir(Hacıoğlu, 2010:72).

2.3. Yarımada'nın İklimi

İstanbul il bütününe bakıldığında, belirgin bir iklim tipi bulunmamaktadır. Konum ve fiziki özellikleri nedeni ile aynı enlemde yer alan diğer yerleşimlerin ikliminden daha farklı bir iklim özelliğine sahiptir. Alçak ve yüksek basınç kuşakları içerisinde İstanbul, subtropikal yüksek basınç kuşağı ile soğuk-ılık bölgenin alçak basınçlarının ya da karasal alize rüzgarları ile denizsel batı rüzgarlarının sınırındadır. Yerkürenin hareketleriyle özellikle kış ve yaz mevsimlerinde farklı iklim şartları oluşur.

İstanbul'da yıl boyunca üç hava tipi hakimdir. Bunlar: Akdeniz, Karadeniz ve karasal iklim tipleridir. Bu hava tipleri genelde sakin hava tipleridir.

İstanbul, Marmara bölgesindeki diğer illerden klimatolojik olayların yaşanmasının etkisi ile farklılıklar gösterir. Bu yerlerden biride Tarihi Yarımada'dır. Tarihi Yarımada, denizle çevrilmiş olmasının ve Boğazın varlığının getirdiği, özgün mikro-klima özelliklerini taşır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer. İlkbahar mevsiminde ılık ve nemli havalar hâkimken, sonbaharda serin ve nemli havalar etkisini gösterir.

2.4. Tarihi Yarımada'nın Bitki Örtüsü

Genel olarak İstanbul'un bitki örtüsünü orman, maki ve kıyı bitkileri meydana getirmektedir. Maki formasyonu daha çok güney kesimlerde yer alır. Şehrin kuzey kesimlerinde nemli orman alanları, güneyinde ise kuru orman alanları mevcuttur. Bu iki durumu Marmara ve Karadeniz'e dökülen akarsular ayırmaktadır. Ayrıca İstanbul'un bitki örtüsünde insan emeği ile yetiştirilmiş park, koru alanları ve konut bahçeleri önemli bir yer tutmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemlerinden önce Türkler'in birçok kenti bahçelerle donattığı bilinmektedir. Ancak günümüzde bahçe sanatında çok fazla bir gelişme görülmemektedir.

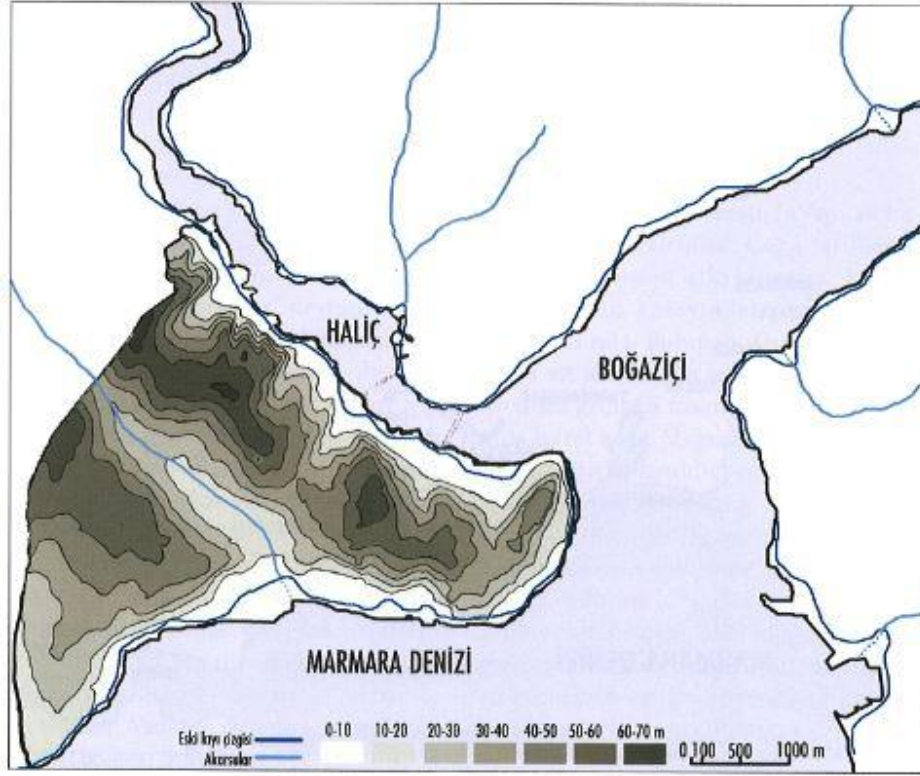
İstanbul'un fethinden sonra, yükselme döneminde(1453-1700) peyzaj kültüründe önemli ilerlemeler olmuştur.

Tarihi Yarımada, M.Ö 2000'li yıllara dayanan bir yerleşime sahip olduğundan buradaki ekosistem uzun yıllardır insan faktörünün ve kentleşmenin etkisi altında değişim göstermiştir. Günümüzde Tarihi Yarımada'ya baktığımızda, surların çevresi mezarlık alanları, önemli yapı ve külliyelerin çevreleri dışında yeşil alanlar neredeyse kalmamıştır.

İstanbul'un doğal ağacı olmayan ancak uzun yıllardan beri dikim yoluyla getirilen Ehrami servi, fıstık çamı gibi ağaçlar Tarihi Yarımada'nın park ve bahçelerini süsleyen anıtsal ağaçlardandır.

2.5. Yarımada'nın Topoğrafik Yapısı

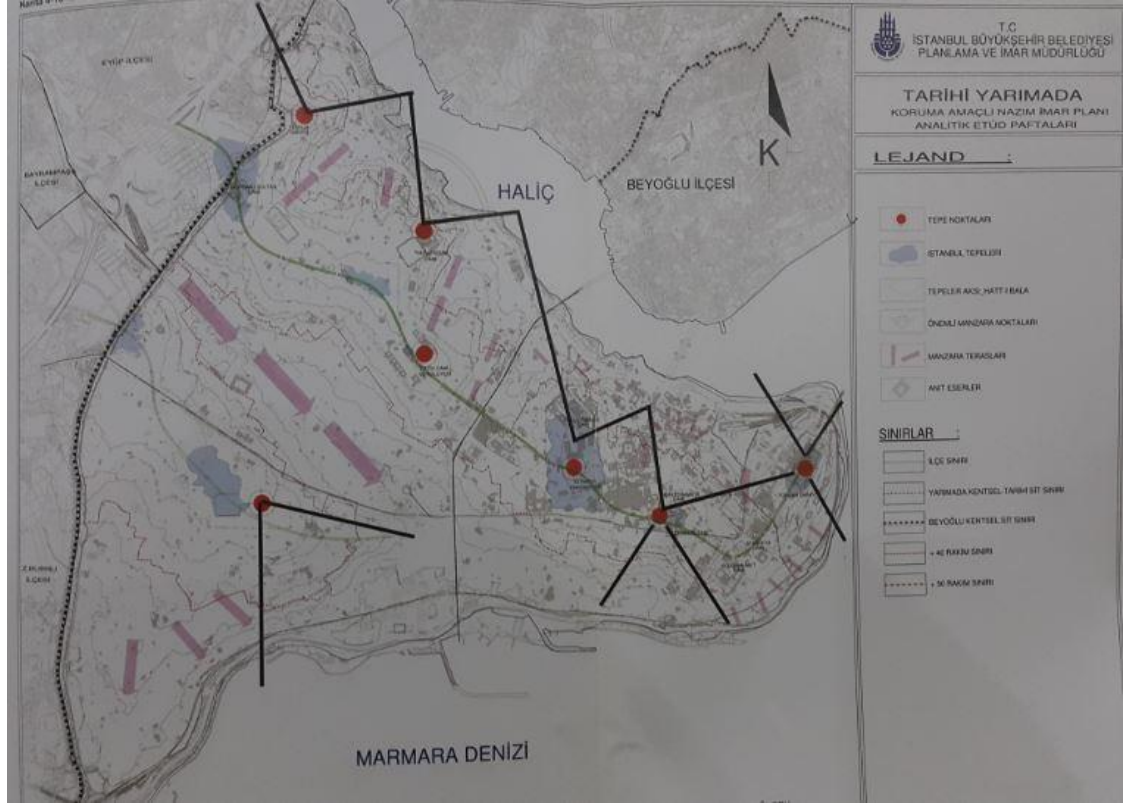
İstanbul'un kuruluşundan bugünkü formunun oluşmasına kadar geçirdiği gelişme aşamalarının tümüne doğal-fiziksel yapısının çok önemli etkisi olmuştur. Yeni şehrin jeomorfolojik yapısının, metropoliten alan ölçeğinde, önceleri radyo-konsantrik, daha sonra bugünkü lineer makro formu belirlediği ortadadır (Şekil 2.3). Tarihi Yarımada ölçeğinde de, önemli anıtsal yapı kompleksleri ile bütünleşen bu yapı, İstanbul'un ve Tarihi Yarımada'nın silüetini oluşturmuştur(1/5.000 Nazım İmar Planı Raporu).

Şekil 2.3: İstanbul'un eski merkezi ile yakın çevresinin topoğrafik haritası (K:Doğan Kuban)

İstanbul metropoliten alanı, Marmara kıyılarından kuzeye doğru hafif eğimlerle yükselen ve yer yer belirginleşen platolar ve tepeciklerle vurgulanan Trakya-Kocaeli pennepleni içinde yer alır. İstanbul ve Beyoğlu platoları ile 100mt. dolayına varan bazı yayvan tepeler dışında bu penneplen, düz ve hatta yeknesak bir arazi formu gösterir. Benzer bir doğal yapı, tepelerin biraz daha yüksek ve eğimlerin biraz daha fazla olması dışında, doğu yakası içinde geçerlidir(Şekil 2.4). Bu alandaki biçimlenişler I. II. Ve III. Jeolojik zamanlara ait tektonik hareketlerden kaynaklanmaktadır(1/5.000 Nazım İmar Planı Raporu).

İstanbul'un kıyı düzeni bilhassa yakın tarihlerde büyük çapta değişikliğe uğradığı gibi, şehrin içindeki arazi özellikleri de bütünüyle değişmiştir.

Şekil 2.4: Tarihi Yarımada'nın Topoğrafyası
(K:Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003)

2.6. Yarımada'nın Ekonomik Yapısı

Çanakkale Boğazı'ndan, Karadeniz'e kadar Haliç'in niteliklerine sahip başka bir doğal liman bulunmaması sebebiyle bu bölge ticaret açısından oldukça önemlidir. Haliç limanı, açık rüzgârlara karşı sığınacak kentin korunaklı ve doğal limanı olma özelliği ile kentin önemini arttırmıştır. İlk devirlerde kara ulaşımı yavaş, pahalı ve düşük verimli olmuş, bu nedenle deniz ulaşımı tercih edilmiştir. Özellikle koloni devrinde liman büyük bir canlılık kazanmış, Bizans döneminde dış, dünyaya açılım, İtalya, Ceneviz ve Venedik limanları ile sürekli olarak ticaretin gelişmesini sağlamıştır (Wiener, 2003).

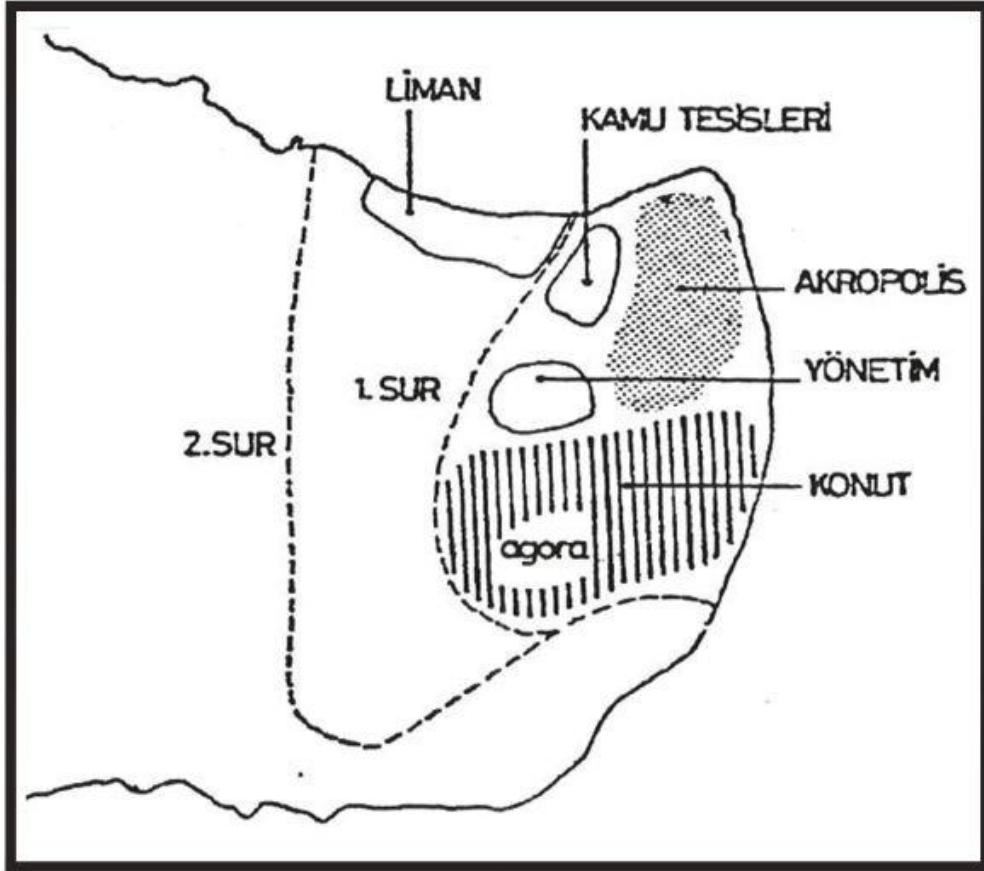
Kentin ticaret dokusu deniz ve limana bağlı olarak kıyılarda gelişmiş, kıyı boyunca gelişen ticaret nedeniyle ulaşım artmış ve bu gelişimin sosyal yaşama girmesiyle Tarihi Yarımada gelişmiş ve önemini her zaman korumuştur. Bu bölgede oturanların

büyük çoğunluğu toptan ve perakende ticaret ile imalat sanayisinde genellikle vasıfsız işçi olarak çalışmaktadır.

3. TARİHİ YARIMADA’NIN DÖNEMLER İÇİNDEKİ GELİŞİMİ VE İMARI

3.1. İlk Yerleşimler Byzantion-Roma ve Bizans Dönemi

Megara kolonisinin Boğaz girişindeki Sarayburnu’nda (Akra) kurulmasından önceki ilk Megara yerleşmesi Bitanya kıyılarında, deniz ile Kurbağalı dere arasında yer alan plato üzerindeki Halkedon’da (bugün Kadıköy) kurulmuştu. Kadıköy’ün Byzantian’dan 17 yıl önce kurulduğu söylenmektedir(Şekil 3.1).

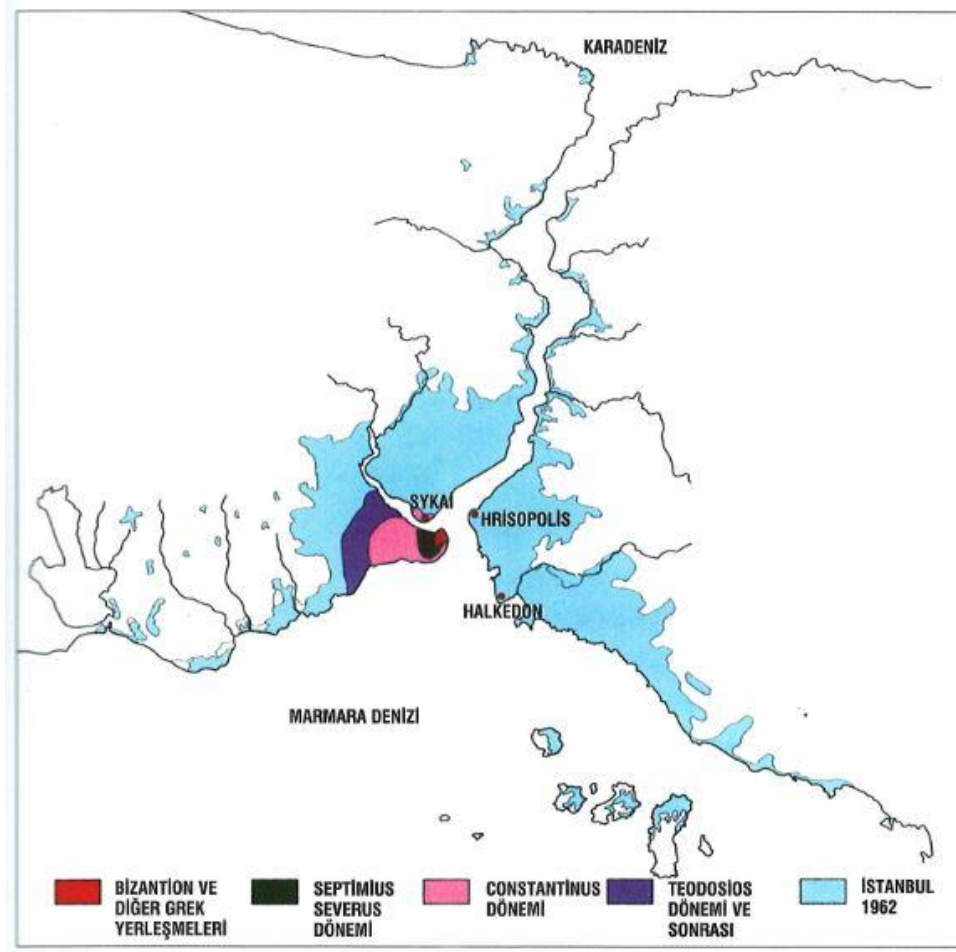
Şekil 3.1: Byzantion’un Konumu (K:Planlama ve İmar Müdürlüğü, 2003).

Byzantion'lu Dionisios'a göre Haliç'in sonunda Kidaros ile Barbisos'un ağızları arasında bir başka Yunan yerleşkesi Semistra Sunağı bulunmaktaydı. Diğer bir yerleşmede Byzantian'un karşısında, bugün Galata'nın bulunduğu yerdeki Sykia yerleşkesidir. Sykia yunanca incir sözcüğünden geliyor. Birçok kaynağa göre bu tepeler incir ağaçları ile kaplıydı(Kuban,1996:13).

Halkedon'un(Kadıköy) kurulmasından sonra, ikinci bir grup Megaralı'nın danıştığı kâhin onlara''körün karşısında yerleşmelerini '' öğütlemiş aynı zamanda Kadıköylüleri kör olarak nitelemişti, çünkü onlar daha önce geldikleri bu bölgeye, bütün zenginliklerine rağmen Sarayburnu'nu seçmeyip daha yoksul bir bölgeye yerleşmişlerdi.

Byzantion'un efsanelere göre adı Byzas'tan gelmektedir. Byzas bir Trak adıdır. Bu yerleşme adının filolojisi bakımından da Trak ve Anadolu kültürüne bağlanmaktadır. Byzantion'un varlığına işaret eden arkeolojik kalıntılar Sarayburnu bölgesinde ortaya çıkmıştır buda Byzantion'un burada geliştiğinin göstergesidir. Byzantion'lu Dionisios'a göre Byzantion kenti İ.Ö 695'te kurulmuştur. Bu kenti koruyan surların 27 kalesi vardı ve dışarı ile bağlantı kara tarafına açılan tek kapı ile sağlanmaktaydı.

Şehrin Akropolis'i sonraları üzerinde Osmanlı sarayının yapılmış olduğu tepeyi işgal ediyordu. Kuzeyde şehrin limanı vardı. Önceleri şehrin iki limanı olduğuna inanılmıştı ancak son yıllarda bu görüşten uzaklaşarak şehrin tek bir limanının olduğu kabul edilmiştir(Şekil 3.2). Byzantion İ.S 196'da Roma imparatoru Septimius Severus tarafından yıkılmadan önce Yakındoğu tarihinin bütün önemli olaylarına karışmıştır(Kuban,1996:14).

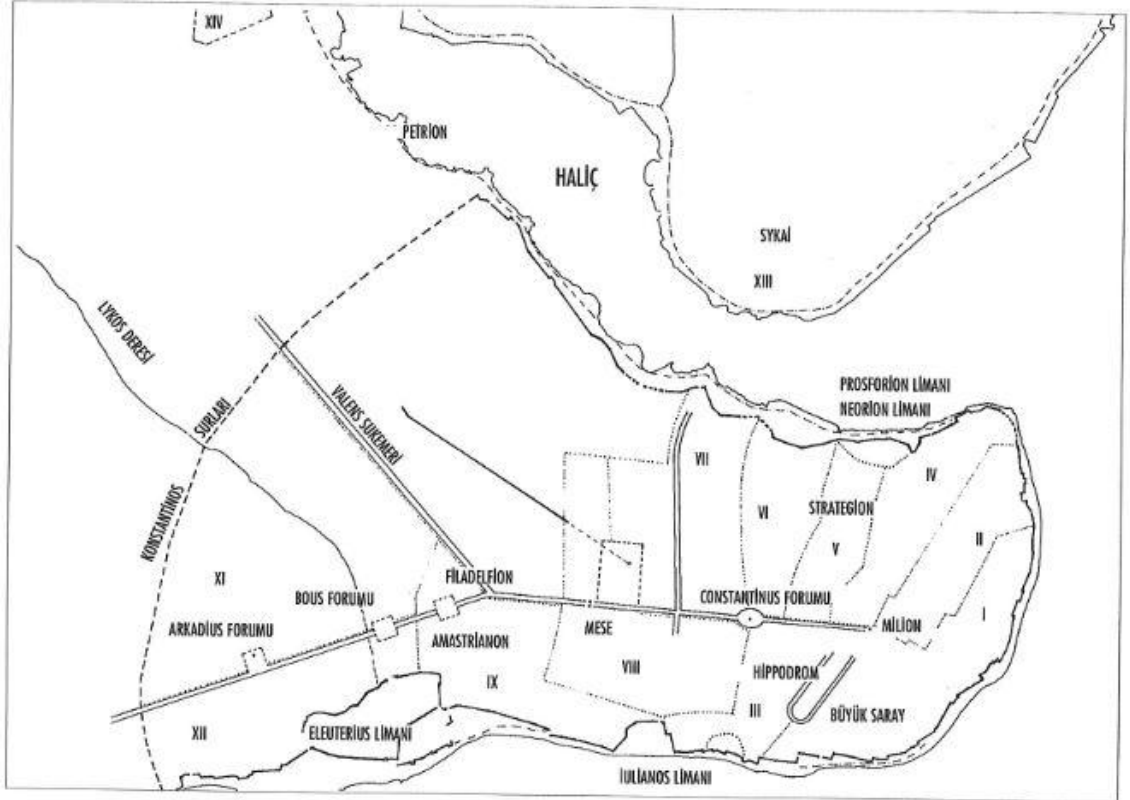
Şekil 3.2: Byzantion ve Konstantinopolis'in Gelişimi
(K:Doğan Kuban).

Akropolis'in yakınında etrafı revaklarla çevrili dört köşeli bir agora bulunmaktaydı. Byzantion'un içinde akarsu bulunmadığı için su ihtiyacı sarnıçlarla karşılanmaktaydı. Byzantian Roma devrinde tarihinin en büyük talihsizlikleri ile karşılaşmış Septimius Severus'a karşı savaşmış, her ne kadar dirense de teslim olmaktan kurtulamamıştır. Byzantion teslim olduğunda Severus tarafından cezalandırılmış, surlarının bir kısmı yıktırılmış, sitelik hakkı elinden alınmış ve köy olarak Marmara kıyısındaki Perinthos'a bağlanmıştır. Septimius Severus oğlunun isteği üzerine Byzantion'u yeniden imar ederek haklarını geri vermiştir. Şehri yeniden ihya ettirirken büyük ölçülerde bir Hippodrom'un inşasına başlamış, yeni mabetler yapmış ve hasar gören birçok yapıyı tamir ettirmiştir. Şehrin ana caddesi olan yol, iki tarafı direkli bir cadde

haline getirilmiştir. Bu şekilde gelişen şehir surlar dışına taşmıştır(1/5000 Nazım İmar Plan Raporu, s:9-10).

Sınırları İngiltere içlerinden Mezopotamya'ya kadar uzanan Roma imparatorluğunu İtalya'dan idare etmek artık güçleşmişti. Bunu gören birçok imparator Roma'nın dışında ikinci bir başkent kurulmasını öngörmüş, bunun için bazı bölgeleri düşünmüşlerdi. I.Constantinus, Byzantion'un iktisadi ve politik yapısı bakımından diğer yerlere göre daha çok uygun olduğunu anlamış ve burayı Roma İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olarak kurmayı tasarlamıştı(Şekil 3.3). Byzantion'un yapımına 325 yılında başlanmış, yeni şehrin açılışı ise 11 Mayıs 330 yılında başlanmış ancak birçok binanın yapımı yıllarca sürmüştür. Başlarda bu şehre ikinci Roma, Yeni Roma denilmişse de sonunda şehir Konstantinopolis adını almıştır.

Şekil 3.3: Constantinus surları yapıldıktan sonra Konstantinopolis

İmparator Constantinus şehirde kendi heykelinin olduğu bir anıt diktirmiştir. Heykel erken Bizans döneminde devrilmiş, anıtın kendisi ise yangında zarar görmüştür. Türk devrinde onu ayakta tutmak için çeşitli müdahaleler yapılmış, çevresine demirden çember takılmıştır. Günümüze kadar Çemberlitaş adıyla gelmiştir.

Constantinus'un kiliseye tanıdığı ayrıcalıklar Hristiyan İmparatorluğu'nun tarihinde dinsel kurumların rolünü belirlemiştir. Onun döneminde ,''Konstantinopolis Patrikliği bütün Trakya, Pontus ve Asya Piskoposluklarını içine almıştır''(Bury,I,64-65,Aktaran:D.Kuban).

İmparator I.Constantinus ile Byzantion'a göç eden bazı Romalılar da şehrin imarında katkıda bulunmuşlardır. Bunlardan Philoxenus sarayını Mese Caddesi ile Hippodrum arasına yapmıştır. Bu sarayın 224 sütünlü büyük sarnıcı günümüze ''Binbirdirek Sarnıcı'' olarak ulaşmıştır. Sonraki imparatorlar da büyük kiliseler ve kamu yararına yapılar yapmışlardır.

362 yılında İmparator İulianus Marmara kıyısında kendi adıyla bir liman yaptırmak istemiş ancak bu liman II.İustinus (565-578) tarafından tamamlanmış ve karısı Sophia'nın ismi verilmiştir. Türk devletinde Kadırga Limanı adıyla XVI. Yüzyıla kadar kullanılmıştır. İmparator Valens ise 368-378 yılları arasında Bozdoğan adını almış su kemerini yapmıştır. İmparator I.Theodosius adını yaşatma gayesi ile şimdiki Beyazıt'ta 200 metreyi bulan dev bir forum yapmıştır(379-395). Türk devrinde 1509'da meydana gelen depremde yıkılmıştır. Anıtın bazı kalıntıları Beyazıt Hamamı'nın temelinde kullanılmıştır(1/5000 Nazım İmar Plan Raporu).

Batıdaki Roma günden güne sönmüş, yeni Roma ise inanılmaz bir hızla gelişmiştir. 402 yılında İmparator Arcadius Cerrahpaşa semtinde yüksekliği 40 metreyi bulan bir anıt yapmıştır. II.Theodosius (408-450) devrinde şehrin sınırlarının genişlemesi adına imparator Yarımada'nın batısına yeni surların yapılmasına karar vermiş ve 447 yılında inşası tamamlanmıştır. II.Theodosius surları önceden de olduğu gibi hala kentin fiziksel, simgesel ve tarihsel çeperlerini belirler(Kuban,1996:30-46).

V. yüzyılda İstanbul'da saray, domuslar(ikametgâh) ve basit evler olmak üzere üç çeşit mesken bulunmaktaydı. Ancak VI. Yüzyılın sonlarında nüfusunda artması ile

Orta Bizans'ın ikinci safhası olan Komnenos'lar devrinde de birçok manastır inşa edilmiştir. Bunlardan en önemlisi Yunan haçı planının da olan Pantokrator İsa Manastır'dır. Birbirine bitişik üç yapıdan oluşur ve günümüzde Zeyrek Kilise Camii olarak kullanılmaktadır. 1204'te Bizans İmparatorluğu batılı şövalyeler tarafından yıkılmış ve başkent ele geçirilmiştir. Latin Krallığının kurulması ile Bizans İmparatorluğu dünya politikasında büyük devlet olma ünvanını kaybetmiştir. Şehirdeki birçok kilise ve manastır Katolik idaresine geçmiş, şehir harap ve bakımsız bir duruma gelmiştir. 1261'de Bizanslılar İstanbul'u geri almış, şehri ve yapılarını tekrar yapmaya gayret etmişlerdir.

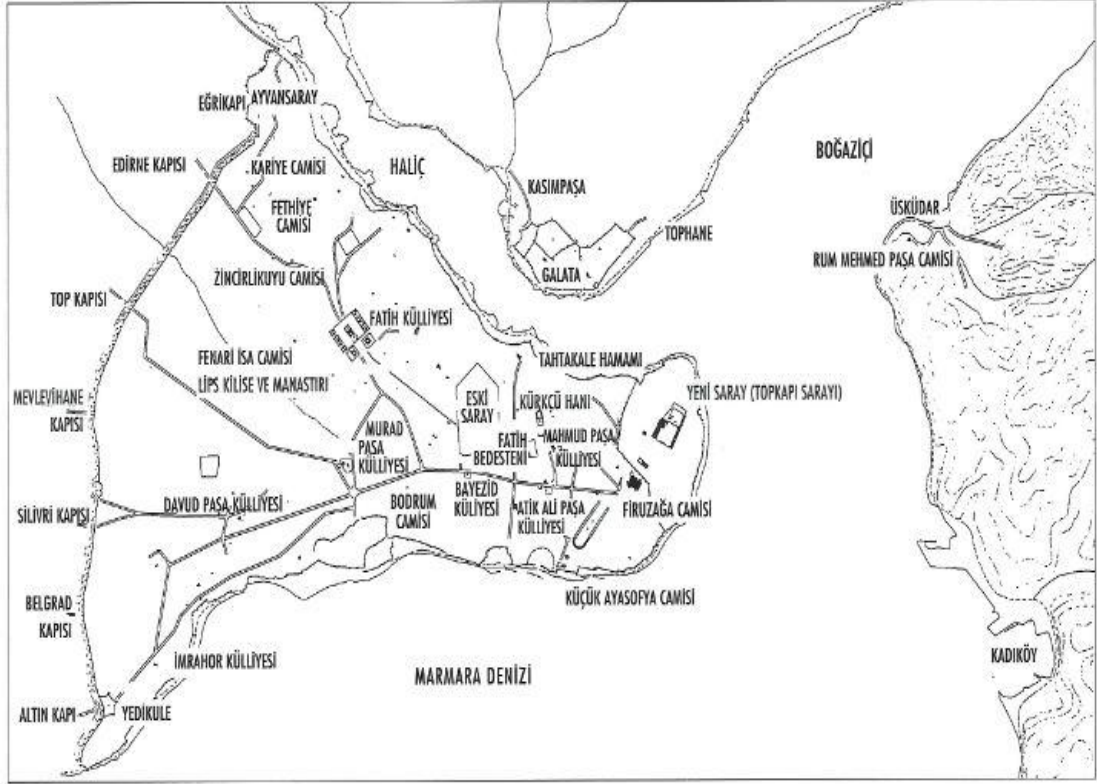
XVI. yüzyılın ortalarında politik olarak Bizans'ın sonu olmuştur. Şehrin nüfusu azalmış, ticaret zengin İtalyan şehirlerinin eline geçmiş ve şehrin ekonomisi zayıflamıştır. Bizans'ın kesin sonu ise 1453'te karadan ve Haliçten yapılan kuşatmalar sonucu gelmiştir. Şehir Osmanlı'nın eline geçtiğinde neredeyse boşalmış, harabe görünümü almış bir ortaçağ şehriydi. Fetihle beraber şehir için artık yeni bir çağ açılmıştı(1/5000 Nazım İmar Plan Raporu,s:15).

3.2. Osmanlı Dönemi

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde, şehir harap bir halde idi. Şehrin nüfusunun fetih esnasında yaklaşık elli bin kişi olduğu tahmin ediliyor. Fatih bu şehrin, Osmanlı Devleti'nin ihtişamına yakışır bir şekilde yeniden imarı için çok büyük çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda ülkenin her tarafından ustalar ve zanaatkârlar getirilmiş ve ayrıca fethedilen birçok bölgeden insanlar İstanbul'a zorunlu göçe tabi tutulmuştur(Şekil 3.5). Mahalleler küçük mescitlerin etrafında yavaş yavaş kurulmaya başlamış ve Fatih'in hükümdarlığının sonlarına doğru şehrin nüfusu yüz bine yaklaşmıştı(Isenstandt ve Shacher, 1987:196; Eyice, 1995:14;Ortaylı, 1987:207; Cansever, 2008:23; Kuban, 2004:187-189, 209, 214).

Osmanlının İstanbul'u alması ile bu tarihi şehre yepyeni bir düzen, yeni bir sanat ve yeni bir hayat tarzı da gelmiş oldu.

Ekonomi ve siyasi açıdan gücünü kaybetmiş olan Bizans İstanbul'undan (Akın, Yakar ve Hatipoğlu, 1999), geçmişin ihtişamını yansıtan bazı mimari eserler dışında,

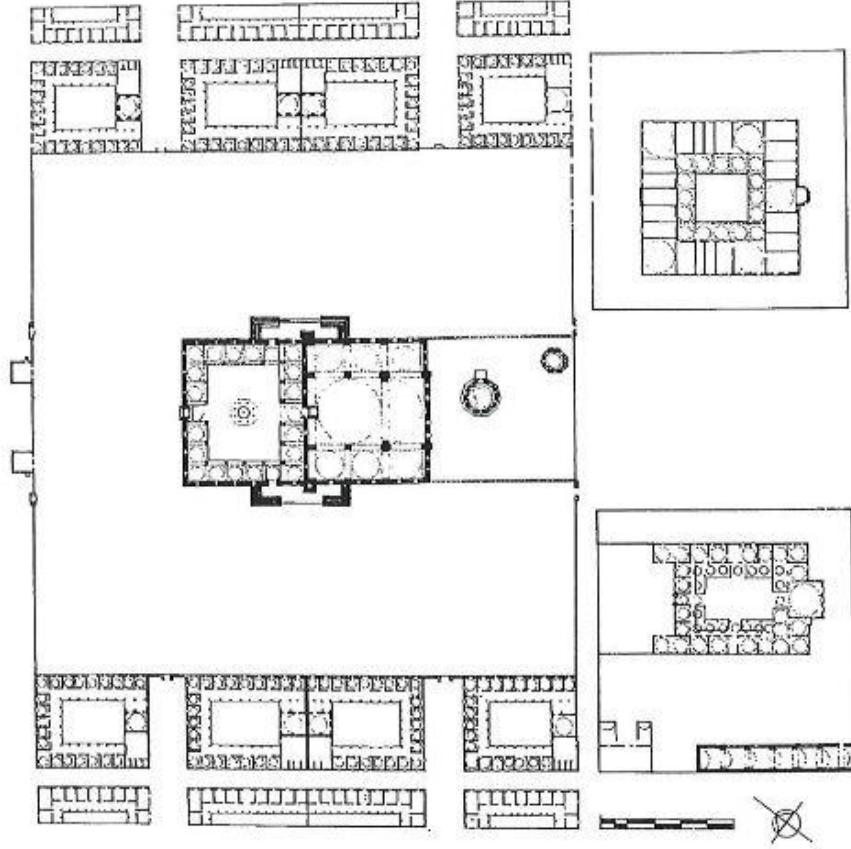
Şekil 3.5: Fetih sonrası Yarımada Planı(1453-1520). (K:Doğan Kuban).

Osmanlı Devleti'nin örnek alacağı pek bir şey kalmamıştı. Edirne ve Bursa da olgunlaşan (Kökten, 1996: 38; Tanpınar, 1997:163) Osmanlı şehir yönetim modeli fetihten sonra İstanbul'a aktarılmıştır. Şehir on üç nahiyeye ve iki yüz on dokuz mahalleye ayrılmıştır(Ortaylı, 1987:213; Çelik, 1986:23).

Devrin en büyük âlimlerinden olan Hızır Bey Çelebi'nin kadı olarak atanması, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un imarına verdiği önemi göstermesi açısından önemli olmasının yanı sıra, şehre kazandırmayı amaçladığı kimliğin bir göstergesi olması açısından da önemlidir(Armağan, 1996:289-290).

İstanbul'un fethi ile şehirde ki en önemli değişiklik İmparator mezarlarının bulunduğu Havariler Kilisesi harabesinin ortadan kaldırılarak yerine Fatih Külliyesi'nin 1463-1470 yıllarında yapılmasıdır(Şekil 3.6). Fatih Külliyesi boyutları ve kapsamı bakımından İslam ülkelerinde bir eşi daha olmayan, Roma-Bizans döneminde ise dengi bulunmayan bir kentsel mekanı İstanbul'a

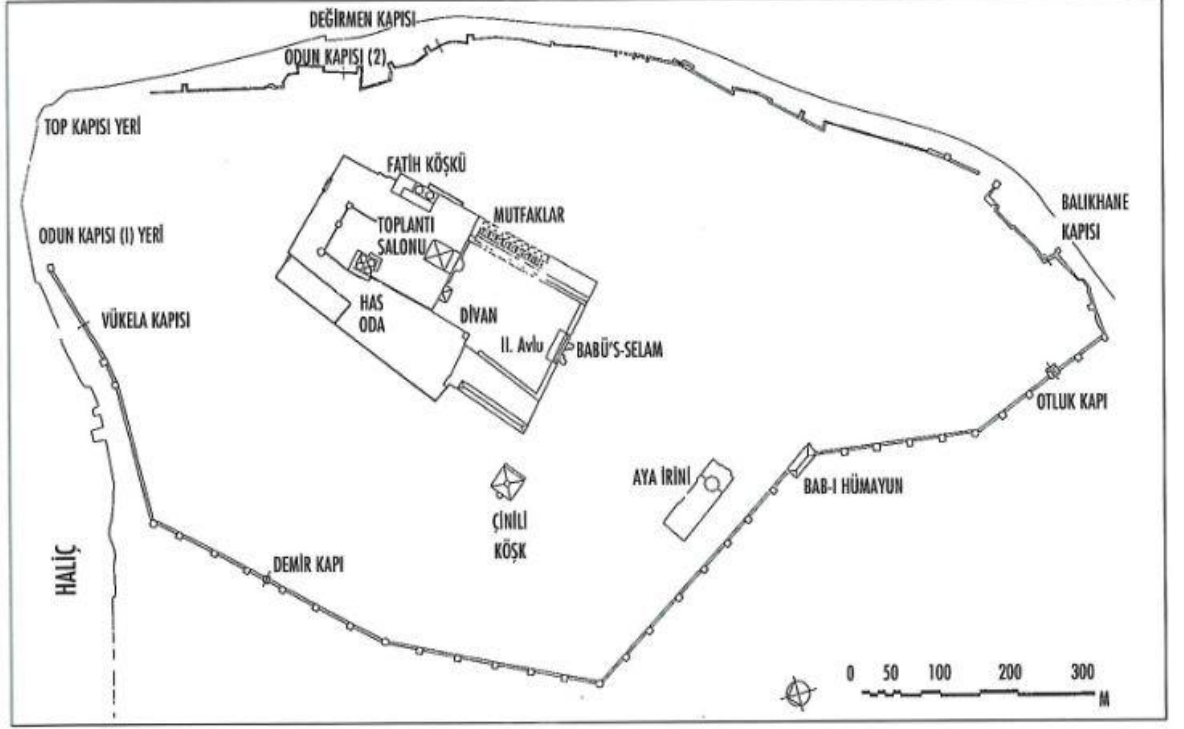
kazandırmıştır(Bozlağan, 2012:62). Bu kompleks yapı bugünün İstanbul’unda oldukça alçak gönüllü görünse de, yapıldığı dönemin şartları içinde çok iddialı bir teşebbüstür(Kuban, 2004:200-202; Ayverdi, 1989.363-406).

Şekil 3.6: Fatih Külliyesi'nin Genel Yerleşim Planı
(K:Doğan Kuban).

Fatih döneminde şehre kazandırılan diğer yapılar ise; Yedikule Hisarı, Eski Saray(Saray-ı Atik), Topkapı Sarayı(Saray-ı Cedid), Çinili Köşk, Kapalıçarşı'nın çekirdeğini oluşturan Cevahir ve Sandal Bedestenleri, Eyüp Sultan Külliyesi, Rum Mehmet Paşa Külliyesi, Mahmut Paşa Külliyesi, Murat Paşa Külliyesi, Vefa Külliyesi, Davut Paşa Külliyesi, Atik Ali Paşa Külliyesi ve Âşık Paşa Külliyesidir(Şekil 3.7).Ayrıca Haliç'in kuzey sahilinde büyük bir tersane inşa edilmiştir.

Fatih devrinde ciddi bir kadastro çalışması yapılmış ve halkın su ihtiyacını karşılamak üzere bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu sebepten dolayı Kırk Çeşme sularının ilk tesisleri bu dönemde yapılmaya başlanmıştır(Şekil 3.8). II. Beyazıt,

Şekil 3.7: II. Mehmet döneminde Topkapı Sarayı. (K:Nadide Seçkin)

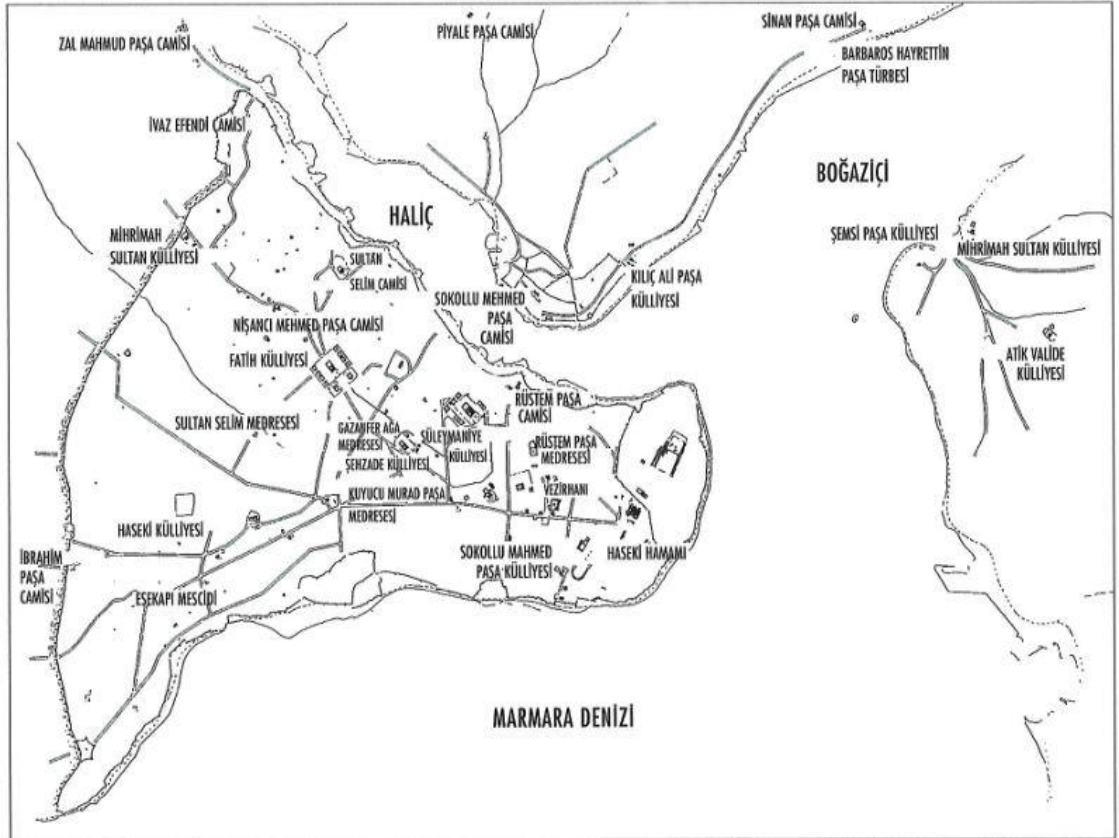
Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'da tıpkı Fatih gibi, ülkenin birçok yöresinden âlim, sanatçı ve zanaatkarı getirterek İstanbul da iskân ettirmiştir.

İstanbul, yalnız Rumeli ve Anadolu'dan değil, Tebriz'den, Kafkasya'dan, Mısır'dan, Sırbistan'dan ve diğer birçok yerden göç ederek hayatını burada kazanmaya çalışanlarla dolmuştur(Yazan, 1997:210). Böylece gayrimüslimler şehirde kalabalık bir nüfusa ulaşmış, kendi ibadethanelerini kurmuş ve kendi dini kurallarına uygun yaşamışlardır. Osmanlı İstanbul'unun Avrupa, Çin ve Hint şehirlerinden farkı, çok sayıda Yahudi'nin ve Hristiyan'ın da kendi dini kurallarına göre yaşadıkları bir yer olmasıdır (Kuban, 2004:185-186,192;Kökden, 1996: 41).

Üç kıtaya hükmeden Osmanlı Devlet’inde, halifelik ile birlikte dünyevi gücün uhrevi güç ile birleşmesi, hemen hemen hiçbir başşehrin ulaşamadığı bir kudret ve itibarı İstanbul’a sağlamıştır. Şehir, İslam dünyasının dini ve siyasi merkezi olma vasfını uzun yıllar korumuştur.

İstanbul’un gelişmesinde Kanuni Sultan Süleyman’ın özel bir yeri vardır. Osmanlı İstanbul’unun zirvesi olarak bilinen Kanuni zamanının da Bâki, Mimar Sinan, Ebu-Suud Efendi ve Barbaros Hayrettin Paşa gibi şairler, mimarlar, âlimler ve askerler yetişmiştir.

1557 yılında Süleymaniye Külliyesi, Kanuni döneminin İstanbul’a vurduğu bir mühür olarak kabul edilmektedir(Şekil 3.9). Bu külliye, Türk kültüründeki geleneksel şehir kavramını aydınlatan en önemli öğelerdendir (Bozlağan, 2012:66)

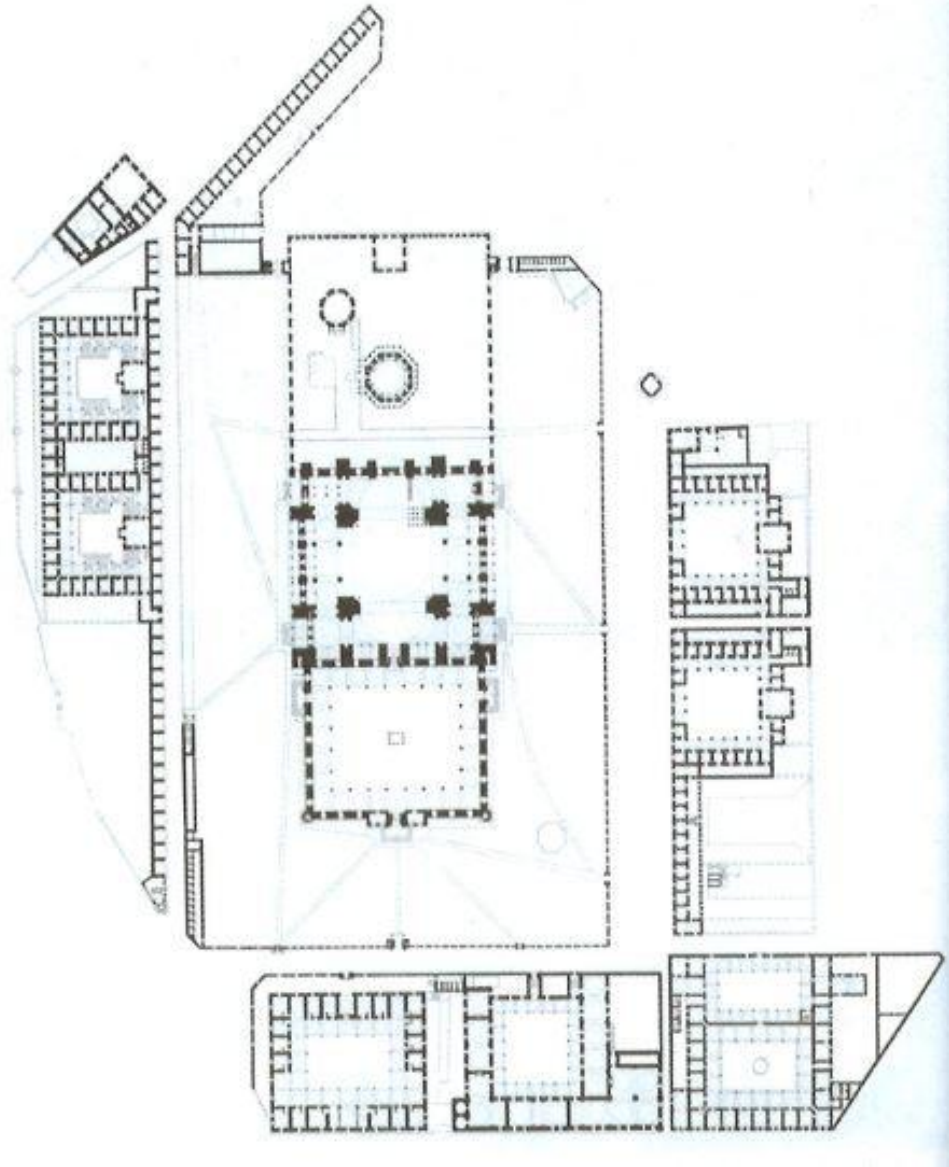

Şekil 3.8: 1520-1603 döneminde Tarihi Yarımada Planı. (K:Doğan Kuban)

Tarihi Yarımada'nın en yüksek tepelerinden birine inşa edilen Süleymaniye Külliyesi, ihtişamı ile Ayasofya'yı dengelemiş, sunduğu mimari çözümlerle de aşmıştır(Lewis, 2006:103).

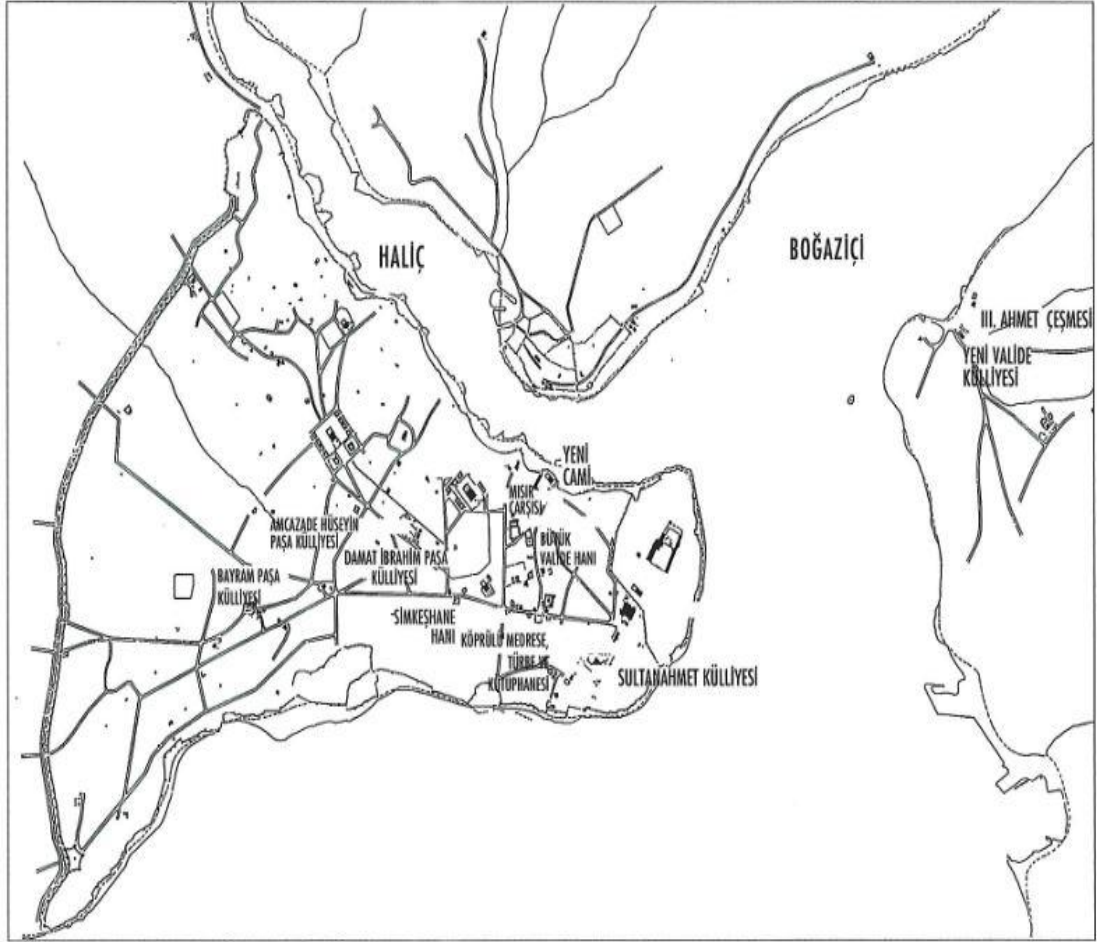
Osmanlı İstanbul'unu Roma-Bizans İstanbul'undan ayıran en temel özelliklerden biri de sahip olduğu şehirleşme modelidir(Bozlağan, 2012:69). Şehirdeki mimari eserlerin etkileyici üslubu, bir estetik özne olarak İstanbul'unun sahip olduğu varlık bilincinin mekâna yansımından başka bir şey değildir. Estetik bilimindeki "özne, nesne ve diğer yargı" dan oluşan çözümlenme(Tunalı, 1996:15-21), klasik dönem İstanbul'unun estetik güzelliğinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İstanbul'un geleneksel mimarisinin temel özelliklerinden biri de fonksiyonellik ve estetiğin paralellik arz etmesidir.

Şekil 3.9: Süleymaniye Külliyesi'nin Vaziyet Planı. (K: Recep Bozlağan)

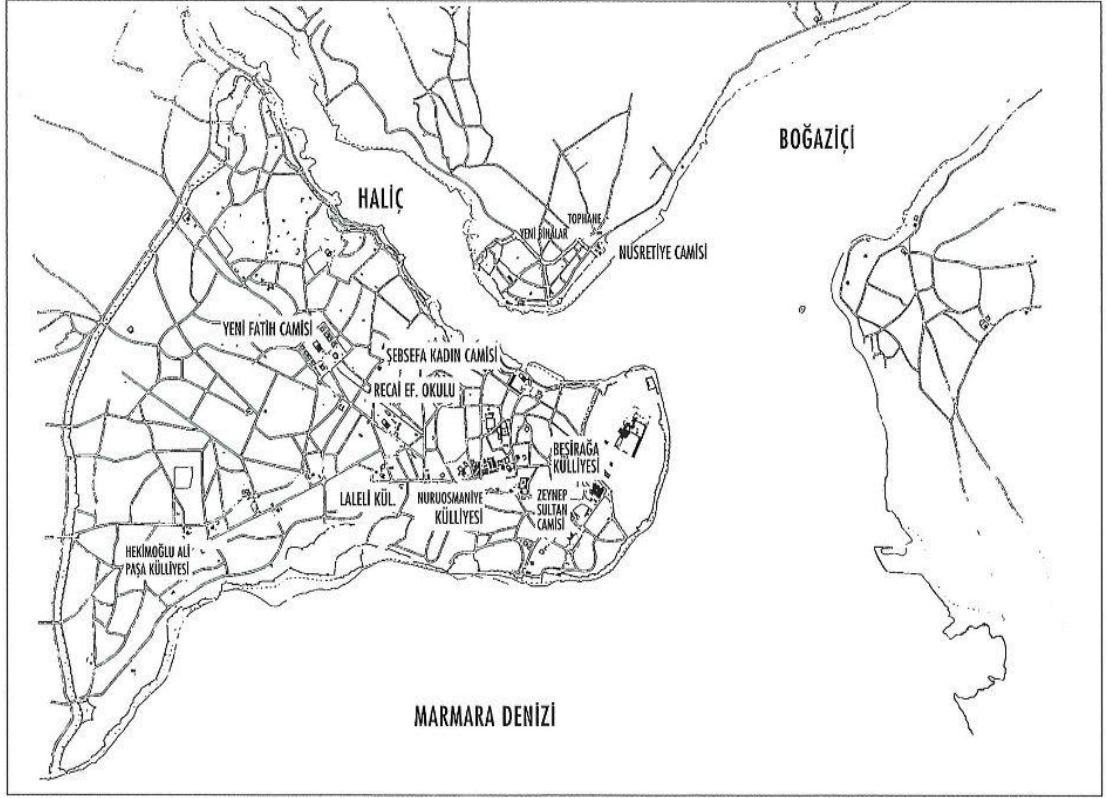
İstanbul'un iki asırdan uzun bir zaman dilimi içinde edindiği şehir kimliği ve özgün mimari dokusu, askeri, siyasi, bilimsel ve ekonomik gerilemeye paralel olarak on sekizinci asırdan itibaren aşınma sürecine girmiştir. Avrupa'nın gösteriş meraklısı kralların, kilisenin, asilzadelerin ve diğer varlıklı kişilerin, güçlerini ve zenginliklerini göstermek için inşa ettirdikleri saraylar ve anıtsal binalarla süslenmiş şehirleri, Osmanlı idarecilerini, tacirlerini ve mimarlarını etkilemeye başlamıştır. III. Ahmet'ten III. Selim'e kadar uzanan süreçte Osmanlı mimarisinde klasik yaklaşımın günden güne gerilediği ve Batı(Avrupa) mimari üsluplarının benimsenmeye

başlandığı görülmektedir(Şekil 3.10). İnşa edilen birçok yapının mimarisinde ve dekorasyonunda Barok ve Rokoko üsluplarının etkili olduğu göze çarpmaktadır(Reader, 2007:287; Ülgen, 1996:130-131; Beyatlı, 2008:149-150; Ayvazoğlu, 1997:28-29).

Şekil 3.10:1603-1730 döneminde Tarihi Yarımada Planı.

On dokuzuncu asırda dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti, başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki menfaat mücadelesinin edilgen bir unsuru haline gelmiştir(Şekil 3.11-12).

Şekil 3.11:1730-1789 döneminde Tarihi Yarımada Planı.

Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki 1854-1855 kırım savaşına İngiltere önderliğindeki Avrupa ülkelerinin katılmaları, yine 1877-1878 Osmanlı- Rusya savaşı sırasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın yerine Berlin Antlaşması'nın uygulanması, bu menfaat mücadelesinin birer sonucudur. Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki rekabeti çok iyi kullanan Sultan II. Abdülhamit'in uzun saltanatı esnasında, şehir kısmen de olsa istikrarlı bir dönem, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesi, beş yüz yıllık Dersaadet'in işgalini ve ülkenin parçalanmasını beraberinde getirmiştir. Kurtuluş Savaşı ile birlikte Devlet-i Ebed Müddet(ebediyete kadar yaşayacak devlet) yıkılmış; şehrin yaklaşık on altı asır boyunca devam eden baş şehirlik statüsü son bulmuş ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul'a geçmişinden çok daha farklı bir gelecek vaat etmiştir(Bozlağan, 2012:122).

Şekil 3.12: 1789-1910 döneminde Tarihi Yarımada Planı. (K: Doğan Kuban)

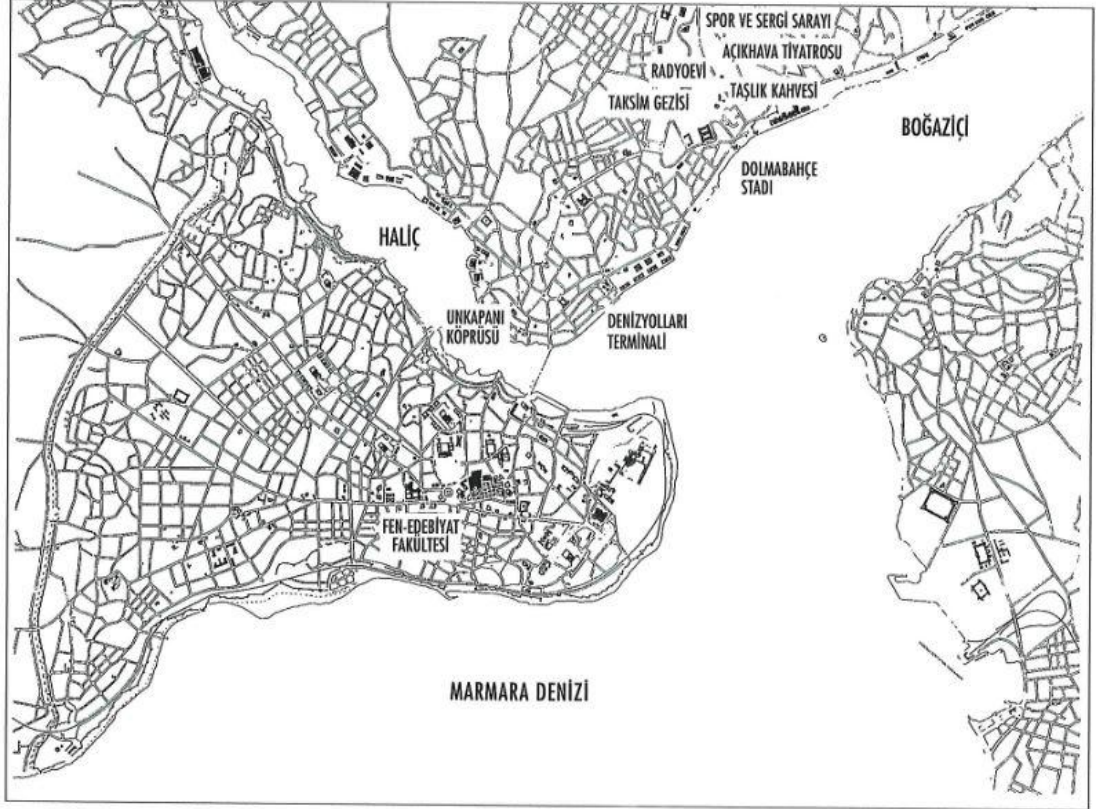
3.3. Cumhuriyet Dönemi ve İmar Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin 465 yıllık başşehri, Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ile imzalanan Mondros Mütarekesi çerçevesinde itilaf devletlerince işgal edilmiştir. Lozan Antlaşmasının imzalanmasıyla İstanbul yaklaşık beş yıl süren işgalden kurtarılmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra başkent Ankara'ya taşınması, çöküşün bütün işaretlerini beraberinde getirmiştir(Kuban, 1996:501).

Ankara'nın başkent olması ile üç imparatorluğa başkentlik yapmış olan Ümm-ü Dünya(dünyanın Anası) şehri, yerini bozkır bir şehre bırakmıştı.

1913'te İstanbul'un nüfusu 1 milyon 213 bin iken, başkent Ankara olması ve yönetim birimlerinin Ankara'ya taşınması sebebiyle 1923'ten sonra İstanbul'un

nüfusu 690,000'e düşmüştür. Ayrıca Tarihi Yarımada'daki yönetim fonksiyonları da azalmıştır(Şekil 3.13). Cumhuriyet'in ilk yıllarında; Fatih ve Eminönü İstanbul'un merkez ilçesi iken 1928 yılında Fatih ve Eminönü olarak ikiye ayrılmıştır.(1/5000 Nazım İmar Raporu,2003,I.cilt:21).

Şekil 3.13: 1923-1950 arasında Tarihi Yarımada Planı. (K: Doğan Kuban)

Ankara'nın başkent yapılması, Cumhuriyet'in kurucu elitlerinin İstanbul'a meydan okuması olarak da nitelendirilmiştir(Kılıçbey, 2000:23; Arkan, 1993).

Cumhuriyet tarihinde birbirinden ayrılması gereken iki dönem vardır. İlki, yeni bir devletin yani Cumhuriyet'in kuruluş evresidir. Bu evre Türk politik varlığının kendine has özelliklerini taşımaktadır. Her ne kadar sınırlar Anadolu ile sınırlanmış olsa da, imparatorluk mirası Türkiye Cumhuriyeti'nde de varlığını hissettiriyordu.

İkinci dönem ise çok partili rejimi ve kapitalist görünümü ile II. Dünya Savaşı sonrasındaki Türkiye'dir.

1930'lu yıllar bazı bürokratik gelişmelerin başlangıcı oldu. Bu yıllar da yeni belediye yasaları çıkartılarak, İstanbul da belediye başkanı ile valinin görevleri birleştirildi. Böylece kent, merkezi hükümetin doğrudan denetimi altına girmiş oldu(Kuban, 1996:502)

İstanbul'un günümüzdeki görünümüne, yapısına ve yaşamına, yapılan planların olumlu ya da olumsuz etkileri olmuştur. 1933'te ülkeye üç kent plancısının çağrılmasıyla yeni bir planlama dönemi başlamıştır. Cumhuriyet döneminin ilk planlama çalışmaları 1933 yılında Elgoetz planlarıyla başlamıştır. Bu planlardaki önerilerin bazıları; İstiklal Caddesi'nin ticaret, Topkapı ve Kurbağalı Dere'nin ağır sanayi, eski İstanbul ve Beyoğlu'nun Haliç'e bakan yamaçlarının iş merkezi, Beyazıt'ın yönetim, Sultanahmet ve Taksim'in kültür bölgeleri olması; eski yolların genişletilmesinin yanı sıra, Marmara kıyı yolu, Haliç kıyılarında birer yol ile Karaköy-Eminönü, Eyüp-Sütlüce, Unkapanı-Azapkapı arasında birer köprü yapılması şeklindedir(Şekil 3.14). Bu önerilerin uzun dönemde de olsa büyük ölçüde gerçekleştiğini görmekteyiz.

Fransız asıllı İsviçreli mimar Le Corbusier, İstanbul'un geleneksel mimarisinin korunarak muhafaza edilmesi, yaşayan bir açık hava müzesi, bir kültür ve sanat şehri olarak geliştirilmesi gerektiğini ön görmüş ve bu fikirlerini devrin yöneticilerine mektupla bildirmiştir. Ancak Le Corbusier'in bu tavsiyeleri uygun görülmemiş ve İstanbul'un planlaması ve imarı görevi Henri Prost'a verilmiştir.(Ayvazoğlu, 1997:30; Arslanoğlu, 1997:171; Cansever, 1996b:373).

Şekil 3.14: Beyazıt Meydanı, 1926-1956 arası. (K: Doğan Kuban)

1936 yılında İstanbul'a davet edilen ve 1950'ye kadar burada kalan Henri Prost, İstanbul'un yapısında önemli izler bırakan ve günümüzde hala geçerli bazı ilke ve uygulamaları gerçekleştiren nazım plan ve uygulama planlarını yapmıştır(Şekil 3.15). Ancak Prost şehrin bütününe içeren kapsamlı bir plan hazırlamamış, İstanbul'u fonksiyonel bölgelere ayırarak çalışmalar yapmıştır. Haliç planında kıyı alanlarının sanayiye ayrılması, özellikle Süleymaniye, Eyüp ve Beyazıt civarında tarihi dokuda tahribatı hızlandırmış, Eyüp, Rami ve Alibeyköy çevresinde gecekondulaşmayı teşvik etmiştir. Ayrıca Haliç'te bütün şehri yıllarca etkileyen bir kirlenmeye sebep olmuştur(Tezer ve Gülersoy, 1996:176;Aygen, 1996:61).

Prost'un özellikle kentsel gelişme ve sanayi için arazi tahsisi gibi konularda önemli yanılgıları da olmuştur. Planda belirttiği "çarşı tamamen modern bir şekle sokulacak, umumi teşekkülü aşağı yukarı aynen bırakacak, dış sınırları geniş yollarla çevrilecek ve geniş otomobil durak yerleri bırakılacaktır" notları ile Tarihi Yarımada'ya biçilen kimliğin yeni bir kent merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

1950'li yıllarda kentleşmenin hızlanması, büyük kentlere göçle yeni bir dönem başlamıştır.

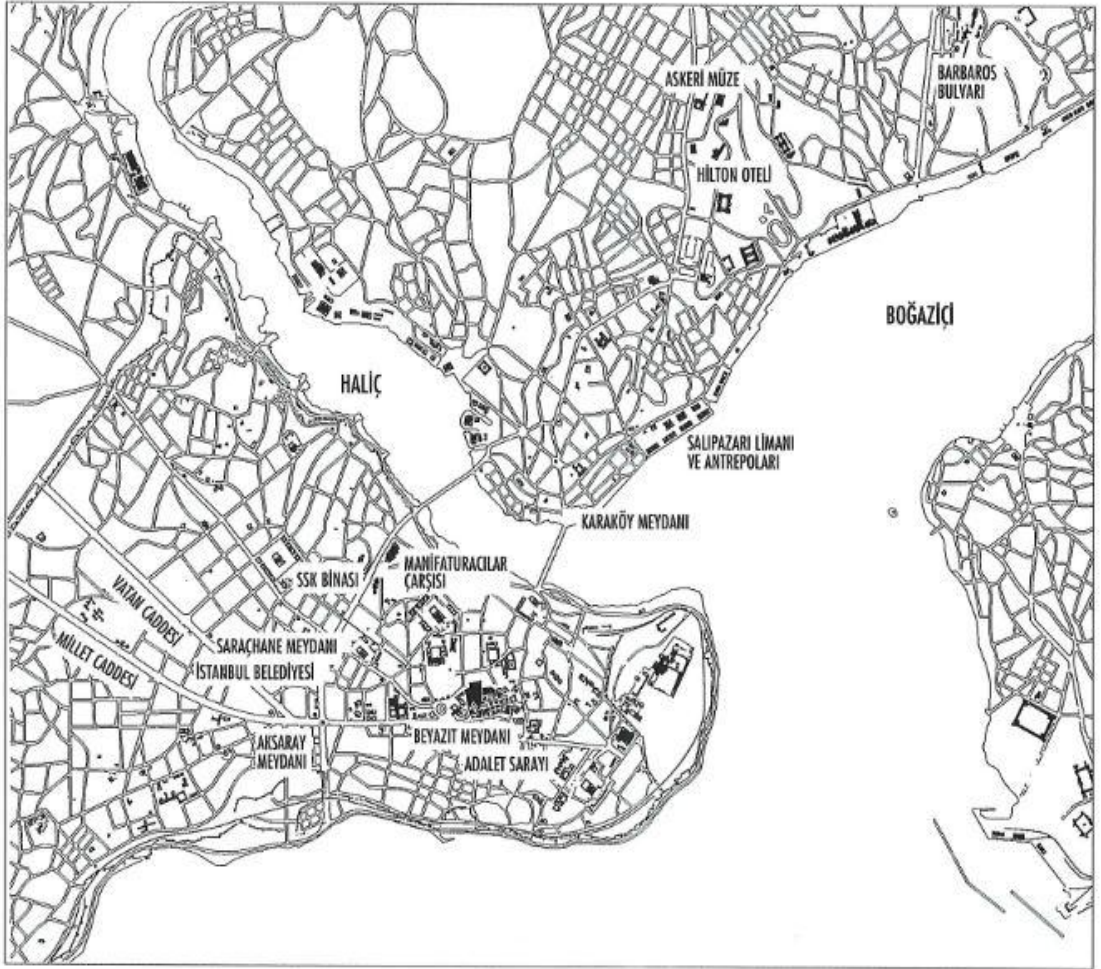

Şekil 3.15: Henri Prost'un 1937'de hazırladığı Nazım Planı (K: Doğan Kuban)

1963'ten sonra planlı kalkınma döneminde dengeli kentleşmeyi sağlamak için dengeli yatırımları sağlamak, plan ilkesi olarak kabul edilmiştir. 1963-1983 döneminde Tarihi Yarımada da merkez gelişiminin sürmesi konut alanlarını etkilemiştir. Tarihi Yarımada içindeki konut alanlarında yaşayanların yeni prestij konut alanlarını tercih etmeleri ile başlayan konut alanları iş bulmak için kente gelenlerin yerleşmek için tercih ettikleri bölgeler haline gelmiştir. Bu süreçte Cankurtaran, Süleymaniye gibi konut alanları fonksiyonlarını sürdürmekle birlikte konut kullanıcısının profili değişmiş ve bu bölgeler zamanla köhneleşmiştir.

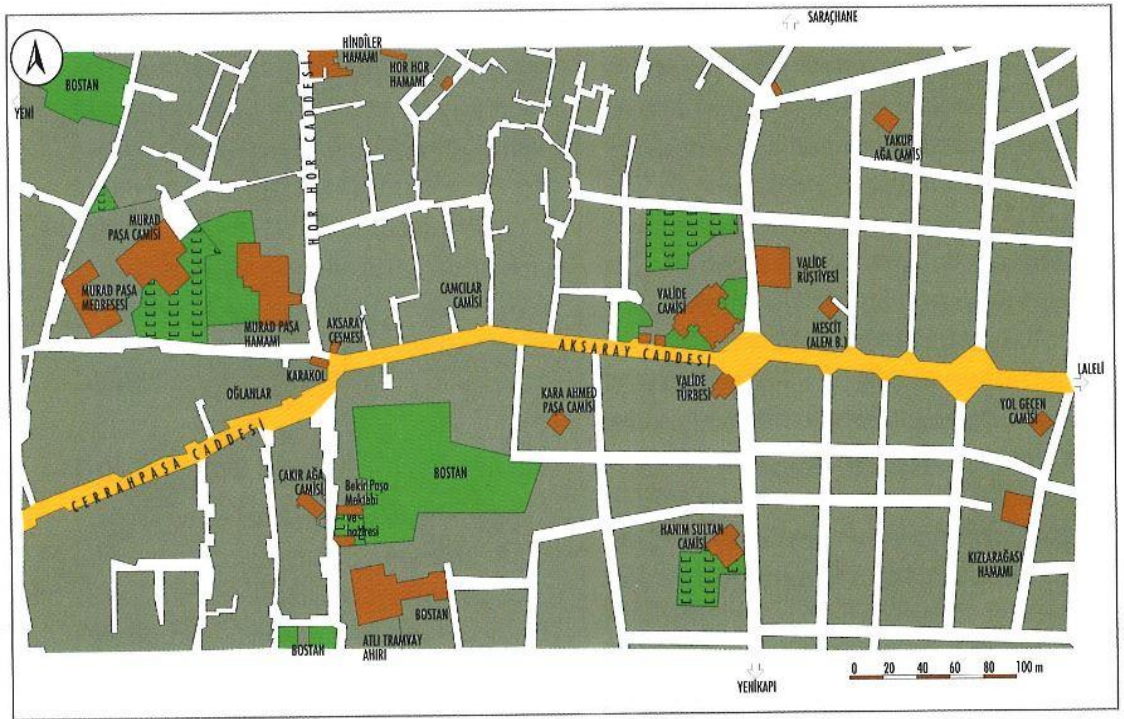
1955-1956 yılında; Unkapanı-Eminönü yolu açılırken, Balık Pazarı yıktırılmıştır. Yemiş İskelesinden Unkapanı'na kadar olan doku bir ölçüde 1986'ya kadar korunmuştur(Şekil 3.16).

I.Dünya Savaşı'ndan önce ortogonal sistemde bir yol dokusuyla planlanan Fatih semtinde ahşap yapılar yerini küçük ölçekli iki-üç katlı apartman evlerle değiştirmeye başlamıştır.1954-1960 yıllarında Yarımada da yapı yoğunluğu artmaya başlayınca, çok katlı betonarme apartmanlar giderek artmıştır. Bazı semt sakinleri Fatih'i terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Fatih'in tarihi dokusu ve sivil mimarisinin hemen hemen hiçbir izi kalmadığı gibi sosyal dokusu da değişmeye uğramıştır.

Şekil 3.16: 1950-1960 arasında Tarihi Yarımada Planı

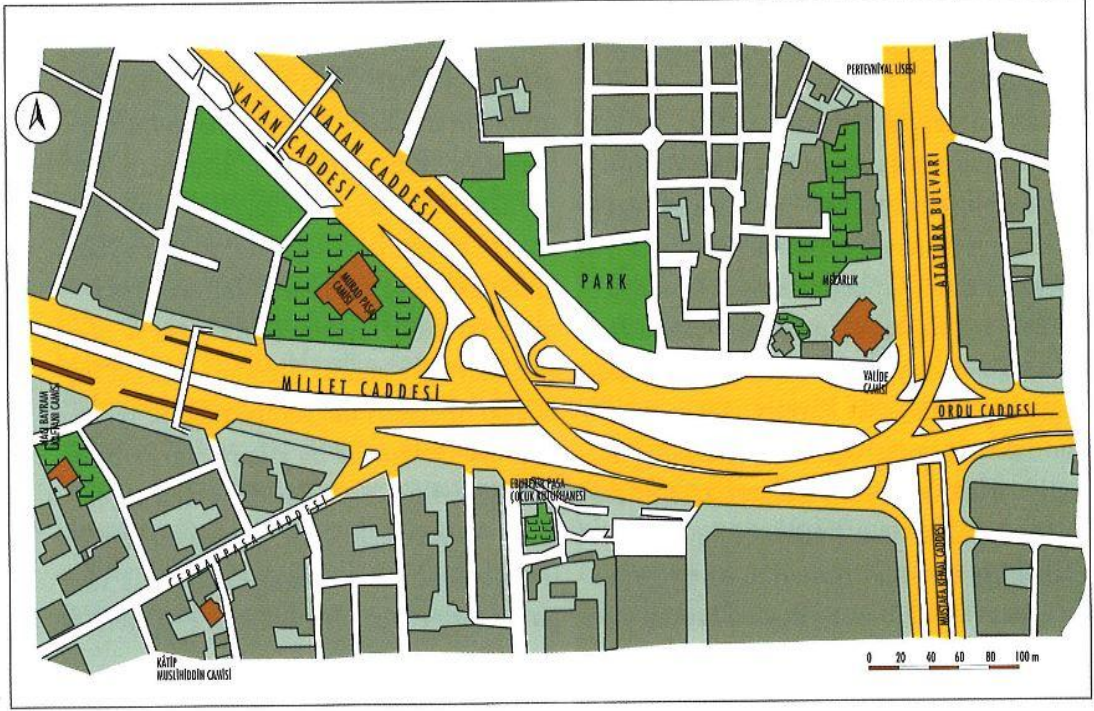
1950-1960 yılları arasını kapsayan dönemin başbakanı Adnan Menderes'in öncülüğünde başlayan imar hareketleri ile " Menderes Operasyonları" olarak adlandırılan dönem, demografik gelişmenin baskısıyla birleşerek tarihi kent dokusuna büyük tahribat yaparak yeni bir İstanbul imgesinin oluşturulmasına sebep olmuştur(Şekil 3.17-18). Menderes'in imar etkinliklerinin amacı yol-meydan-otomobil üçgeninde toparlamak mümkündür. Menderes açtığı bulvarlarla İstanbul'un Baron Haussmann'ı olarak anılır(Kuban, 1996:513).

Şekil 3.17: Aksaray'ın yüz yılı 1875 (K: Doğan Kuban)

Menderes döneminde Sirkeci'den Florya'ya kadar uzanan sahil yolu denizin doldurulması ile oluşturulmuştur. Ayrıca Vatan ve Millet Caddeleri açılırken, "Menderes İstimlakleri" olarak anılan imar hareketleri sonucunda tarihi sur içi bölgesinde tarihi ve eski kent dokusunun parçasını oluşturan birçok eser yok edilmiştir. Menderes'in tek amacı olan büyük bulvarları tepki göstermeden uyguladılar. Galata Köprüsü'nden Dolmabahçe'ye, Eminönü'nden Unkapanı'na, Karaköy'den Azapkapı'ya, Haliç'teki iki köprü arasına, Boğaz'da Beşiktaş'tan

Zincirlikuyu'ya, Marmara kıyısında Sirkeci'den Florya'ya büyük bulvarlar açılmıştır(Kuban, 1996:515).

Şekil 3.18:1957-58'de açılan Vatan ve Millet Caddesinin köprülü kavşakları
1970'lerin ortalarında tamamlandıktan sonraki hali

Sonuç olarak 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan imar hareketleri, Tarihi Yarımada'nın topoğrafyasında da büyük değişikliklere yol açmıştır. 1940'lı yıllarda şehri enine kesen ve zemin kodlarının değişmesine yol açan Atatürk Bulvarı, şehrin topoğrafyasını oldukça değiştirmiştir. Ayvansaray'dan Yedikule'ye uzanan geniş bulvar projesinin uygulanmayışı Tarihi Yarımada için bir kazanç olarak kabul edilir. Ayrıca yeniden inşaat girişimleri bütünüyle politikacılar tarafından kötüye kullanılmış ve sömürülmüştür. Bütün bu yıllar içinde İstanbul Nazım Planı çalışmaları sürdürülmüş, fakat hiçbir zaman tamamlanamamıştır. Şimdi ise olağanüstü göç kentin bir uygarlık ortamı olarak yaşama şansını tehdit etmektedir (Kuban, 1996:523 ; (1/5000 Nazım İmar Plan Raporu, 2003:38).

4. İMAR FAALİYETLERİ KAPSAMINDA 1950 SONRASI GELİŞMELER VE ÖZELLİKLE BAZI KAMU YAPILARI

Bu bölümde kısaca 20.y.y mimarlığına değinilip, 1950 sonrasında yapılan bazı kamu yapıları ele alınacaktır. Bu kamu yapıları; Zeyrek Sosyal Sigortalar Binası, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, İstanbul Adliye Sarayı ve İstanbul Belediye Sarayıdır. Tez çalışmamızın bir parçası olan bu yapılar son derece idealı yapılar olup her biri düzenlenen yarışmalar sonucunda yapılmıştır.

4.1. 20.Yüzyıl Mimarlığı

“20. yüzyılda insanlık ihtişamı ilerlemeyi, felaketi ve kargaşayı bir arada yaşamıştır.”(Beijing Bildirisi, Temmuz, 1999, Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) 20. Kongresi). Genel olarak bu yüzyıla baktığımızda diğer yüzyıllardan; sosyal, kültürel, politik ve ekonomik bakımdan devingen yapısı ile ayrılır. Yıkıcı savaşlar, çevresel problemler, nüfus patlamaları, teknik gelişmeler, globalleşme ve iletişim teknolojisi bu yüzyıla ait kavramlardandır. 20. Yüzyıl; modernleşmenin, laikleşmenin ve rasyonelleşmenin yaşandığı, sonuçlarının alındığı dönemdir. Ayrıca, modernizm ve ondan türeyen post-modernizm de 20. Yüzyıla beraber ortaya çıkmış kavramlardır(Porsuk,2008:3).

Bu çerçevede üretilen mimarlık için Glancey, dönemin mimarları üzerinde durarak onları, insanlığı uygarlığın zirvesine çıkarmaya çalışan hayalperestler olarak tanımlamıştır. İletişim sistemleri sayesinde; mimari fikirler ve uygulamalar hızla, geçmiş referansların izleri ise sürülerek farklı çevrelere taşınmıştır.

Glancey'e göre modernleşme, bir devrimden çok; estetik, ahlaki ve filozofik bir buluştur. Modern mimarlığı biçimlendiren esas fikirlerden biri, binaların öncelikle birçok programı karşılayan fonksiyonel makineler olmasıdır. Le Corbusier de, mimarlığın şiirsel olduğu kadar makine çağını da yansıtmalarını arzulamaktadır(Glancey,2003:124). Bu mimarlığın ayırt edici özelliği; bir binanın işlevinin esas olmasıdır. Modern mimarlık tarihçisi Siegfried Giedon, diğerlerine

benzer şekilde mimarlıkta modernleşmenin; teknolojinin, modern bilimin ve estetiğin bir sentezi olduğunu vurgulamıştır.

“Uluslararası Mimarlık” terimi ilk kez, New York Modern Sanatlar Müzesi’nin ‘Modern Mimarlık: Uluslararası Sergi’ isimli 1932 yılındaki sergisinde kullanılmıştır. Sonraları, ‘modern mimarlık’ ile aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Mimarlık tarihçisi Dennis Doordan, bu tarzın özelliklerini; kütlede çok hacme önem verme, yapısal elemanların standartlaşması ile kompozisyonda düzen ve süslemeyi reddetme şeklinde özetler(Doordan,2002:88). Bu tarzda oluşturulan düzen; simetri ve akslardan oluşan önceki çağlardaki klasik dilden çok farklıdır. Genel anlamda, 20. yüzyılda ortaya çıkan modern mimarlık, geleneksel formlar ve yapı malzemelerinden bir kopuş, bir kırılma olmuştur. Modern mimarlık soyutlamalarla, uzaysal değerlerin yanında, yeni bir dil oluşturmuştur. Yapısal yönden ve malzeme yönünden yeni teknolojinin avantajını yaşamıştır. Seri üretim ve prefabrikasyon kadar, tarz çeşitliliği ve yapılan binaların kapsamı da temel karakterlerini ifade etmektedir. Mimarlığa işlev, konfor, ölçek, hijyen ve standartlaşmayı içeren yeni bir anlayış getirmiştir. İletişim dili ‘minimalizm’dir(Elmas,2005:36).

4.1.1. 20. Yüzyıl Mimarlığının Ortaya Çıkışı

19. yüzyıldan 20. Yüzyıla geçilirken birçok değerde beraberinde aktarılmıştır. Bu döneme aktarılan en önemli olayların başında da endüstri devrimi gelmektedir. Mimarlıkta eski düzenin bozulmasına sebep Sanayi Devrimi’dir demek yanlış olmasa bile, her şeyde olduğu gibi, mimarlık alanında da bakış noktasının değişmesi, daha önce eski stillerin kasten ortaya atılmasıyla başlamıştır. Fakat sanayi devrimi geldiği zaman büyük oranda değişiklikler olmuştur. Richards- Elizabeth Sanayi devriminden sonra yaşananları, “Buhar gücü kol kuvvetinin yerini almış ve fabrikalar daha önce görülmediği kadar çok malzeme üretmeye başlamıştır.” şeklinde ifade etmektedir(Richards,1966:14-15).

Sanayi devrimi ile birlikte üretim teknikleri de değişmiştir. Modern mimarlıkta bu yeni tekniklerden faydalanmıştır. İşte modern mimarlığı diğer mimarlık tiplerinden

çeşit bakımından ayıran en önemli neden de budur. Kısacası modern mimarlık modern sanayiye, yeni fabrika sistemine bağlıdır. Bir zamanlar işçiler ham malzeme ve onu işleyecek araçlarla yapı yerine gelmekteydi. Duvarlar için taş; döşemeler, kapılar, pencere doğramaları için ahşap; sıva için kireç getirmekte ve ihtiyaç oldukça gerekeni hemen orada imal ederek, hatta bazen taş, kili, kumu arsadan kazıp çıkararak bina yapmaktaydılar. Bu durum günümüzde geçerli değildir. “Bugün prefabrikasyon insanın ilk önemli örneği tuğla sanayidir. Başlangıçta tuğla, yapı yerinden çıkarılan kilden yapılmaktayken; herkes tarafından bol miktarda kullanılmaya başlanınca (İngiltere’de 15. yy sonlarında) tuğla ocakları yapılmıştır. Bunlar, ilk bina malzemesi fabrikalarıdır”(Conrads,“20. yy mimarisinde programlar ve manifestolar”, S.V. M. Vakfı Yayını:19- 20).

Sanayi devrimi mimarlıkta bir çağın kapanışı anlamına gelir. 18. yüzyılın aristokrasi sistemine dayanan kültürü 19. Yüzyılda meydana gelen değişikliklere ayak uyduramamış ve yabancı stillere karşı ilgi Avrupa’da romantizm akımını doğurmuştur. Romantizm de mimarlara, alışmış oldukları basit bir zevk meselesine eklenen güçlülere sırtlarını çevirmek mazeretini sağlamıştır. Çok geçmeden, gerçek inşaat işi, mimarlık mesleğinden ayrı olarak yapılmaya başlanmıştır.

Richards - Elizabeth’in ifade ettiği gibi, “Tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçilmesi, süratli nakil sistemlerinin gelişmesi, yeni problemler doğurmuştur. Ev hayatımızda hala eskisi gibi yaşıyor olsak da sosyal bakımdan yeni bir ırk olduğumuz su götürmez bir gerçektir.”(Richards,1966,a.g.e.:14-15). Sanayileşme ile birlikte toplum sosyal bir değişim de yaşamıştır.

Conrads, modern mimarlığın gidermesi gereken ihtiyaçlarla ilgili olarak, şehirlerin büyümesine değinmiştir. “Eski çağlarda da şehirler vardı, fakat nüfusları nadiren zamanımızda ki gibi yüz binleri, milyonları bulurdu. Bildiğimiz büyük şehir (Metropolis) modern bir gelişmedir ve fabrikalarda iş bulmak üzere halkın sanayi merkezlerine akın etmesiyle ortaya çıkmıştır.”(Conrads,“20. yy mimarisinde programlar ve manifestolar”, S.V. M. Vakfı Yayını, 1910 Frank Lloyd Wright: Organik Mimarlık, Alıntı;15- 16).

Richards bir yazısında, “Yeni makineler, eski çağlarda ustalar tarafından geliştirilen süsleri taklit ve ucuz malzemeyle pahalı malzemeye benzeyen malzeme üretmeye başlamışlardır. Fabrikasyon süsler ucuzdu, gösterişliydi ve kısa sürede çok kolay imal edilmekteydi. Orta tabaka halk, bu süslemeleri bol miktarda kullanmıştır. ‘Viktorya Devri’nin karakteristik vasfı olan niteliksiz tezyinat da böyle ortaya çıkmıştır”(Richards,1966:14-15). Yeni çağın süsleme anlayışından bu şekilde bahsedilmektedir.

1919 yılına baktığımızda Walter Gropius tarafından kurulmuş olan “Bauhaus” estetiğinde, malzemenin doğa karşısında bir önceliğinin olmadığını görmekteyiz: Bundan böyle doğanın formları yeniden üretilmeye çalışılmayacak, bunun yerine, malzeme çoklu manipülasyonlara tabi kılınarak- yapay gözükmeye için doğal boyutunu kaybedene dek- üretim ve kullanım biçimine denk düşen bir forma sokulmaya çalışılacaktır. Bu işlemler sonucunda, her türden esas boyutunu kaybetmiş olan malzeme, soyutlama yoluyla biçim alır. Modern mimarlığın malzemesi evrenseldir. Yerel yapı malzemesine yer vermez, hatta malzeme doğallığını kaybetmiş diye işleme maruz kalır.

20. yüzyılda yapılaşma, yeni mekanik formların ve fazla süratin etkisinde kalmıştır. Yeni ulaşım sistemleri olan otomobil ve uçak bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ve bunlar birçok yeni yapı türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yapı türleri; benzin istasyonu, servis istasyonu, havaalanı, uçak hangarı, konutlar için garaj ve metro istasyonlarıdır. Bir önceki yüzyılda ortaya çıkmış olmasına rağmen, fabrika yapılarının en fayda sağlayan yapı türü olarak kimlik kazanmaları da 20. yüzyıla denk düşmektedir.

Su kontrol sistemleri, sinema yapıları, kampüs yapıları, müzeler ve kültür merkezleri de; mimarlara özgür bir tasarım ortamı sağlayan ve ilkler arasında oldukları için, 20. yüzyıla özgü önemli tasarım problemlerini de barındıran, bu yüzyılda geliştirilmiş yapı türleridir. Doordan’ın vurguladığı bir diğer nokta, 20. Yüzyıl mimarlığının dini mimariyle çok da fazla ilgilenmemesidir.

20. yüzyılda geçmiş zaman Avrupa'sındaki gibi dini mimariye ağırlık vermek yerine, kamusal yapı üretimine daha çok ağırlık verilmiştir. 20. Yüzyıl, modern mimarlığın hem teknik, hem estetik olarak temellendirildiği bir dönem olmuştur. Sanayi Devrimi ile gelişen üretim teknolojisi sayesinde, az işçilikle fazla ve seri ürün imalatına başlanmıştır. Bu da geçmişteki ince süslemecilikten uzaklaşarak, daha geometrik, daha teknik formları beraberinde getirmiştir. Sanayileşme aynı zamanda toplum yaşantısını ve kent kültürünü de değişime uğratmış; dolayısıyla toplumda sosyal bir değişime de sebep olmuştur(Porsuk,2008:8).

4.1.2. Türkiye'nin 20.Yüzyıl Mimarlığı

“Türkiye’de ortalaması çok yüksek olmasa da, 20. yüzyıl Türk mimarlığında konuşmak için yeterli modern Mimarlık birikimi vardı”.

Sosyo-politik olarak bakıldığında, 20. yüzyıl Türkiye’de iki dönem olarak yaşanmıştır. Birinci dönem, 1923’e kadar süren Osmanlı egemenliği dönemi, ikinci dönem ise Türkiye Cumhuriyeti dönemidir. Yüzyılın başında, 1908 yılında önemli bir kırılma yaşanmıştır. Bu tarihte Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna dayanarak anayasal düzen güçlendirilmiştir. Ulus-devlet olmak bir modernleşme projesidir. Modernleşme çalışmalarının, ya da diğer bir deyişle Batılılaşma veya Avrupalılaşmanın temelleri daha Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 18. Yüzyılda atılmaya başlanmıştır(Elmas,2005.a.g.e:67). Erken Cumhuriyet döneminden sonra tek parti rejiminin sosyal ve ekonomik politikaları 1950’de, modernleşme açısından önemli olan, çok partili rejime geçmeye uygun bir ortam yaratmıştır. Ancak bu dönemde yapılan askeri darbeler sebebiyle bu modernleşme süreci devam ettirilememiştir. Günümüzde ise mimarlık ve mimari korumayı da etkisine alan modernleşme süreci devam etmektedir.

4.3.1. Mimarimizdeki Değişim Süreci

20. yüzyıl Türkiye'sindeki mimari üretimin özelliklerine bakıldığında, yeni bir rejim kurulma etkisinin önemi görülmektedir(Aslanoğlu,2001: Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını). Yeni bir devlet kurulması, yeni binalara ve bina tiplerine ihtiyaç duyan yeni kurumların ortaya çıkmasına sebep olmuş, bu da mimarlığı hem nitelik hem de nicelik yönünden etkilemiştir.

I. Ulusal Mimarlık Akımı (1910'lar- 1929):

I. Ulusal Mimarlık Akımı 1910 da başlamış, 1930'lara kadar sürmüştür. Yeni kurulan birçok devletin ilk resmi binaları I. Ulusal Akım'ın etkisinde tasarlanmıştır. Bu akım, 16. yüzyılın klasik Osmanlı mimarisinden ve kısmen de Selçuklu mimarisinden aldığı eski form ve dokuları kullanmıştır. Silmeler, kaplamalar, kubbeler, tırabzanlar ve balkonlar Selçuklu örnekleriyle, mukarnas taç kapı etkisindeki giriş kapıları, köşe kuleleri ve simetrik kompozisyonu ile temel öğeler dikkat çekmektedir.

1930'larda uluslar arası üslupta tasarlanan binaların genel karakteristik özelliklerine baktığımızda; süsleme içermeyen sadelikler, iskelet sistemi, form ve fonksiyonun paralelliği, teras çatıyı kullanma, açık plan, kübik kütle, geniş cam yüzeyler, yatay bant pencereler ön plana çıkmaktadır. Bu dönemin yerel mimarları Şevki Balmumcu, Sedad Hakkı Eldem, Seyfi Arkan ve Şevki Akalın'dır.

19. yüzyılda ülkemizde mimarlık yapan yabancı mimarların getirdiği diğer kültürlere ait etkilerden sıyrılma eğilimi güçlenmiştir. Fakat eğitimlerinin bir bölümünü batıda gerçekleştirmiş, 19. yüzyılda ülkemizde mimarlık yapan mimarların yanında çalışmış olan yerel mimarlarımızdan, birdenbire yepyeni gelişmeler beklenmemektedir. Ancak yerel mimarlarımızın ürünleri incelendiğinde gittikçe kendi tarihsel miraslarına yöneldikleri de fark edilmektedir.

Merkez Postanesi, Vakıf Hanı (Şekil 4.1), Defter-i Hakani, Harikzedegân Apartmanları gibi döneme ait binalarda demir ve betonarme gibi modern yapı

malzemeleriyle tasarlanmış taşıyıcı sistemler kullanılmıştır. Binaların kurgusu, işlevi ve yapısı Batı'dan alınırken; kolon, konsol, kemer ve saçaklar klasik Osmanlı mimarisinden alınmıştır(Holod, Evin, 1984:13).

Şekil 4.1: Vakıf Han (www.wowturkey.com)

Yıldırım Yavuz ve Süha Özkan Harikzedegân Apartmanları ile ilgili olarak, “Sonuçta beliren eklektisizm, Avrupa etkileriyle Türk milliyetçiliğinin bir arada var olduğu ve toplumsal bağlardaki iç kuvvetlerin yabancı egemenliğini ve I. Dünya Savaşı'nın etkilerini alt etmeye çalıştıkları o dönemin genel atmosferine pek uygun düşmektedir” şeklinde yorumlamışlardır(Yavuz, Özkan, “Osmanlı Mimarlığının Son yılları”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi-4, İletişim Yayınları:1085).

Kurtuluş Savaşında harap olmuş kentlerde, sınırlı bir ekonomi görülmekte, acilen çeşitli işlevlerde pek çok yapıya gereksinim duyulmakta idi. Bu yüzden yaygın olan üslupta kentler yeni yapılarla donatılmıştır. Celal Esat Arseven bu durumu söyle dile getirmiştir: “... Hemen hemen bütün mimarlar Mimar Vedat Tek ve Kemalettin'in

açtıkları çığırdan yürüdüler. Hükümet de bu hareketi teşvik etti; okul, kışla, tren istasyonu, vb. bütün binaların milli üslupta yapılmasını ısrarla istedi. Hatta özel kişileri milli üslupta binalar yapmaya zorlayacak bir kanun çıkarılması bile istendi”(Sözen,1996:16).

Modern Mimarlık Akımı (1930-1940'lar):

1920'lerin sonlarına doğru gerçekleşen endüstri devrimi ile Avrupa'dan yabancı mimarlar ülkemize davet edilmiştir. Bu yabancı mimarlar 1930'larda uygulanmaya başlanan uluslararası tarzı bize ilk tanıtanlardır. Bu aşama, sadece mimarlık alanında değil, tüm yapı sektöründe etkisini göstermiştir. Böylece bu dönem İstanbul, Alman-Fransız ekonomik çıkarlarının sergilendiği bir ortam haline gelmiştir. Yıldırım Yavuz ve Süha Özkan bir yazılarında bu durumu; “İstanbul'un kıvrılan dar sokaklardan ve bunların açıldıkları küçük meydanlardan, bu meydanlarda ya da etkin tepelerde yer alan kamu yapılarından oluşan kentsel yapısı birden kent dokusuna alışılmamış ölçekler getiren büyük binalarla neredeyse tümüyle baskı altına alınmıştı.” şeklinde ifade etmektedirler.

1928 yılında İstanbul'a yerleşen Clemens Holzmeister, daha önceleri tasarladığı projeleri gerçekleştirmek için uygun bir ortam bulmuştur. Ankara da birçok kamu yapısı tasarlayıp gerçekleştirmiştir. Yabancı mimarlar arasında yaptığı devlet binaları ile sayı ve çeşitlilik bakımından öncü olmuştur. Büyük Millet Meclisi Binalar Topluluğu (1960), Avusturya Büyükelçiliği (1936), Ankara Harp Okulu (1935)(Şelil4.2), TC Cumhurbaşkanlığı Köşkü (1932), Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (1937) bu dönemde gerçekleştirilen yapıların bazılarıdır. Döneme genel anlamda baktığımızda birçok olumlu gelişme yaşanmıştır. Ancak birçok sorunda çözülememiştir. Devletçi bir ekonomik program izlenmesine karşın, yapı teknolojisi alanında geçerli çözümlere ve gerekli örgütlenme düzeyine ulaşamamıştır.

Şekil 4.2: Ankara Harp Okulu(www.kho.edu.tr)

II. Ulusal Mimarlık Akım (1940'lar- 1950'ler):

Dünyada yaşanan ekonomik krizin ardından, yerel kaynakların kullanılması, ekonomideki devletçi politika ve beğeniler 1940'larda etkili olan II. Ulusal Mimarlık Akımının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Alsaç'a göre bu akımın ortaya çıkışında Atatürk'ün ölümü, 2. Dünya Savaşı ve yabancı mimarlara karşı oluşan tepkilerinde önemi vardır. Atatürk sanatta aşırı milliyetçiliği desteklememiş, Cumhuriyet'in kendi biçimini üretmesini istemiştir. Bunun kanıtı olarak ta, I. Ulusal Mimarlık Akımının yerini Uluslararası Fonksiyonalizme terk etmesi olarak gösterilebilir(Alsaç,1976, "Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi", Doktora Tezi, KTÜ Baskı Atölyesi, Trabzon).

II. Ulusal Mimarlık Akımı her ne kadar modern harekete tepki olarak ortaya çıksa da, modernizmi hiçbir zaman inkar etmemiştir. Kendisini modern olarak göstermiş, tarihi örneklerden esinlerle moderniteyle buluşmuştur(Holod. Evin. 1984, a.g.e.:20).

Emin Onat ve Sedad Hakkı Eldem dönemin ön plana çıkan mimarlarından. Ayrıca Saraçoğlu mahallesinin mimarı olan Paul Bonatz'ın da bu döneme katkıları olmuştur.

1940 yılında, Arkitekt dergisinde "Yerli Mimariye Doğru" başlıklı yazısında Sedad Hakkı Eldem: "... Manevi şartların vücut bulması biraz da rejim meselesidir. Bunlar,

daha ziyade kuvvetli rejimler ve millet tarafından tatbik edilebilir. Bu takdirde, hükümetlerin oynayabileceği rol çok büyüktür. İtalya’da yeni rejim kurulduğu zamandan beri, her şubeye olduğu gibi mimariye de yeni idealler, formüller, doktrinler verilmiştir. Mimarlar, kendilerine verilen direktif ve çerçeve dâhilinde araştırmalar yaptıktan sonra bugüne mahsus karakteristik ve yerli bir mimari üslup yaratabilmişlerdir. Almanya’ya gelince, orada da yeni rejim mimariyi büsbütün yeni bir yola sevk etmiştir. O zamana kadar mevcut olan enternasyonal üslup terk edilmiştir. Bugün Almanya’da bütün sanatlar, mimari de dahil olmak üzere, aynı ideali aynı lisan ile realize etmektedirler’’. Sözleri ile o günlerdeki yaygın düşüneyi ifade etmektedir (Eldem. 1940:69-74).

2. Dünya Savaşı sonrası ülkemizde ki Alman etkisi zayıflamaya başlamış, ilişkilerin yönünün değişmesi, ister istemez mimarlık ortamımızı da etkilemiştir. Alman kültürel ortamının yansımaları dışında, diğer ülkelerdeki gelişmeler de ülkemizde tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde dünyada farklı denemeler söz konusu olmuş, savaş sonrası yıkılan kentler hızla onarılmaya, teknolojik atılımlar yapılmaya, dönemin ünlü mimarları değişik açılardan üretimde bulunmaya başlamışlardır. Dünyadaki hızlı gelişmeler, bu yıllarda ülkemize de aktarılmıştır. Dolayısıyla Ulusal Mimarlık Akımının etkileri gittikçe azalmıştır. Artık yeni biçimler aranmaya, teknik olanaklar denenmeye başlanmıştır. [Örneğin: İstanbul Belediye Sarayı (1953); İstanbul Sheraton Oteli (1959) (Şekil 4.3)] Bağımsız biçimlerle çözüme gitme eğilimi eğitime de yansımış, daha önce Ulusal Mimarlık Akımı içinde ürün vermiş kişilerde bile değişime yol açmıştır. Eğitimdeki yabancı mimarların katkılarının da uzun süreli olmaktan çıktığı gözlenmiştir. 1954 yılında Mimarlar Odası’nın kurulabilmesine olanak sağlayan yasanın çıkmasıyla, örgütlenme sorunu çözülmüş, yabancı mimarların sayısı da gittikçe azalmıştır(Sözen.1996.a.g.e.:72).Bu dönem eserlerinin, biçimsel özellikleri dışında, Avrupa örneklerinden ayrılan en önemli yanı, Afife Batur’a göre; “Hiçbir zaman kolossal boyutlara ulaşmayan, her şeye rağmen kentlerin ölçeğini deforme etmeyen ölçüleridir” (Batur, “Ankara’nın Başkent Oluşu ve Kentsel Kuruluşu”:1396).

Şekil 4.3: Sheraton Taksim Oteli
[Günümüzde Ceylan Intercontinental Hotel]

1950'den Sonraki Dönem:

1947'de "Marshall Planı" ile başlayan dış yardım, 1951'de Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması ve 1953'te NATO'ya dâhil olması ülkenin uluslar arası sisteme daha kolay entegre olmasını sağlamıştır. Fakat sosyal olarak da Ankara, İzmir ve İstanbul gibi kentsel alanlara ciddi bir göçün başlamasına sebep olmuştur. Bu durum şehirlerin çevresinin alt yapıdan yoksun gecekondularla sarılmaya başlamasına neden olmuştur.. Yeni ekonomik sistem, yeni bina tipolojileri ve yeni ulaşım sistemleri gerektirmiştir. Dünyaya açılıyor olmak, mimarlığı mevcut formlar ve konseptlerle ilgili etkilemiş, prizmatik formlar, gridal cephe uygulamaları, çağdaş uluslar arası üslup yakından takip edilmiştir(Tapan.1981:105-118).

1950’li yıllar mimarlık açısından son derece önemlidir. Bu yıllar mimarlıkta uluslar arası sisteme açılışın ilk dönemidir. Ülkemizdeki yapı teknolojisi ithal edilen mimari biçimlerin geldiği ülkelerdeki seviyeye ulaşmış değildir. Bundan dolayı ülkemizdeki üslup uygulamaları yerel olarak kalmıştır. Örneğin uluslararası akımın öncülerinden Mies Van Der Rohe’nin çizgisi ileri teknoloji gerektirdiğinden, Türk mimarlarının uygulamalarında teknik performansa daha az bağımlı olan Le Corbusier in etkisi daha fazla olmuştur(Elmas.2005:70).

Sözen’e göre; 1950’lerden günümüze kadar Türkiye mimarlığı ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında, 1950- 1960 arası ve 1960 sonrası iki ayrı dönemde incelemek mümkündür. 1950’li yıllar, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı’nda bir dönüm noktası sayılmaktadır. I. Ulusal Mimarlık, İşlevci Rasyonalist Dönem ve II. Ulusal Mimarlık Dönemi hep kesin çizgilerle belirlenmiştir. Oysa 1950 sonrasında pek çok anlayış, üslup ve düşünce, aynı anda bir arada görülmüştür(Sözen. a.g.e.:77). Çoğulcu bir dünya görüşünün oluşması, endüstrinin ilerlemesi, kent yaşamlarının kurulması ve sosyal bilincin uyanması 1960-1980 yıllarının sosyo-ekonomik ve sosyo-politik dinamikleridir. Bu unsurların mimarlığa etkisi; devlet tarafından düzenlenen yarışmalar sayesinde olmuştur. Bu yarışmalar; hastaneler, yüksek okullar, üniversite kampüsleri, hükümet konakları ve devlet daireleri gibi binalar için düzenlenmiştir. Bürokratik sistemin ve holdinglerin büyümesi ile ofis binaları oluşmaya başlamıştır. Turizm sektörünün de gelişmesi ile geniş oteller, tatil köyleri, yazlık evler ve lüks müstakil konutlar da inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönem, gelişmiş bina sistemleri ve teknolojilerini ve yeni girişimleri de gerektirmekteydi.

20.yüzyılın ikinci yarısına bakıldığında, Türkiye’de mimarlık, bir yandan devletin resmi siyasetinin, diğer yandan ise egemen olan ideolojinin aracı konumuna gelmiştir. Mimarlar bu dönemde farklı kaynaklardan beslenmiş, çeşitli tasarım arayışlarında bulunmuşlardır. Bir gelişim çizgisi olarak gösterilen üsluplar; Rasyonalist-Pürist Anlayışı, Brütalist Anlayış, Bağımsız Biçim Arayışları, Geleneksel Mimarlık Değerlerinin Yeniden Yorumlanması şeklinde sıralanabilir.

Sözen; 1950 sonrası arayışlarına bakıldığında Batı ile bütünleşme çabaları olduğu, 20.yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de Batı’nın tüm akımlarına ait örneklerin görülebildiğini, bu dönem mimarlığının kendisine evrensel bir kimlik aradığını ifade etmektedir.

Rasyonalist- Pürist Anlayış:

Bu anlayış Batı’da 1949- 1958 yıllarında etkisini göstermiştir. Temel geometrik biçimlerin kullanıldığı, büyük ölçüde cam ve çelik malzemeye dayanan, modüler cephe düzenine sahip, bir mimarlığı amaçlamaktadır. En önemli temsilcisi Mies van der Rohe’dir. Uygulanabilmesi için güçlü bir teknolojik alt yapı gerekmektedir. Türkiye’de olanakların kısıtlı olmasına rağmen bu mimari anlayış hemen benimsenmiştir. 1956 yılında yapılan Sakarya Hükümet Konağı, Amerikan SOM ve Sedad Hakkı Eldem’in ortak tasarladığı İstanbul Hilton Oteli (1955) (Şekil 4.4) ve Ankara’daki Kızılay İş Hanı (1959) (Şekil 4.5) bu akıma ait yapılara örnek verilebilir.

Şekil 4.4: İstanbul Hilton Oteli(www.arkitera.com)

Şekil 4.5: Kızılay İş Merkezi

Brütalist Eğilimler:

Brütalizm akımı, Le Corbusier, Peter ve Lison Smithson'ın çalışmalarıyla 1950'li yılların sonunda ortaya çıkmış, Türkiye'deki yansımaları ise 1960'lı yıllardan sonra görülmeye başlanmıştır. "mimari dürüstlük" bu akımın temel özelliği olarak kabul edilir. Bu akımla yapı gerek işlevini, gerek malzemesini dışa vurabilmektedir. Ayrıca malzeme doğal renginde ve dokusunda bırakılarak, yapı içinde yer alan işlevler Rasyonalizm'deki gibi yansıtılmaktadır. Bu akımın Türkiye'de hızla yaygınlaşmasının sebebi ise geleneksel Türk konut mimarlığı ile benzerlik taşımasıdır.

Brütalizm'in Türkiye'deki ilk uygulaması, Behruz ve Altuğ Çinici'nin Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'dir.(Şekil 4.6-7) Bu yapıda çıplak beton kullanımını ilk kez görmekteyiz. Ayrıca Brütalizm'in etkisiyle İstanbul Ordu Evi ve Ankara Stad Oteli ülkemizdeki başarılı örneklerdendir.

Şekil 4.6: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi(Behruz Çinici)

Şekil 4.7: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi iç mekanı

Kenzo Tange, Kunio Maekava, Junzo Sakakura gibi tanınan Japon mimarlar Brütalizm'e ulusal bir yorum getirmişlerdir. Brütalizm ile 1960'lı yıllarda ilk kez bir akım ülkemize dünya ile aynı zamanda girmiştir(Sözen,1996:84). Ülkemizde uluslar arası özellikleri ağır basan Brütalist denemeler de vardır. Bunlara Ankara'da Ertur Yener'in Anadolu Kulübü ve Günay Çilingiroğlu'nun İstanbul Reklam Binası(Şekil 4.8) örnek olarak verilebilir.

Şekil 4.7: İstanbul Reklam Binası(www.yapı.com.tr)

Bağımsız Biçim Arayışları:

Bu tutumun genel özelliği doksan derecenin bağlayıcılığında uzaklaşmaktır. Almanya'da Ekspresyonizm olarak 1910'larda ortaya çıkmıştır. Bu tutumun ülkemizdeki ilk belirtileri 1950'lilerden sonra ortaya çıkmıştır. Ayrıca Oskar Niemayer'in Brezilya mimarlığı da Türkiye de etkisini göstermiştir. 1959 yılında

Ülkemizde dik açıyı yadsıyan ilk girişim Taksim Sheraton Oteli(şekil 4.9) ile olmuştur. Bu yapıdan sonra ülkemizde bağımsız biçim anlayışı uygulama alanı bulmuştur. Marc Saugey ve Yüksel Okan'ın Büyük Ankara Oteli (1960)(şekil 4.10) ve Behruz ve Altuğ inici'nin Ortadoğu Teknik niversitesi l Amfi Binası akımın ilkelerini gösteren örneklerdir. Türkiye de Ekspresyonist eğilimden bahsetmek oldukça zordur. Çünkü Ekspresyonizm lkemizde daha kısıtlı bir uygulama alanı bulmuş ve az sayıda eser vermiştir. Ankara İř Bankası Binası(şekil 4.11) ve İstanbul'daki Odakule Büro Binası rnek teşkil etmektedir.

şekil 4.9: Sheraton Taksim Oteli (Günümüzde Ceylan Hotel)

Şekil 4.10: Büyük Ankara Oteli (www.pro-ge.com)

Şekil 4.11: Odakule

Geleneksel Mimarlık Değerlerinin Yorumlanması:

Mimarlığımızın 1950’li yıllarına bakıldığında Batı’dan büyük ölçüde etkilendiği ve bu etkinin günümüze kadar sürdüğü görülmektedir. 1960’larda Batı kökenli uygulamalara karşı ülke şartlarına uygun bir mimarlık düşüncesi gündeme gelmiştir. Her alanda etkili olan siyasal ve toplumsal koşullar, mimarlıkta da geniş bir tartışma ortamı bulmuş, bu zamana kadar estetik içeriği toplumsal içeriğinden daha ağır basan mimarlık ürünleri, artık farklı boyutlarıyla da tartışılmaya başlanmış ve bize has mimarlığın biçimsel arayışlarına başlanmıştır.

1960 sonrasının ulusal mimarlığı, 1950 öncesinin ulusal mimarlığından farklıdır. Bu dönemde hiçbir yeni teknik ve yeni gelişme göz ardı edilmemiştir. Bu dönemin ortaya çıkışı Brütalizm’le aynı döneme denk geldiğinden, konut mimarlığında Brütalist eğilimlere rastlanmaktadır. 1951-1960 yıllarında Ertur Yener ve Turgut Cansever’in Türk Tarih Kurumu Binası(Şekil 4.12), türünün ilk ve başarılı örneklerindedir. Geleneksel tasarımın içe dönüklüğü, malzeme ve biçimlenmenin uyumu, çevreye uyumu olumlu bir örnek ortaya çıkarmasını sağlamıştır.

Şekil 4.12: Türk Tarih Kurumu Binası

Gelenekselin yeniden değerlendirilmesi konusunda önemli çalışmaları olan kişilerden biri de Sedad Hakkı Eldem'dir. 1930'ların başlarından beri sürdürdüğü ve 1940'larda ağırlık kazanan uygulamalarında hep "Türkiye'ye Özgü"yü aramıştır. II. Ulusal Mimarlık Dönemini bitiren, hatta dönüm noktası olan İstanbul Adalet Sarayı yapısı bile, bir ölçüde (saçakları ve oranlandırılması) geleneksel konut mimarimizle ilişkilidir(Elmas,2005:69-70).

Sedad Hakkı Eldem 1960 sonrası da yeni bir atılım gerçekleştirmiştir. Ayrıntı ve motiflerde geçmişle olan ilişkisini tamamen kesmiş, gelenekselin özüne inen bir tutum ortaya koymuştur. Bu dönemde Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu binası da inşa edilmiştir.

Türkiye'deki gelişmeler doğrultusunda 1970'lerde, rasyonel, fonksiyonel anlayıştaki uluslar arası üslup yeniden ele alınmış ve teknolojimizin olanaklarına göre yeniden uyarlanmıştır. Akma probleminden dolayı düz çatıdan eğimli çatıya geçilmiş, enerji tasarrufundan dolayı küçük pencere kullanılmış, ekonomik sebeplerden dolayı ucuz malzeme seçimine gidilmiş ve sonuçta Sözen'in deyiimiyle bir "Bayındırlık Mimarisi" ortaya çıkmıştır(Sözen,1996:89).

Türkiye'de mimarlar arasında sosyal konulara olan ilgi 1970'lerde artmış ve Uluslararası üslubun dışında yeni bir mimarlık dili aranmaya başlanmıştır. 1970 sonrası gelişmiş batı ülkelerinde başlayan Post-Modernist Akım, kısa sürede ülkemizde de ürün vermeye başlamıştır. Bu akımın başlıca özelliği, modern akımın tarihten bağımsız ve yalnızca güncel şartları dikkate alan tasarlama yaklaşımına karşı olma durumudur. Altug ve Behruz Çinici'nin Ankara'daki İran Büyükelçiliği Kültür Merkezi İlkokulu, Türkiye'de ilk postmodernist yapılarıdır.(Şekil 4.13)

Şekil 4.13: İran Büyükelçiliği Kültür Merkezi İlkokulu (<http://irankulturevi.com>)

Modern mimarlık, II. Dünya Savaşı ile 25 yıl boyunca mimarlığı etkilemiştir(Doordan,2002:201). II. Dünya Savaşı, 20. yüzyıl mimarlığı için önemli bir kırılma noktasıdır. Birçok malzeme ve yöntem savaş esnasında şekillenmiş ve mimarlığı etkilemiş, savaştan sonra da mimarlık bu malzemeler için bir pazar olmuştur. Bu malzemeler ve yöntemler inşa hızını arttırmış, tasarıma yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

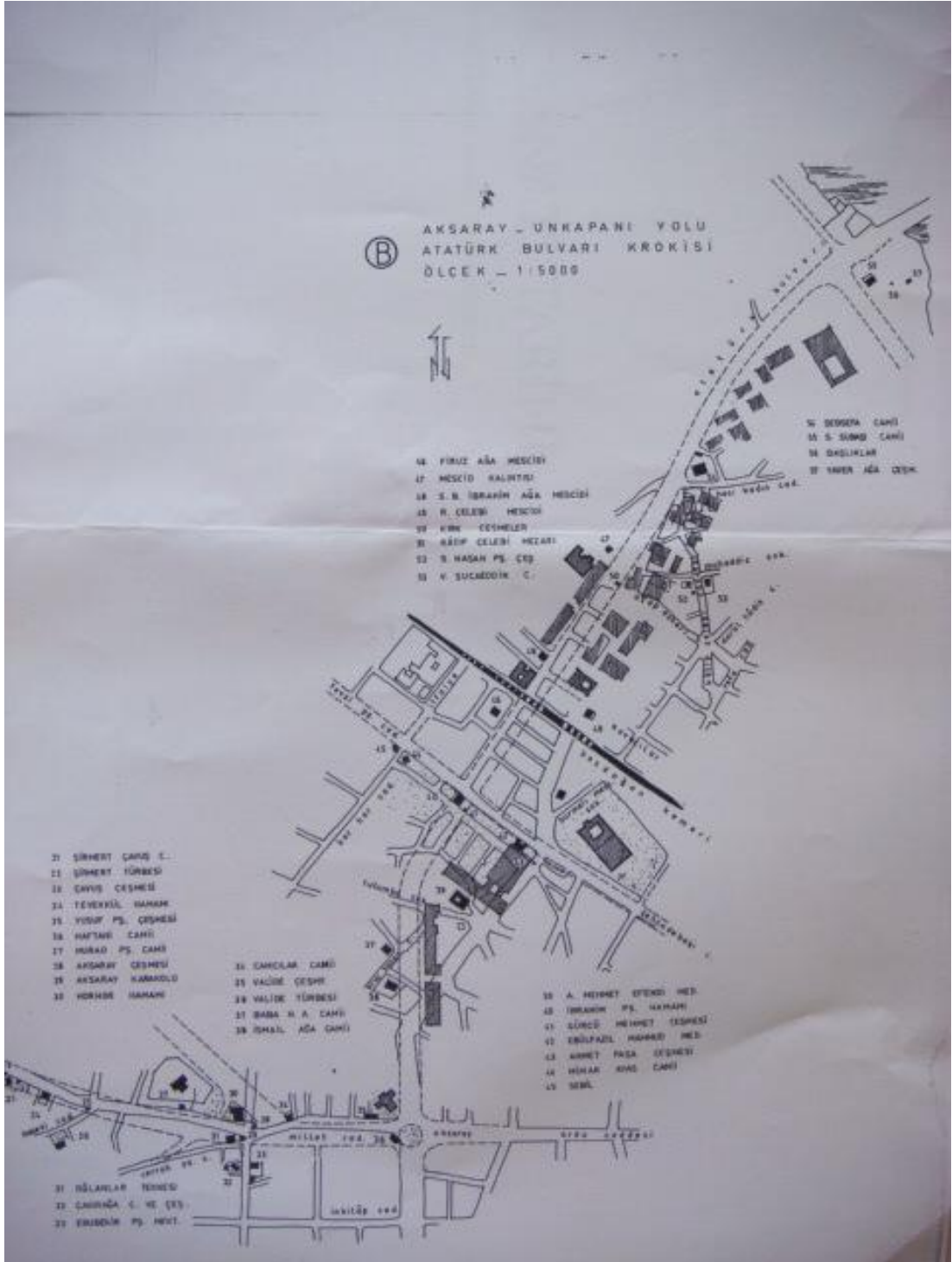
19. yüzyıl dünyayı endüstrileşme ile tanıştırmış, 20. yüzyıl ise yaşadığımız çevreyi yeniden şekillendirmek ve değiştirmek adına 19. yüzyılın olanaklarından faydalanmıştır. 20. yüzyıl tarihi incelendiğinde ve sanatsal etkisi araştırıldığında insanlar bu yüzyılın mimari değerini fark etmiş ve onu korumak için daha istekli olmuşlardır(Macdonald,1995, Modern matters: principles and practice in conserving recent architecture, chapter 11). 20. yüzyılın başlarında Türkiye, mimaride bir yandan üslup değişimine giderek esin kaynağı olan uluslararası üsluba uyum

sağlamaya çalışırken, diğer yandan da ulusalcılık ideolojisine aykırı gelmemek adına ulusal bir kimlik geliştirme çabasındaydı.

1927-1939 tarihlerinde modern mimari planlama ve inşaat faaliyetleri devam ederken, zıt düşüncelerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Kübist binalar gittikçe yaygınlaşmış, planlanan kent yabancı bir çevre haline gelmiştir. Eldem bu durumu ;''yerleşimin kalbine oturtulan karanlık, çatısız binalar, T-cetveli ile çizilmiş gibi ağaçlı yollar, Anadolu'nun çehresini değiştirmektedir'', şeklinde ifade etmiştir(Holod. Evin,1984:19-20).

1950-1960 yıllarında ülkemizde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunların başında hükümetin değişmesi gelmektedir. Dönemin başbakanı Adnan Menderes, "Menderes Operasyonları" adıyla da anılan bir imar faaliyeti başlatmıştır(Akdağ,Yüksek Lisans Tezi:124). Bu durum, şehrin görünümünü değiştirecek radikal bir eylemdir. Ayrıca bu faaliyet, tarihi şehir dokusunda büyük tahribat yaparak yeni bir İstanbul imgesi oluşturmasına sebep olmuştur. Bu imar etkinliklerinin genel amacı yol-meydan-otomobil üçlüsü için yapılmıştır. Çok katlı konut, büro ve yapıların çevrelediği geniş yollar açmak ve meydanlar yapmak hedeflenmiştir.

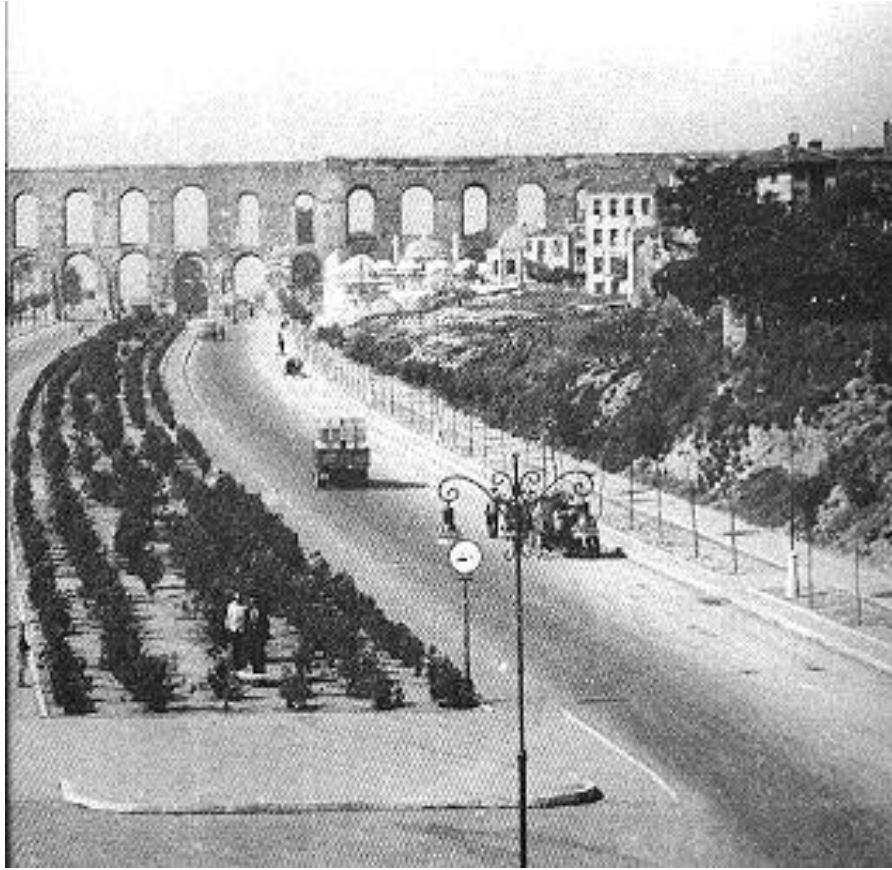
"Menderes İstimlâkleri" olarak da adlandırılan imar hareketiyle de tarihi ve eski şehir dokusunun parçasını oluşturan birçok eski eser tahrip edilmiş, tarihi çevreye aykırı, yoğun ve yüksek yapılaşmaya izin verilmiştir. O dönemde ortadan kaldırılan, kesilen, yeri değiştirilen, gömülen tarihi yapıların, tarihi evlerin listesinin oldukça kabarık olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmalarda ortadan kaldırılan binaların kayıtları yer yer tutulabilmiştir. Unkapını Saraçhana boyunca Atatürk Bulvarı açılmış, bu sırada bölgede bulunan birçok tarihi yapı Behçet Ünsal tarafından Türk Sanat Tarihi adlı kitapta belgelenmiştir(Architect,1971:105).(Şekil 4.13-14-15). Ayrıca Atatürk Bulvarı'nın yapımı sırasında yapılan yıkımlarda Pantokrator Kilisesi'nin(Şekil 4.14) altında var olan sarnıçlar ortaya çıkmıştır. Bu sarnıçlar Zeyrek Yokuşu'nun karşı yakasında yer almaktadır.

Şekil 4.14: Atatürk Bulvarı
Aksaray Unkapanı Yolu Atatürk Bulvarı Krokisi(Ünsal,1969:24)
(Türk Sanatı Tarihi,1969)

Şekil 4.15: Atatürk Bulvarı(Abdülhamit Albümü)

Şekil 4.16: Atatürk Bulvarı(Abdülhamit Albümü)

Şekil 4.17: Su Sarnıcı
(İstanbul'un Tarihsel Topografyası)

Menderes faaliyetlerinin amacı, geniş bulvarlarla şehri donatıp, bulvarlar boyunca gösterişli modern binalarla modern kent imajı oluşturmaktır. Süleymaniye ve Zeyrek mahallelerini yıkarak açılan Atatürk Bulvarı boyunca, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Tekel Binası, Merkez Bankası Kambiyo Şubesi ve Sosyal Sigortalar Kurumu Binaları inşa edilmiştir. Bu çalışmalar sadece Atatürk Bulvarı ile sınırlı kalmamıştır aynı zamanda Millet Caddesi de açılmış, o da birçok etkiye sebep olmuştur. 1950'den sonra hükümetin değişmesiyle Tarihi Yarımada'nın imarıyla alakalı çalışmalar yapılmış bu çalışmalar kapsamında birçok kamu yapısı da 1950 sonrasında inşa edilmiştir. Bunların başında Sultanahmet'te bulunan Adalet Sarayı, Zeyrek'te bulunan Sosyal Sigortalar Binası, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Fatih Şehzadebaşı'nda bulunan İstanbul Belediye Sarayı binası tez çalışmamızın bu bölümünü oluşturmaktadır. Bu kamu yapıları dışında yapılan başka yapılar da mevcuttur. Ancak seçilen bu yapılar hem yapılış nedenleri, şekilleri ve yapıldığı dönem itibarı ile önem taşımaktadır.(Şekil 4.18)

Şekil 4.18: İncelenecek Yapıların Genel Görüntüsü

4.2. Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Binası (SSK) 1963-1970

Zeyrek Bölgesi, Tarihi yarımada içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde Zeyrek Semti'nin özellikleri, konumu, kısaca tarihi sürecine değinilip, Sosyal Sigortalar Binası'nın bu bölgedeki mimarisi ele alınmıştır. Ayrıca Zeyrek bölgesinin binanın biçimlenmesinde ne gibi etkileri olduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra bina analizleri ile Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksinin mevcut durumu detaylı olarak incelenmektedir

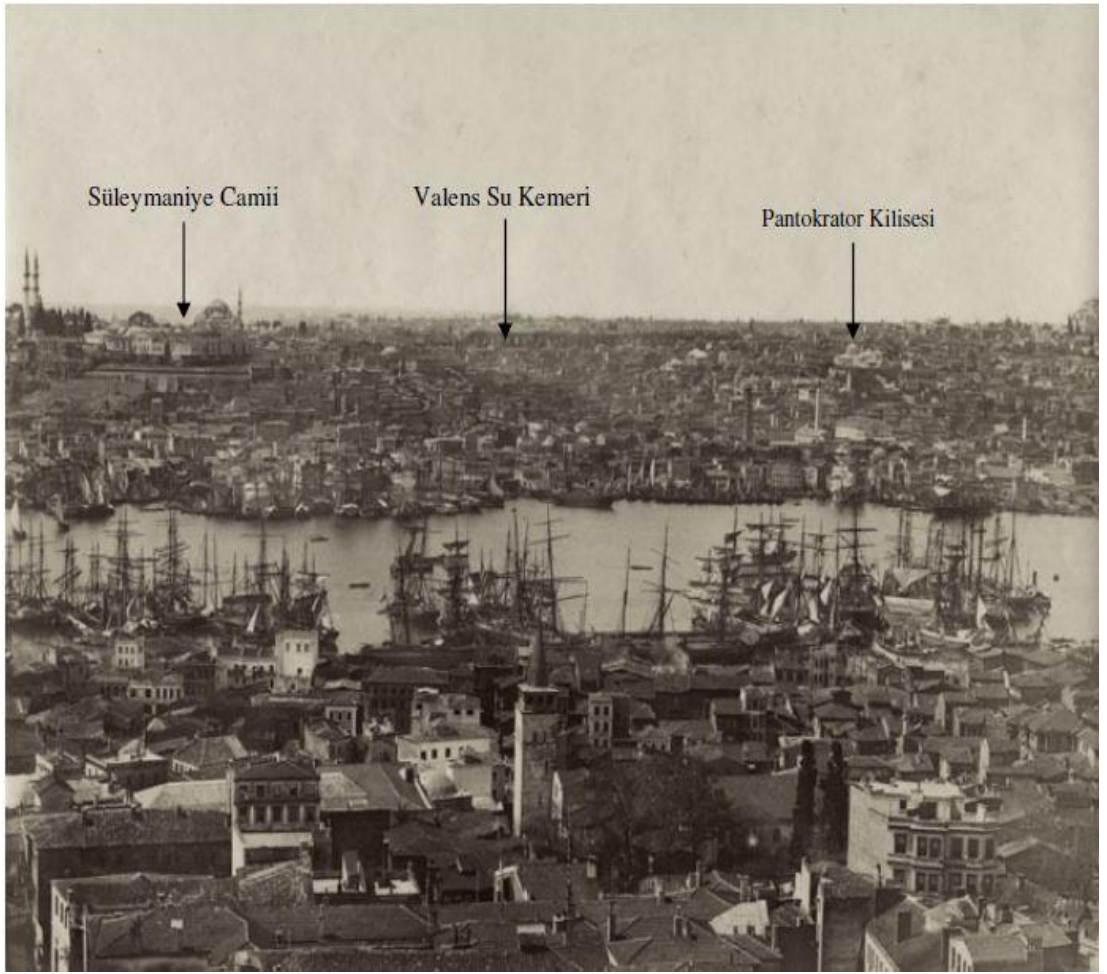
4.2.1. Zeyrek Bölgesi'nin Çevresel Analizi

İstanbul, Karadeniz ve Marmara Deniz'ini birleştiren boğazın güney ağzında ve Avrupa tarafında, dar bir koy olan Haliç'in güneyindeki küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Sonra ki dönemlerde Boğaz'ın her iki yakasına ve Haliç'in kuzeyine yayılmıştır.

Şehrin ilk kuruluş yeri olan küçük yarımadadan dışarı taşarak zaman içinde çok geniş bir alana yayılmış olması İstanbul'un ismine iki ayrı anlam yüklemiştir. Bunlardan ilki kendi adını taşıyan boğazın güney ağzında ve Avrupa tarafında, boğaza açılan derin ve geniş bir koyun (Haliç) güneyinde kalan küçük bir yarımada (İstanbul yarımadası) üzerinde yerleşmiş ve batıdan surlarla çevrilmiş kesimi ifade ederken; ikincisi, bu tarihi yarımada ile birlikte hem Avrupa hem Asya topraklarına yayılmış bölgesini kapsamaktadır(Demirkent,2001:205).

Zeyrek, Marmara Denizi ve Haliç arasında, tarihi yarımadanın dördüncü tepesi üzerinde ve eteklerinde yer alan bir semttir. Haliç'ten başlayıp yükselen yamaçta, yer yer 15 metreye ulaşan yüksek istinat duvarları ile Bizans Dönemi'nden bugüne kadar yapılmış çeşitli teraslamalar ve setler üzerine kurulmuştur. Bu yapılaşma, Galata ve Tarihi Yarımada'dan ilgi çeken bir manzara oluşturmaktadır. Bölgeye özgün karakterini veren mimari dokunun ve yol strüktürünün oluşumunda topografik özelliklerin ve eğimin belirleyici etkileri olmuştur. Eğime ve topografyaya bağlı

olarak, yollar eğim çizgilerine paralel olacak şekilde veya setler arası bağlantı kuran dik yokuşlar biçiminde oluşmuştur(Karaman., Önal., Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, “Zeyrek” Maddesi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul:553).(Şekil 4.19-20) Sedad Hakkı Eldem Zeyrek SSK Kompleksini tasarlarken topografyanın bu özelliğinden faydalanmıştır. Binaları farklı kotlardan sağlanan girişler ve farklı kat özellikleri ile kademelere oturtmuştur.

Şekil 4.19: 19. yüzyıl Zeyrek Genel Görünümü(N.FİLİZ PORSUK tezinden)

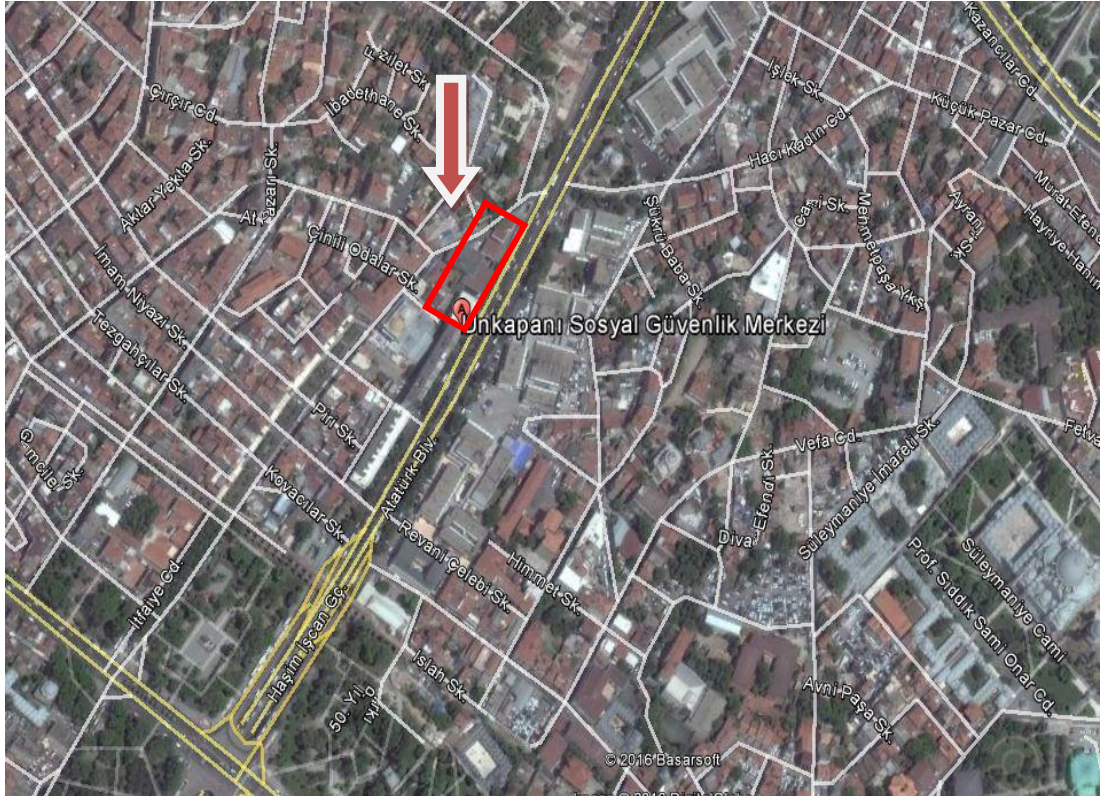

Şekil 4.20. 19. Yüzyıl Zeyrek Silueti(Hamdi Bülbül'ün özel arşivi)

Genel anlamda Zeyrek bölgesi özelliğini, mimari karakterini bu güne kadar korumuş olmasından almaktadır. Kuzey yönünde Çırçır Senti'ni de kapsayarak Haliç'e kadar uzanan ahşap yapılardan oluşan mimari strüktürü bulunmaktadır. Bu ahşap konutların birçoğu 1800-1840 yıllarında yapılmış sıra evlerdir. 2-3 katlı olan ve yaşam mekânları cadde tarafına bakan ve arka taraflarında küçük bahçelerin bulunduğu bu evlerin ortak özelliği, farklı genişlik ve yükseklikteki cumbalara sahip olmalarıdır. 1930'lardan sonra çeşitli sebeplerden dolayı ahşap yapılar yerine kâgir yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönemden sonra inşa edilen konutları formları, plan ve şemaları, malzeme ve yapım yönteminin değişmesine rağmen, 1940'lı yılların sonuna kadar orijinalliğini ve diğer ahşap yapılara olan uyumlarını korumuştur. Zeyrek Bölgesinin temel özelliklerinden biri de mülkiyet biçimi ve yüksek kot farkından dolayı korunabilen sokak ve yol dokusudur.

4.2.2. Sosyal Sigortalar Kurumunun Konumu

Bina kompleksinin bulunduğu yer şehircilik açısından bakıldığında önemli bir konumda bulunmaktadır. Yapının yanından yukarıya, Zeyrek'e bağlanan Zeyrek yolu; İstanbul'un tarihi yokuşlarındandır. Eskiden Unkapanı'ndan Saraçhanebaşı'na giden tek yol bu idi. Bina Atatürk Bulvarı ile tarihi Zeyrek yolunun kesiştiği bölgede bulunmaktadır. Bu yapı kompleksi 3537 m²'lik üçgen ada üzerine kurulmuştur. Binalar cephede bulvara, geride ise tarihi bölgeye bakmaktadır(Gülersoy,2001:37).(Şekil 4.21)

Şekil 4.21: Sosyal Sigortalar kurumu binasının konumu (2016)

4.2.3. SSK Kompleksi'nin Tarihçesi

1962 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu'nun talebi üzerine sınırlı sayıda kişinin katılımıyla gerçekleşmiş bir yarışmada seçilmiştir. Yapının mimarı, "Milli Mimari" akımının öncülerinden olan Sedad Hakkı Eldem'dir. Eldem, devlet sanatçısı ödülünü kazanan ilk mimardır. Başlangıçta çarşı, dispanser, büyük dükkânlar, banka şubesi ve büro birimlerini içine alacak şekilde tasarlanmış, ancak bu düşünce hiç gerçekleşmemiş ve yalnızca kurumun büro binaları olarak inşa edilmiştir. Osmanlı Mimarisinin niteliklerini çağdaş bir üslupta taşıyan yapı Eldem'in en önemli eserleri arasında gösterilmektedir. 1966 yılında yapı ruhsatı alınmıştır. 1967 yılında binaların inşaatına başlanmış, 1970 yılında bitirilmiştir. 2005 yılında kurum sağlık hizmeti vermeye son vermiş ve dispanser kısmı kapatılarak ofis binasına çevrilmiştir. 2008 yılında ise kurumda yapısal düzenlemelere gidilmiş, adı "Sosyal Sigortalar Kurumu"ndan (SSK); "Sosyal Güvenlik Kurumu"na (SGK) dönmüştür.

Şekil 4.22: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafi (1966)
(Anıtlar Kurulu Proje Dosyası)

Şekil 4.23: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafi (1966)
(Anıtlar Kurulu Proje Dosyası)

Şekil 4.24: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafi (1966)
(Anıtlar Kurulu Proje Dosyası)

Şekil 4.25: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafi (1966)
(Anıtlar Kurulu Proje Dosyası)

Şekil 4.26: İnşaat Öncesi Parselin Fotoğrafi (1966)
(Anıtlar Kurulu Proje Dosyası)

4.2.4. Kent Dokusunun Binaların Biçimlenmesine Etkisi

Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi'nde yapı tipolojileriyle sınırlı kalınmamış, kentsel morfoloji alanına da değinilmiştir. Sibel Bozdoğan bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. “Bu kompleksin tasarımında Eldem, sadece geleneksel evlerden değil, evlerin üzerinde konumlandığı sokak ve meydanların ölçekleri ile karakteristik özelliklerinden çıkardığı derslerden de yararlanmış. Gözden kaçmayacak kadar modern fakat içinde bulunduğu fiziksel ve kültürel dokuya da duyarlı bir mimarlığın çıkış noktası, kentsel dokunun en küçük birimi olan geleneksel mahalledir. Tasarımın ana fikri, yapı kompleksinin, içinde yer aldığı çevreye uyumlu olacak şekilde gerçekleştirilmesi ilkesinde yatmaktadır”(Bozdoğan,2005:85).

Atilla Yücel de, bir yazısında, Sosyal Sigortalar Kurumu Binası ile ilgili olarak; “İstanbul'un Zeyrek Sementi'nde bulunan Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi'nde Eldem, çevredeki mahallenin bir uzantısını yapmayı önermiştir. Yapı kompleksi dar açık alanlar- sokaklar, kestirme yan yollar, meydanlar- çevresinde eklemelenmiş küçük bloklarıyla kentsel konut kümelenmesinin ana dokusunu yeniden üretmektedir. Farklı yüksekliklerdeki bloklar aynı cephe özelliklerini tekrarlamaktadır: Küçük beton sütunlarla modüler olarak bölünmüş düşey pencere dizileri, küçük köşe profilleri, yüzeylerdeki geometrik bezemeli panoların kullanımıyla vurgulanmış küçük ölçekli bir yapı etkisi. Bu mimari spontane gelişmiş tarihi bir İstanbul mahallesinin mekânsal morfolojisiyle, bir Auguste Perret klasisizminin katı mimari disiplini arasında bir yerde durur”(Yücel,1983:61).

Sedad Hakkı Eldem, genel anlamda binaların planlanmasında sıklıkla başvurduğu referans Türk Evi plan tipi olmuştur. Bu kapsamda Zeyrek'in genel dokusunu oluşturan geniş saçaklı, bol pencereli, cumbalı ahşap konut tipi de Zeyrek SSK Binalarının tasarımında esin kaynağı olmuştur. Eldem, tasarladığı yapıyı bu dokuya uyumlu, bulunduğu yer ile belli bir ahenk içinde tasarlamaya özen göstermiştir.

4.2.5. Zeyrek Bölgesi'nin Kütlesel İfadeye ve Dış Görünüme Etkisi

Binanın kütleli ifadesini oluşturan etmenler, Binanın şekillenmesini sağlayan ve verdiği üç boyutlu etkiyi kuvvetlendiren elemanlardır. Bu elemanlar, binanın kütleli esas şeklini belirlerler. Türk Evi'nin kütleli ifade elemanlarının pek çoğunu SSK binasında görmekteyiz. Çıkma, Türk Evi'nin önemli kütleli elemanlarından. Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu binasında çıkma uygulanmıştır. Özellikle binaların dört tarafında aynı anda yer alarak, katlar devam ettikçe tekrarlanmakta ve yapıya aşağıdan yukarıya genişleyen bir ifade kazandırmaktadır. Ayrıca SSK binasında karşımıza çıkan bir unsur da tekrardır. Birbirine benzeyen, aynı öğeleri taşıyan binalar tekrarlanarak mahalle ve sokak dokuları oluşturulmuştur.(Şekil 4.27)

Şekil 4.27: SSK Kompleksinde Çıkma ve Tekrar (2016)
(Reşat BADUR Özel Arşivi)

Anıtsal ve geleneksel mimarimizde tekrar, dış biçimlenmede çok fazla kullanılan bir unsur olarak kabul edilir. Bu durum Eldem tarafından SSK binasında ustaca kullanılmıştır. Türk Ev'i mimarisinde sık rastladığımız pencerelerin tekrarı bu yapıda da karşımıza çıkmaktadır. Strüktürün plastik öge olarak dışa vurularak tekrarı Türk Evi'nde edinilen deneyimle yorumlanmış, ayrıca binada kütleli karakteristiği olan geniş saçaklarda kullanılmıştır.

Sedad Hakkı Eldem SSK Kompleksi ile ilgili olarak; "...Yıllar sonra bu siparişi aldığımda, iş uzun süreden beri ilgimi çeken bir yerdedi. Açık ve örtülü sokakların mimari karakterlerini muhafaza etmeye çalıştım. Zihnimde tırmanarak giden eski Zeyrek Sokağı vardı. Bence, bu şehircilik faaliyetinin suni olmaması için, eskiyi taklit etmeyip modern olması gerekiyordu... Eski görüntüyü yakalayan modern bir mimari... Özellikle binaları gruplandırmada... ve benimsediğim ölçekte... Eski karakteri korudum. Üslupta ise, o dönemde modern addettiğim şeyi seçtim... Fakat ölçeğiyle, unsurlarıyla ve özellikle pencerelerin biçim ve oranıyla, geleneğe referans vardır..." diyerek görüşünü ifade etmiştir(Bozdoğan,2005:92).

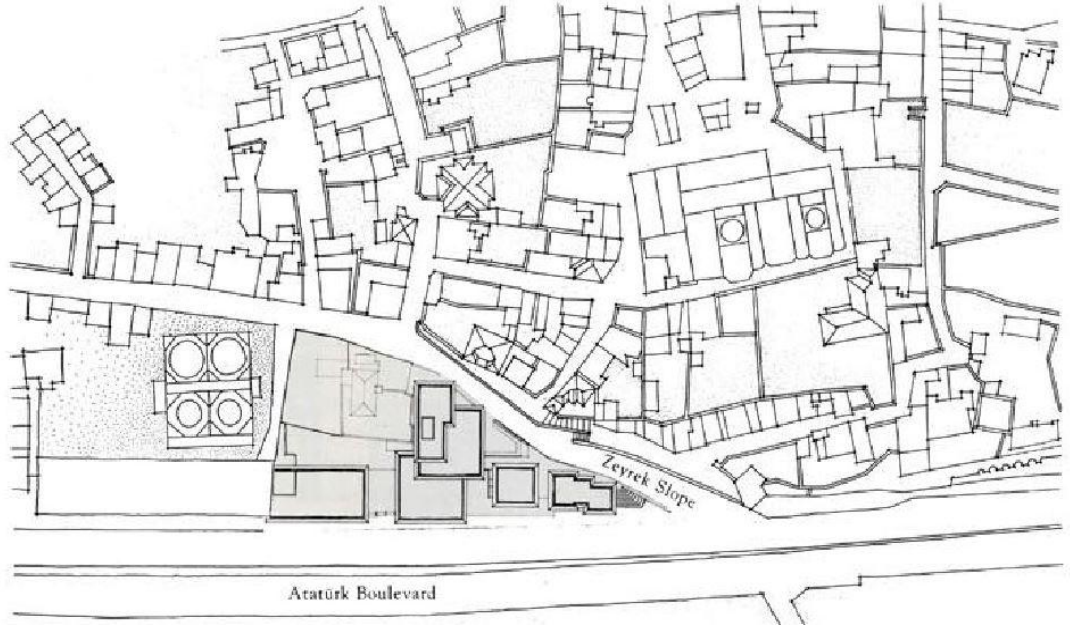
4.2.6. Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Genel Analizi

Yapı, Fatih İlçesi, Kırkçeşme Mahallesi'nde, 2962 ada 68 parselde yer almaktadır. Kurumun arazisi yaklaşık 3000 m²'lik bir alana sahiptir. Bu alan içerisinde birbiri ile ilişkili beş bina bulunmaktadır. Binalar yaklaşık 2200 m²'lik taban alanına sahiptir. Bu alan içerisinde A-Blok İhtiyarlık Sigortası 450 m², B-Blok Çarsı pasajı 250 m², C-Blok Dispanser 415 m², D-Blok Dispanser 275 m², E-Blok Banka 100 m², F-Blok Kafeterya 175 m² taban alanına oturmaktadırlar. Binalar haricinde, parselde bir de tarihi çeşme yer almaktadır.

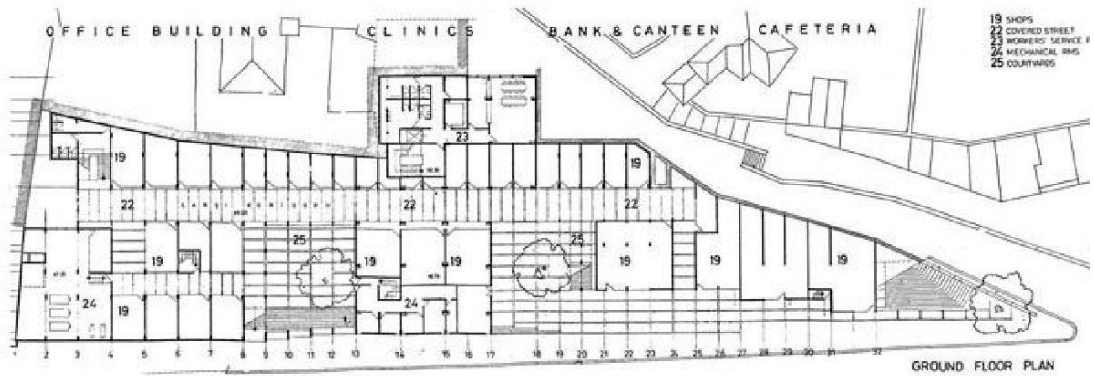
Yapı grubu içerisinde yer alan bu beş ana kütle, parçalı ve birbirleri ile farklı kotlarda bağlantılı bir plan şemasına sahiptir. Mevcut yapıların bir kısmı aynı kotlarda yükselirken, bir kısmı bunlardan bağımsız kotlarda yükselmektedir. Atatürk Bulvarı

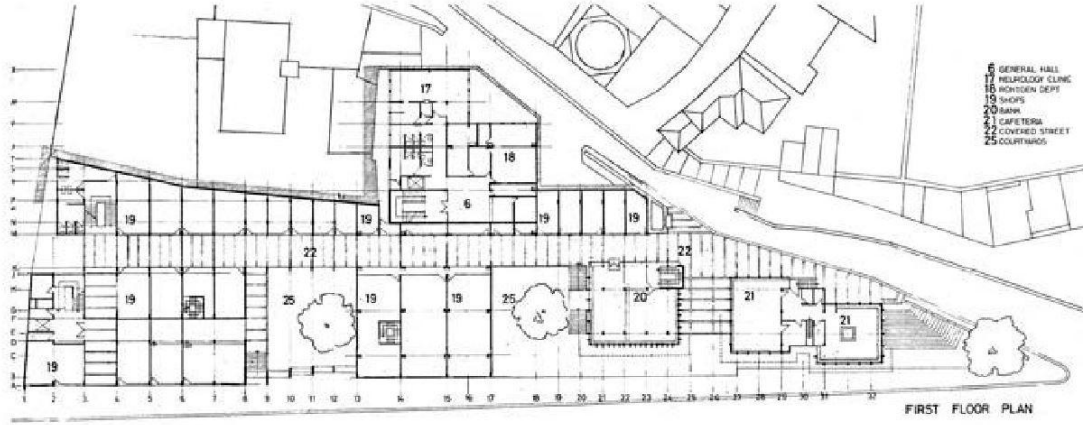
cephesinde yapının bir ucundan diğerine 5 m'lik bir kot farkı mevcuttur. Bu fark bina giriş kotlarında da farklılığa sebep olmuştur. Binalar parçalı kütleli olduğundan mevcut kot farkı olumlu bir özellik oluşturmuştur. Bu sayede kütleler arasında oluşturulmuş avluların farklı kotlardan kullanımı sağlanmıştır. Binada 1.45 x 2.90 m'lik bir modülasyon kullanılmış, prefabrik cephe elemanları tekrarlanmıştır(Ergüler, 1996:200).

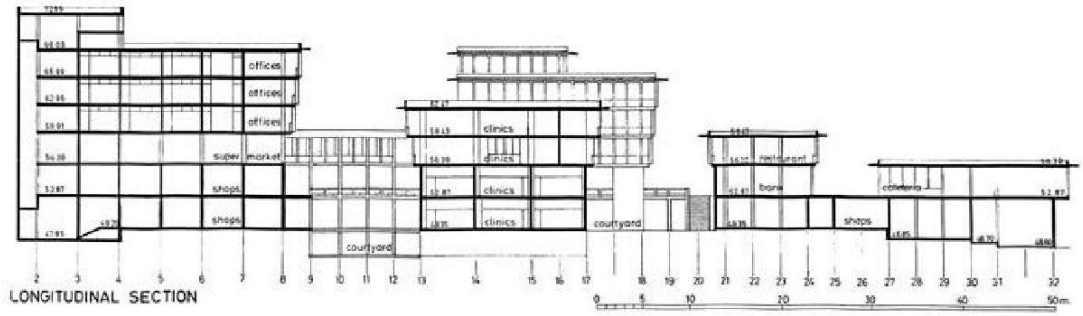
Şekil 4.28: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Vaziyet Planı
(<http://archnet.org>; digital library, search: Eldem, Social Security Complex)

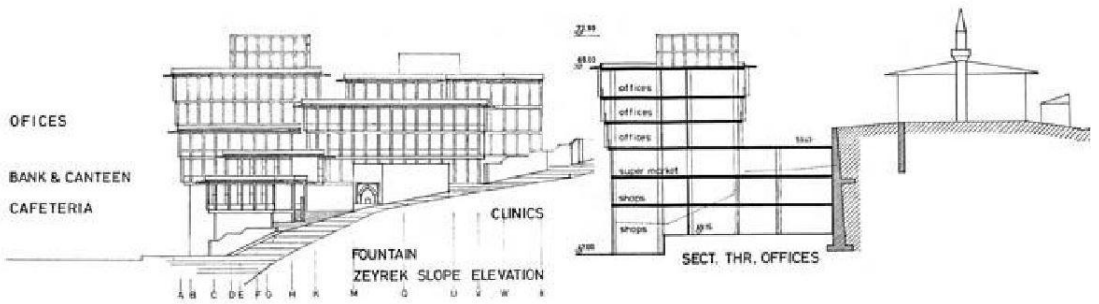
Şekil 4.29: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Zemin Kat Planı
(<http://archnet.org>; digital library, search: Eldem, Social Security Complex)

Şekil 4.30: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi 1.Kat Planı
(<http://archnet.org>; digital library, search: Eldem, Social Security Complex)

Şekil 4.31: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Kesiti
(<http://archnet.org>; digital library, search: Eldem, Social Security Complex)

Şekil 4.32: Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Kesiti
(<http://archnet.org>; digital library, search: Eldem, Social Security Complex)

F Blok, parselin en alt köşesinde bulunmaktadır. Zamanında kahvehane olarak tasarlanmış, ancak günümüzde yemekhane olarak işlev görmektedir. Alt kat mutfak olarak kullanılmaktadır. E blok, yemekhane binasının solunda yer alır. Banka olarak

tasarlanan bu bölümün üst katı bugün arşiv olarak faaliyet göstermektedir. Bu binanın alt katıda Atatürk Bulvarına açılmakta ancak günümüzde kapalı bulunmakta ve bu bölüm depo olarak kullanılmaktadır. Bloğun üst katı da arşiv olarak kullanılmaktadır. C ve D Blokları, giriş kısmına göre alttaki bodrum katında ayrı binalar gibi davransalar da, eğimden dolayı üst katlarda tek bina özelliği göstermektedir. Bu bölüm dispanser olarak tasarlanmış, 2005 yılına kadar bu işlev için kullanılmıştır. Bugün ise özel hastanelerin hasta tedavi bedeli ödeme merkezi olarak kullanılmaktadır. Bina dispanser olarak inşa edildiğinden dolayı mevcut işleve sağlıklı bir yanıt verememektedir. B Blok tüm sistemin omurgasını oluşturmaktadır. Bu blok, F blok haricinde ki tüm binaları en alttaki kotta birbirine bağlamaktadır. A Blok'un bodrum katıyla bağlantısı B Blok'tan sağlanmaktadır. A Blok, bina inşa edildiğinden beri İhtiyarlık Sigorta Kurumu olarak faaliyet göstermektedir. Binaya Atatürk Bulvarı cephesinden girilmektedir. Bu bloktaki tüm mekânlara erişim A Bloкта ki girişten sağlanabilmektedir.

Kompleksin 1970'lere Ait Fotoğrafları

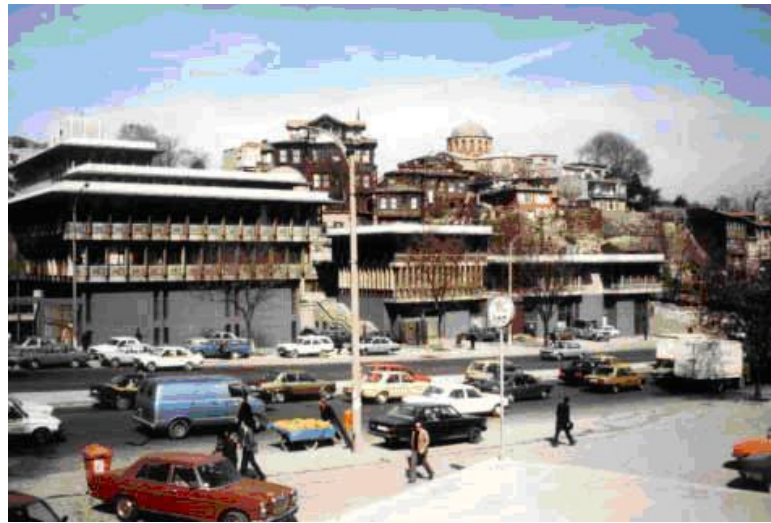
**Şekil 4.33: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünümü
(Arkitera Mimarlık Merkezi)**

Şekil 4.34: Zeyrek SSK Kompleksi
(Arkitera Mimarlık Merkezi)

Şekil 4.35: Zeyrek SSK Kompleksi
(MIT- Architecture Faculty web site- www.archnet.org)

Şekil 4.36: Zeyrek SSK Kompleksi
(MIT- Architecture Faculty web site- www.archnet.org)

Şekil 4.37: Zeyrek SSK Kompleksi
(Arkitera Mimarlık Merkezi)

Şekil 4.38: Zeyrek SSK Kompleksi
(Arkitera Mimarlık Merkezi)

Kompleksin Günümüze Ait Fotoğrafları

Şekil 4.39: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünüm
(Fotograf:Abdullah Cengiz)

Şekil 4.40: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünüm

Şekil 4.41: Zeyrek SSK Kompleksi Genel Görünüm

Şekil 4.42: Zeyrek SSK Kompleksi
(Reşat BADUR)

Şekil 4.43: Zeyrek SSK Kompleksi
(Reşat BADUR)

Şekil 4.44: Zeyrek SSK Kompleksi
(Reşat BADUR)

Şekil 4.45: Zeyrek SSK Kompleksi
(Reşat BADUR)

Şekil 4.46: Zeyrek SSK Kompleksi
(Reşat BADUR)

Zeyrek SSK binaları projesi hazırlanırken, mevcut tarihi doku ile binaların ölçü ve oranları göz önünde bulundurulmuştur. Eldem bu tasarımda, sadece geleneksel ev formundan değil, aynı zamanda onların oluşturduğu mahalle, meydan ve sokak boyutlarının karakteristik özelliklerinden de faydalanmıştır.

Yapının genel mimarlık kültürü içindeki önemini Sibel Bozdoğan şöyle ifade etmektedir: “1960’lı yılların sonlarından başlayarak, Uluslararası Üslup’un şiddetle eleştirilen tek yönü “çehresizlik”i değil, aynı zamanda da, arazinin getirdiği zorunluluklar, topografya, iklim, kültür ve gelenek gibi bağlamı oluşturan unsurların göz ardı edilmesinden kaynaklanan “yersizlik”iydi. Bu kritik ortamda, Uluslararası Üslup’tan “bölgeci”, “organik”, “brütalist”, “bağlamcı” vs. nitelemeleriyle çıkan çeşitli sapmaların ortak yanı, kanonik modernist cam- ve beton- kutunun reddedilmesi ve bunları bağlama daha duyarlı biçimlere dönüştürme arzusudur.”(Bozdoğan,2005:85)

Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi Eldem’in kariyerinde essiz bir yer edinmiş, birçok çalışmasında görülen “bağlamdan bağımsız mekân dizimi” n den farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Atilla Yücel’in birçok yazısında değerlendirdiği şekliyle; “Eldem’in yapıları, onun söyleminin ayrı ayrı cümlelerini temsil ediyorsa Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi hiç şüphesiz, tamamlanmış bir metindir.”(Yücel,1996:198)

Sosyal Sigortalar Kurumu yapısı çevresinde bulunan yoğun geleneksel doku ile çağdaş yapılar arasında bir köprü görevi görüp, biçimci ve simgesel bir kültürel sentez yarattığı için 1986 yılında Aga Khan Mimarlık Ödülüne laik görülmüştür(Yapı Dergisi,1986:25).

4.3. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) 1959-1966

“Yaşadığımız kentin caddelerinde, sokaklarında yürürken, önlerinden geçip gittiğimiz yapıların, pek çoğunun farkına varmayız. Arada bir gözümüze çarpanların da ne zaman, ne zorluklarla, kimler tarafından inşa edildiklerini düşünmeyiz.”(D.Tekeli proje mimarlarından). “Kabban” denilen yük terazilerinde unların tartıldığı, un ve tahıl muhafaza edilen hanların mekânı, 19. Yüzyılın buğday ve arpa yüklü gemilerinin demirlediği sahil. Hanlardan geriye kalan boş bir yangın yerine inşa edilen, Türk modern mimarisinin en önemli örneklerinden biri, İstanbul’un ilk modern AVM’si, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, diğer ismiyle İMÇ.

Bu bölümde İMÇ yapısı ele alınacaktır. Tarihi yarımadaadaki konumu, kısaca tarihi gelişimi ele alınıp, yapı irdelenerek aktarılacaktır.

4.3.1. İMÇ’nin Konumu

Bu yapının bulunduğu konum, SSK kompleksinde olduğu gibi şehircilik açısından önem arz etmektedir. Yapı, Unkapı ile Saraçhanebaşı arasında, Saraçhanebaşı’na çıkarken Atatürk Bulvarı’nın doğusunda SSK kompleksinin hemen karşısında yer almaktadır(Şekil 4.47).

Şekil 4.47: İMÇ Konumu 2016

İMÇ yapısı 1 km'lik bir şeritte uzanan bir çarşıdır. Çarşının yeri olarak seçilen bu arsanın üst kısmında Bozdoğan Kemerli ve Şehzadebaşı Cami, gerisinde Süleymaniye Külliyesi ve Vefa Kilise Cami, Atatürk Bulvarı üzerinde Şepsefa Kadın Cami, Unkapanı'na doğru Hacı Kadın Cami ve Hamamı, arsanın içinde ise Kâtip Çelebi ve Hızır Bey Çelebi'nin mezarları bulunmaktadır(Kuban,1994:296-97).

4.3.2. İMÇ'nin Tarihçesi

1950'li yıllarda Toptancı ve Kumaşçılar piyasası Sultanhamam ve civarında yayılmıştı. Bunların çoğu 19.asırdan kaldıklarından faaliyet bakımından yetersiz kalmaktaydı. O yıllarda başlayan imar faaliyetleri ve günden güne daha çok artan şehir trafiği çalışma şartlarını büsbütün zorlaştırmıştı. Bu zorluğu en fazla hisseden Manifatura ve Kumaşçılar Toptancı Tüccarları, kendilerine yeni bir mağaza inşa ettirmek, yepyeni bir çarşı ve piyasa oluşturmak adına 1954 yılında "Sınırlı Sorumlu İstanbul Manifatura ve Kumaşçılar Çarşısı Yapı Kooperatifi"ni kurmuşlardır. Sanılandan daha hızlı bir şekilde güçlenen bu kooperatif, gayesi olan çarşını inşa etmek için arsa arayışlarına başladı. İlk etapta çarşının kurulması için Haydarpaşa bölgesi düşünülmüştür. Burada nakliye imkânlarının daha müsait olacağı Anadolu ile Ticari ilişkilerin daha kolayca kurulacağı, gerekli büyüklükteki arsanın kolayca ve ucuza bulunabileceği düşünülerek buna göre hazırlıklara başlanmıştır.

Bu arada İstanbul'da başlayan imar hareketlerinin gerektirdiği istimlâkler, esasen kıt olan Belediye mali imkânlarını güçleştirmiş ve yeni kaynaklar bulmaya zorlamıştır. Zamanın valisi Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul'un geri kalmış semti olan Bozdoğan su kemeri ile Unkapanı arasında Atatürk Bulvarı'nın bir yanını, baştanbaşa kaplayan sahayı, Manifatura ve Kumaşçılar Çarşısı için uygun görerek buranın imarında kooperatiften yararlanmayı düşünmüştür. Kooperatifin Belediyeye yardımcı olması halinde, bu sahayı istimlak ederek, çarşının burada kurulması için kooperatife tahsisine çalışacağını söylemiş ve bu hususta geniş yardımlarda bulunmuştur.

4,5 yıllık çalışmadan sonra bugün çarşının bulunduğu yüzlerce parselden oluşan alan 06.08.1959 tarihinde A Blok sahası hariç Belediyece istimlak edilerek kooperatife

satılmıştır. Çarşı yerinin bu şekilde seçilmesi ile birlikte bu bölgenin imar planının bulunmaması veya burada çarşı kurulması düşünülmemiş olması ve dolayısıyla istiklak hudutlarının tespiti bakımından belediyenin isteği ile kooperatifçe bir Mevzii imar planı yarışması düzenlenmiş, 27.08.1958 tarihinde düzenlenen bu yarışma sonucunda birinci seçmiştir. Bu proje sonradan Belediye şehircilik danışmanı Prof.Piccinato'nun da katkısı ile geliştirilerek Mevzi İmar planı haline getirilmiştir(<http://www.imc.org.tr> Erişim:02.05.2016).

1960 yılında mevzi imar planının İmar İskan Bakanlığınca tasdikinden sonra mimari projenin yapılmasına geçilmiş ve bunun için kooperatif tekrar bir yarışma düzenlemiştir. 19 Şubat 1960 tarihinde düzenlenen yarışma kapsamında 11 proje arasından Site mimarlık Bürosu Y.Mim.Doğan Tekeli-Y.Mim.Sami Sisa-Y.Mim. Metin Hepgüler'in projesi jüri tarafından birinciliğe layık görülmüştür. Düzenlenen yarışma sonunda yapılacak çarşının Avan projesi elde edilmiştir. Tatbikat projeleri tanziminden önce lüzumlu zemin sondajları ve temel etütleri yaptırılmak suretiyle proje ve keşiflerin tatbikat sırasında değişikliğe meydan verilmeden tatbikine çalışılmıştır.

Kazanan proje jüri raporunda şöyle değerlendirilmiştir. "Heyetimiz tarafından Manifaturacılar için bütün projeler arasında en uygun olarak seçilen bu projede, Bozdoğan su kemeri ile ŞebSefa Hatun camii arasındaki kısmın kompozisyonu, gerek şehircilik gerek mimari bakımdan güzel bulunmuş, fakat ŞebSefa Hatun camii ile Atatürk Köprüsü arasındaki kısımda yukarıdakine benzer bir ifadenin devamı kısmen görülmekle beraber, burada yerleştirilmiş olan üç yüksek büro bloğu yerleri aşırı irtifalar dolayısıyla uygun görülmemiştir"

İnşaatın birinci kısmına 15.03.1961 tarihinde başlanmıştır. Sonraki aşamalarda 28.06.1961 tarihinde ise ikinci kısmın kaba inşaatına başlanmıştır. 1967 yılında birinci kısım, 1968 yılında ise ikinci kısmın inşaatı tamamlanmıştır. Yarışma projesi, sonradan yapılan birçok değişikliğe rağmen uygulanan projenin ana fikirlerini

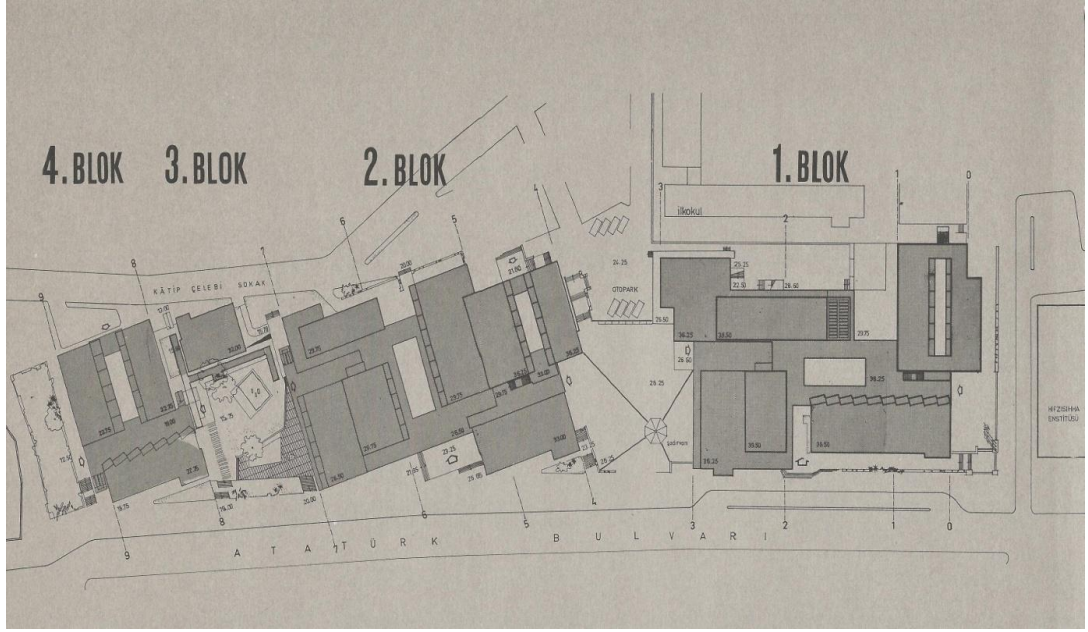
taşıymaktaydı. Jüri tarafından yarışma projesindeki üç yüksek bloğun, bire indirilmesi tavsiye edilmesine rağmen, zeminin elverişsiz olmasının sonradan anlaşılması üzerine, yüksek büro fikrinden tamamen vazgeçildi.

Belediyenin bu projeyi onaylayacak kurulu, çoğu yarışmacı, ya da jüri üyesi olarak konunun içinde olduğu ve bu noktaya kadar gelmesine katkıda buldukları halde, projenin onaylanması yaklaşık bir yıllık uzun tartışmalar ve proje değişikliklerini gerektirmiştir.

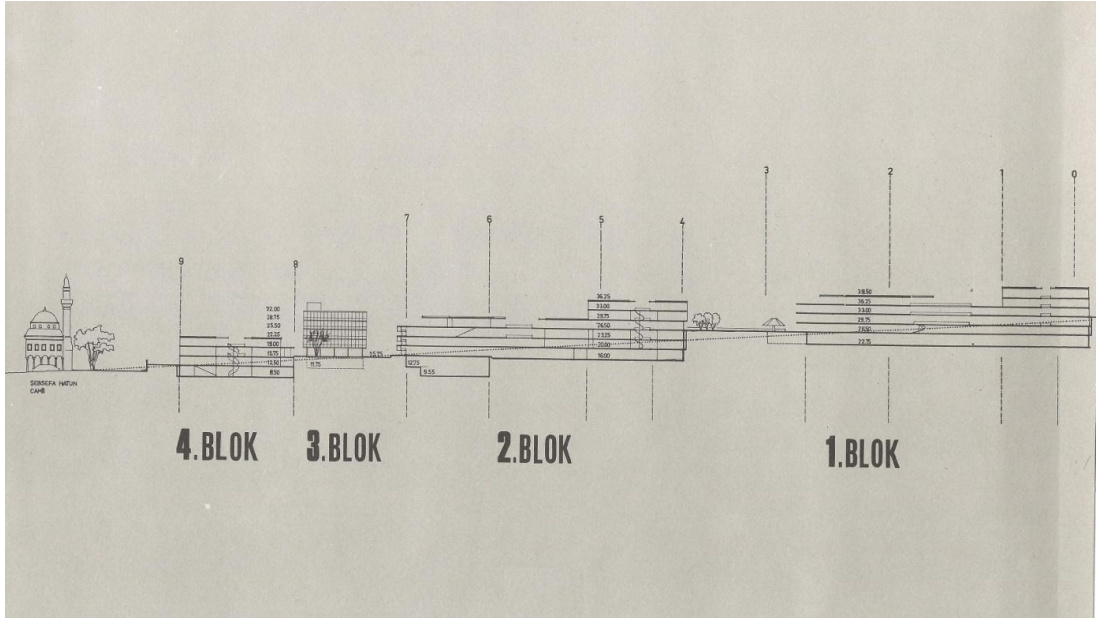
4.3.3. İMÇ'nin Genel Analizi

Genel anlamda projedeki dükkânlar, Atatürk Bulvarı'na göre bir açı teşkil ederek Süleymaniye yönünde görüş sağlayan avlular çevresinde ve yaya alanları üzerinde akıcı bir yaya ulaşımı sağlayacak biçimde yerleştirilmiştir. Bu ulaşım, bulvarın yoğun taşıt trafiğinden ayrılmıştır. Arka tarafta bulvara paralel olarak düzenlenen yol, servis ulaşımını sağlamaktadır. Ayrıca otopark girişleri bu yol ile sağlanır. Avlular değişik mekân etkileri ile bulvar boyunca iç yaya yolları ile bağlanarak sıralanmaktadır.

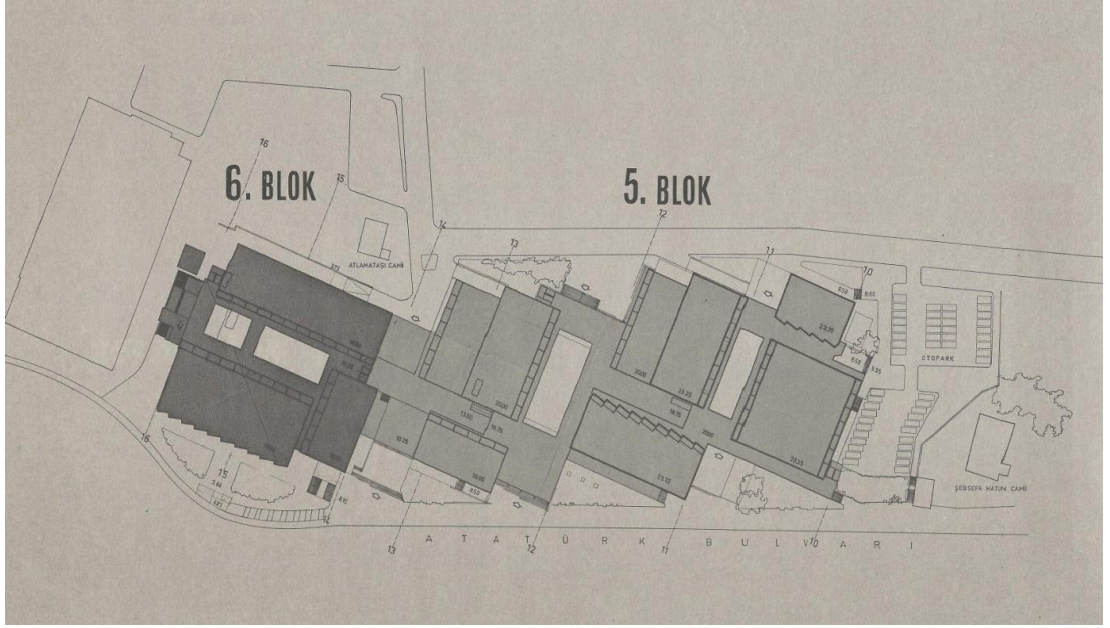
Arsada mevcut olan eğimden yararlanılarak bütün katlara düzayak girişler sağlanmıştır. Yapıların birlikte algıladığı Süleymaniye'nin kubbe çapının sadece 27 metre olduğu Süleymaniye'deki ihtişamın çevre yapılarının küçük kubbeleri ve diğer elemanları ile sağlandığı göz önünde tutulmuş, çarşı kitlelerinin içinde buldukları tarihi şehir parçasındaki gibi küçük cumbalar, balkonlar, üst katlarda geri çekilmesiyle ölçülü bir hareketlilik kazandırılmıştır. Bu hali ile çarşının Atatürk Bulvarı'ndan görünüşünde Süleymaniye Külliyesi'nin etkisini bozmadığı, hatta ona uygun bir çerçeve sağladığı söylenebilir.

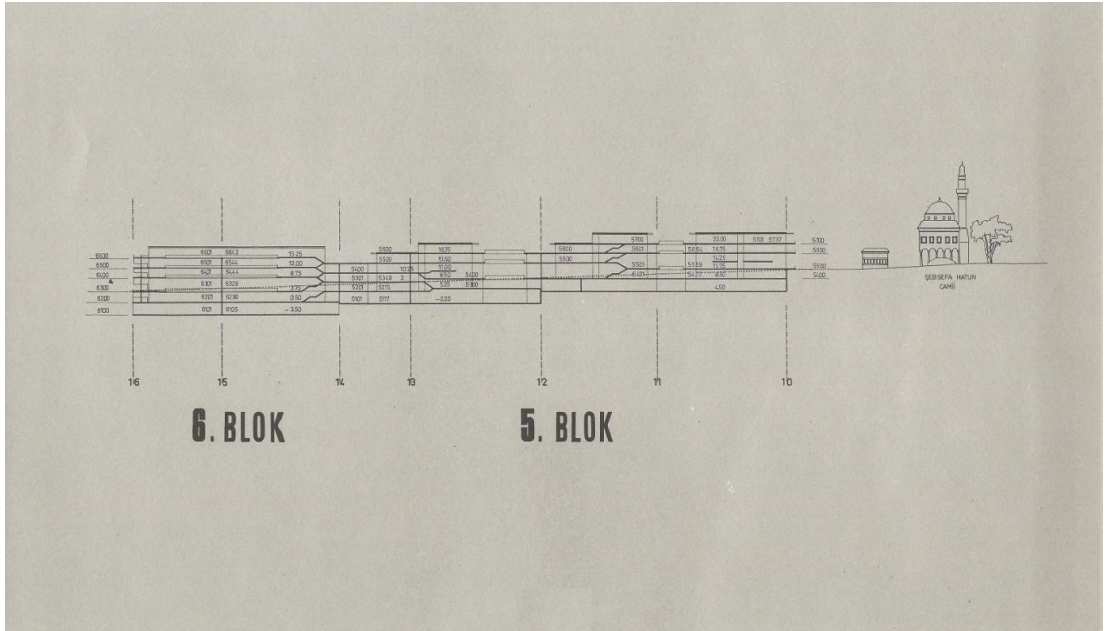
Şekil 4.48: 1.Kısım Vaziyet Planı(www.imc.org.tr)

Şekil 4.49: 1.Kısım Kesiti (www.imc.org.tr)

Şekil 4.50: 2.Kısım Vaziyet Planı(www.imc.org.tr)

Şekil 4.51: 2.Kısım Kesiti (www.imc.org.tr)

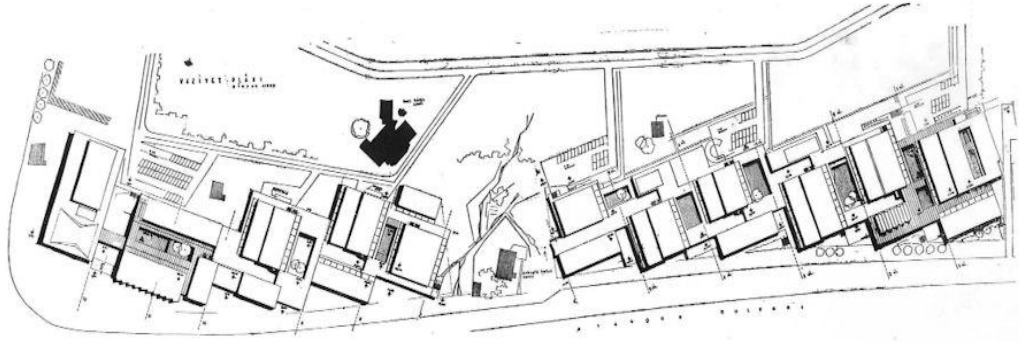

Şekil 4.52: Zeyrekten İMÇ ve Süleymaniye'ye Bakış

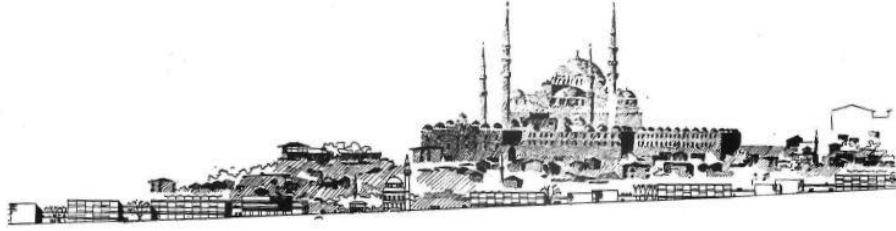
İMÇ Türk çağdaş mimarisinin en önemli yapılardan biri olarak kabul edilir. Çevrenin tarihi dokusu ile uyumlu bir yapı ortaya koymak isteyen mimarlar, özellikle Süleymaniye Camii'nin ihtişamına gölge düşürmemek için doğal eğimden yararlanır ve dikey yerine yatay bir yapı tasarlarlar. İMÇ'nin birbirine eklenmiş blokları, çevredeki Şehzade Külliyesi, Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi), Bozdoğan Kemerli ve Şehsafa Camii'nin de görünümünü, bütünlüğünü bozmaz. Hepgüler, Tekeli ve Sisa çevrenin dokusuna dikkat ettikleri gibi tarihten de referans alırlar. Mimarlar, binayı tasarlarlarken İstanbul mimarlık geçmişini incelerler ve Kapalıçarşı'yı örnek alırlar. Böylece İMÇ, hemen arkasında yer alan Süleymaniye Mahallesi'ndeki bedesten ve hanlardakine benzer avlu, arkad ve cumbalar barındırarak Türk-İslam mimarisinden ve geleneksel çarşı kültüründen izler taşımış olur.

Çarşı, 6 kapalı ve 2 açık avlu ile birbirine eklemlenen 6 bloktan oluşmaktadır. Modüler bloklar arasında 5+5 m'lik aks sistemi kullanılmıştır.

Şekil 4.53: İMÇ Genel Vaziyet Planı

Şekil 4.54: İMÇ Silueti(Arkitera Mimarlık Merkezi)

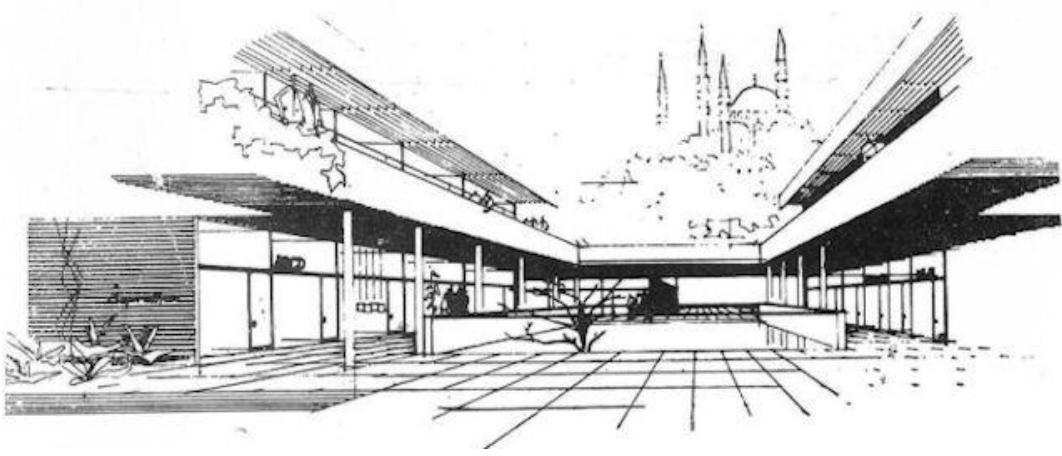
Genel anlamda cephe özelliklerine baktığımızda; 2-4 katlı, galerili ve iç avlulu kübik birimlerden oluşan kompleks, çevresindeki tarihi yapıları referans almamakla birlikte onlara uyum sağlamaya çalışmıştır. Tasarlanan cephelerde yatay taşıyıcılar brüt beton olarak bırakılmış, dolgu duvarlar ise beyaz traversle kaplanmıştır. Döşemeler, korkuluklar, merdiven ve doğramalar az sayıda tiplere indirilmiştir. Geç modern mekan kalitesi ve mimari dili, plastik sanatlardan seçkin örneklerle süslenmiştir. Ayrıca galeri ve avlu döşemelerinde dökme mozaik kullanılmıştır.

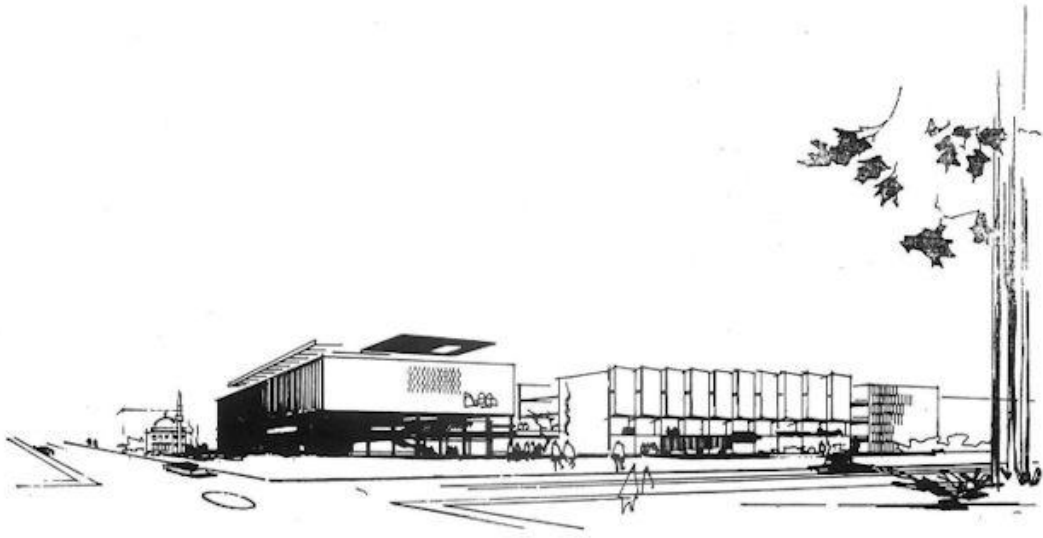
Şekil 4.55: İmç iç Avlu Görüntüsü

Şekil 4.56: İMÇ Düz Çatı Detayı(üzerinde gezilmeyen teras çatı)

Şekil 4.57: Avludan Perspektif (Arkitera Mimarlık Merkezi)

Şekil 4.58: Unkapanı Görünüşü (Arkitera Mimarlık Merkezi)

İMÇ, Türk mimarlık tarihinin önemli yapıtlarından biri olmasının yanısıra, aynı zamanda 8 çağdaş Türk sanatçısının eserlerini barındıran bir açık hava müzesi. Binanın mimarlarından Doğan Tekeli, dünyadaki büyük yapılara sanat eserleri yerleştirme trendinden etkilenir ve devlet yapılarına (yapı maliyetinin %2'sine denk olacak kadar) sanat eserleri konması ile ilgili yönetmeliği dayanak göstererek çarşının belirli yerlerine İstanbul'u ve ticareti simgeleyen panolar, heykelimsi su

öğeleri yerleştirilmesini önerir. Yine bir yarışma sonucunda Kuzgun Acar, Ali Teoman Germaner, Sadi Diren, Yavuz Görey, Füreyâ Koral, Bedri Rahmi Eyübođlu, Eren Eyübođlu ve Nedim Günsur çarşıya eserlerini koyacak sanatçılar olarak seçilirler. Prof. Dr. Uđur Tanyeli'ye göre İMÇ, içindeki sanat yapıları ile beraber Türkiye'de halen aşılmamış bir doruk. İMÇ'yi bu anlamda bir modern sanat açık hava müzesi olarak tanımlayan Tanyeli, İMÇ' deki sanat yapıtlarının toplam yüzölçümünün metrekare olarak İstanbul Modern'deki eserlerden fazla olduğuna dikkat çekiyor

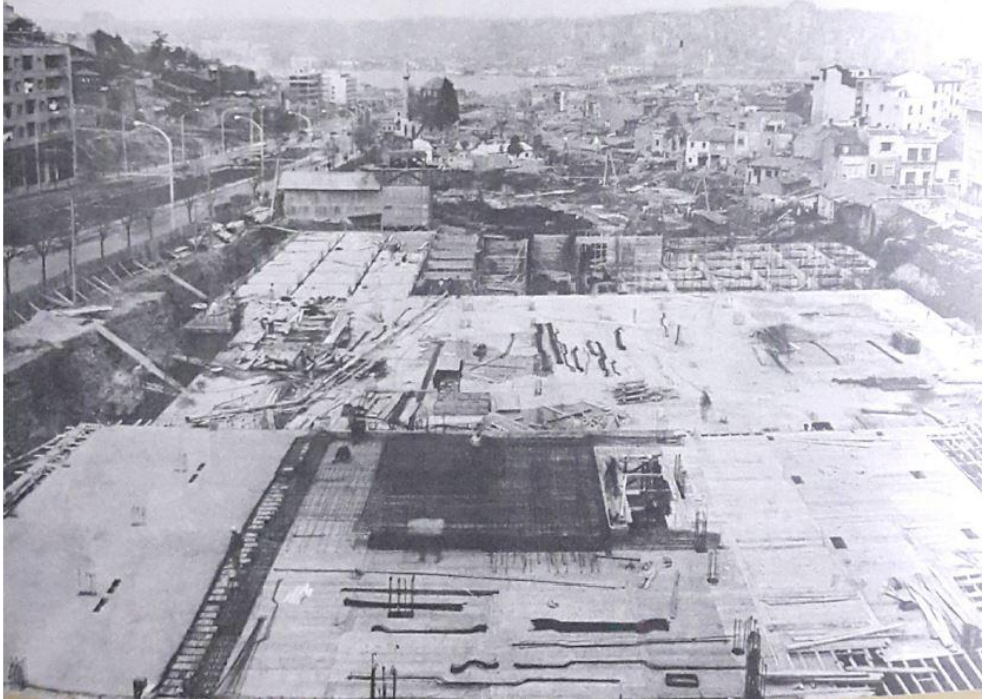
İMÇ Kompleksinin Yapımı ve Sonrası Fotoğrafları

Şekil 4.59: 1950'li yılların Sonu Unkapanı(İmeceden İMÇ'ye adlı kitap, İstanbul Manifaturacılar ve Kumaşçılar Çarşısı)

Şekil 4.60: 1960'ların Başı Hafriyat Yapılırken

Şekil 4.61: Hıfzıssıhha Enstitüsü ile Şebsefa Kadın Cami arasında kalan inşaat alanı 1960'ların ortası

Şekil 4.62: Havadan İMÇ (1968)

Şekil 4.63: Şebsefa Kadın Camisinden İMÇ (1968)

Şekil 4.64: İMÇ 1.Blok (1968)

Şekil 4.65: Fore Kazıkların Çakılma İşlemi 1960'ların başı

İMÇ Kompleksinin Günümüze Ait Fotoğrafları

Şekil 4.66: İç Avlu 2016 (Reşat BADUR Arşivi)

Şekil 4.67: İMÇ ve Çıkmalar 2016 (Reşat BADUR Arşivi)

Şekil 4.68: İMÇ ve Bozdoğan Kemerli 2016 (Reşat BADUR Arşivi)

Şekil 4.69: Tabelalarla doldurulmuş İMÇ Yapısının Cephesi 2016 (Reşat BADUR Arşivi)

Birçok özelliği ile örnek olan bu yapının günümüz şartlarında bilinçsiz reklam yapılması sebebi ile yapı cephesi tamamen reklam tabelaları ile kaybolmuş durumdadır. Belediyelerin bu konuda tedbir alması gerekiyor.

İMÇ yapısı mal giriş çıkışlarının farklı yerlerden yapılması ile PERRA'ya iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca avlulu yapısı ile de KANYON'a benzetilebilir.

4.4. İstanbul Adliye Sarayı 1948-1971

İstanbul Adliye Sarayı Sedad Hakkı Eldem'in kariyerindeki önemli yapıtaşlarından biridir. Bu bina bir yarışma projesi olarak hazırlanmıştır. Eldem ve Onat ait şema,, ofis blokları ve avlulara bağlanan bir omurgadan oluşur. Eldem'in eski çalışmalarına oranla oldukça yalın ve fonksiyonel bir tasarım örneği olarak kabul edilen bu yapı, uluslar arası rasyonalizm fikrinin etkilerini göstermektedir (Sözen,1979:240).

Bu bölümde Adalet Sarayı yapısı ele alınacaktır. Tarihi yarımada konumu, kısaca tarihi gelişimi ele alınıp, yapı irdelenerek aktarılacaktır.

4.4.1. Adliye Sarayı'nın Konumu

İstanbul'un en eski adliye binalarından olan İstanbul Adalet Sarayı tarihi yarımada olarak adlandırılan Fatih ilçesinin Sultanahmet Meydanı'nda, İbrahim Paşa Sarayı'nın arkasında yer almaktadır(Şekil 4.70).

Şekil 4.70: Adliye Sarayı'nın Tarihi Yarımada'daki Konumu(2016)

(K:Google Earth)

4.4.2. Adliye Sarayı'nın Tarihçesi

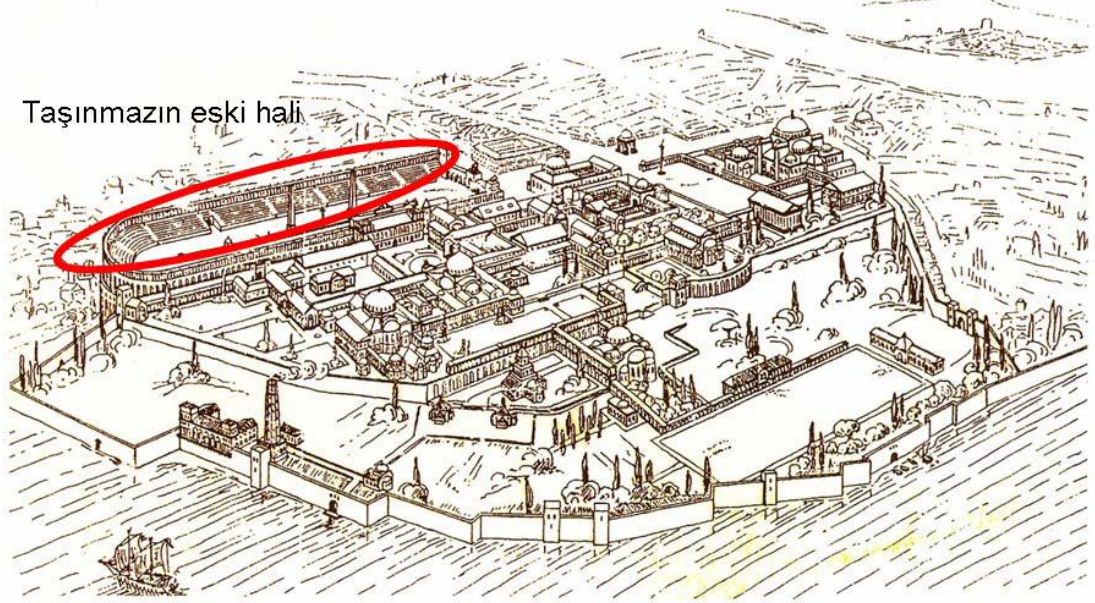
Ayasofya'nın doğu cephesinin karşısında yer alan eski Adliye Sarayı'nın (darülfünun binası) 3-4 aralık 1933 gecesi yanmasından sonra, İstanbul önemli bir adliye binasından yoksun kalmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, önemli kamu binaları büyük ölçüde Ankara'nın gereksinimleri olarak görüldüğünden, devlet en az bir 10 yıl boyunca İstanbul'a bu alanda bir yatırım yapmaktan uzak durmuştur. Adliye binasının yanması sonrasında yeni binanın nerede yapılacağı, büyük tartışmalara yol açmış. en büyük tartışma İbrahim Paşa Sarayı'nın yıktırılması ve yeni Adliye binasının bu arsa üzerine yapılması fikri ileri sürüldüğünde patlak vermiş, yine de 1939'da sarayın bir bölümü yıktırılarak, istimplâkler yapılmış ancak, II. Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle çalışmalar yarıda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile yıllar içerisinde binanın yapımı yeniden gündeme gelmiş ve 1949'da Adliye Sarayı için proje yarışması açılmış ve yarışmayı dönemin önde gelen iki Türk mimarından olan, Sedat Hakkı Eldem ve Ord. prof. Emin Halid Onat'ın imzasını taşıyan proje kazanmıştır. Ancak bu projenin yalnızca birinci bölümü, yani mahkemeler bloğu uygulanarak 1951'de inşaatına başlanan bu binanın bu bölümü 1955'de hizmete girmiştir.

4.000 m² alan üzerine kurulmuş olan bina 1'i zemin seviyesinin altında 4'ü üstünde olmak üzere 5 katlıdır. Aslında bu bina projede öngörülen 2 bloklu yapının "mahkemeler bloğu" olarak düşünülen 1. bloğundan ibarettir, 2. blok inşa edilmemiştir. Projenin mimarlarından Emin Halid Onat'ın 1961'deki vefatının ardından diğer mimar Sedat Hakkı Eldem 2. bloğun inşası için çevredeki arkeolojik buluntuları da dikkate alarak, bunların üstünü kısmen örten yeni bir proje geliştirmiştir. Ancak Anıtlar Kurulu'nun onayını da almasına rağmen bu proje hayata geçememiştir(<http://www.kalinti-istanbul.com>)

1958'de yapılan kazılar sırasında, tarihi Lauros Sarayı, Hipodrom tribünlerinin bir bölümü ve Ayia Eufemia Kilisesi'nin kalıntıları ortaya çıkmıştır. Kilisenin ve sarayın büyük bir bölümü de toprak altında yer almaktadır. Wowturkey internet sitesinde

‘‘Lauros Sarayı, Lauros tarafından, 415-420 yılları arasında yaptırılmıştır. Bu bölgede tarih boyunca sıklıkla yaşanan yangınlar bu sarayı da etkilemiştir. 7. yüzyılın başlarında yıktırıldığı tahmin edilmektedir. Ayia Eufemia Kilisesi ise II Theodosios döneminde (408-450), saray ağalarından Anthios’un yaptırdığı bir saraydır. Sasani kuvvetleri Konstantinopolis önlerine gelince, İmparator Heraklius 616’da Kadıköylü Azize Eufemia’nın röliklerini Antios’un sarayına taşımış ve burayı azizenin adına bir kiliseye dönüştürmüştür. 1942 yılında yapılan kazı çalışmalarında kilisenin mimari kalıntıları açığa çıkarılmıştır. 1951’de Adliye Sarayının inşası sırasında kilise yıkılmış, fakat freskoları koruma altına alınmıştır’’ şeklinde ifade edilir(Şekil 4.72).

Şekil 4.72: Büyük Saray (Bizans) (Kaynak: www.byzantium1200.com)

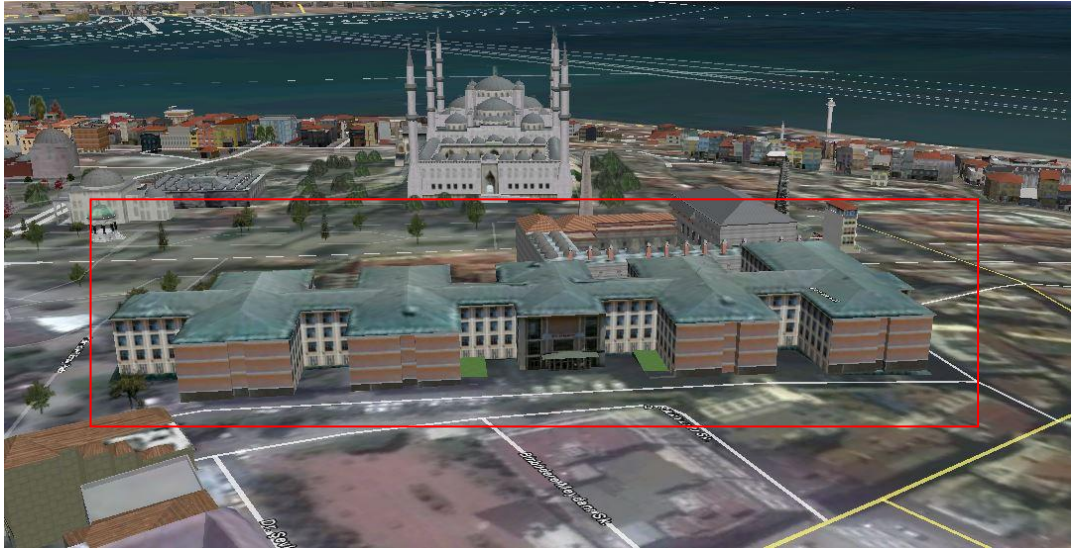
İbrahim Paşa Sarayı ile Binbirdirek Sarnıcı arasında kalan Adliye Sarayı, deprem sırasında ağır hasar görmüştür. Taşıyıcı duvarlarında derin çatlaklar oluşan yapının önceleri çelik taşıyıcılarla takviye edilmesi düşünülmüş, ancak kısmi bir tadilattan geçirilen binanın çatlakları sıvalarla kapatılmıştır(Berse,2008:40).

Ayrıca Adliye Binası’nın inşası sadece İbrahim Paşa Sarayı’na zarar vermemiş, Roma Hipodromu’nun Batı cephesinden kalan son izleri de yok etmiştir. Binanın temel çalışmaları sırasında Hipodrom’a ait seyirci oturma sıralarından bazı parçalar ve bir merdiven bulunmuştur. Aynı zamanda; adliye binasının altında dikkörtgen

planlı ve aynalı tonozla örtülü 19. yüzyıla ait iki su haziresi ortaya çıkarılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde inşa edilen bazı binaların altında bu gibi su hazireleri bulunmaktadır.

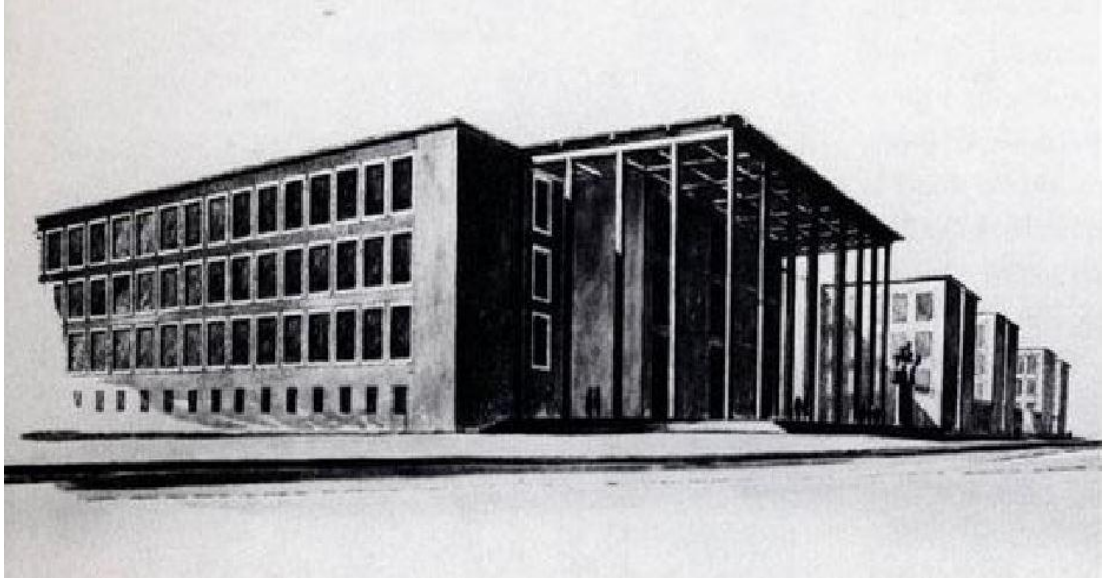
4.2.3. Adliye Sarayı'nın Genel Analizi

Adliye Sarayı'nın inşa edilen bölümünde, bir eksen boyunca tekrar eden bloklar güçlü bir düzen etkisi ortaya koyar. Cephelerde var olan düşey kolon çizgileri ve yatay bölümlenme bantlarıyla betonarme iskelet açıkça vurgulanmıştır. Eldem; dolgu duvarlar için önerdiği seramik malzeme yerine duvarları taşla kaplamıştır. İskelet strüktür mantığı, boşlukları dolduran cam yüzeyler ve yapıların kutu şeklindeki karakterleriyle de okunaklı kılınmıştır. Bu özelliklerinden dolayı kimi tarihçi ve eleştirmenler yapıyı "...akılcı,işlevsel bir prizma"(Alsaç,1984:102) olarak değerlendirilmiştir. Adliye Sarayı Türk Mimarlığında milliyetçi ve canlandırmacı eğilimlerin sonu sayılmıştır(Şekil 4.73).

Şekil 4.73:Adliye Sarayı 3d modeli(google earth)

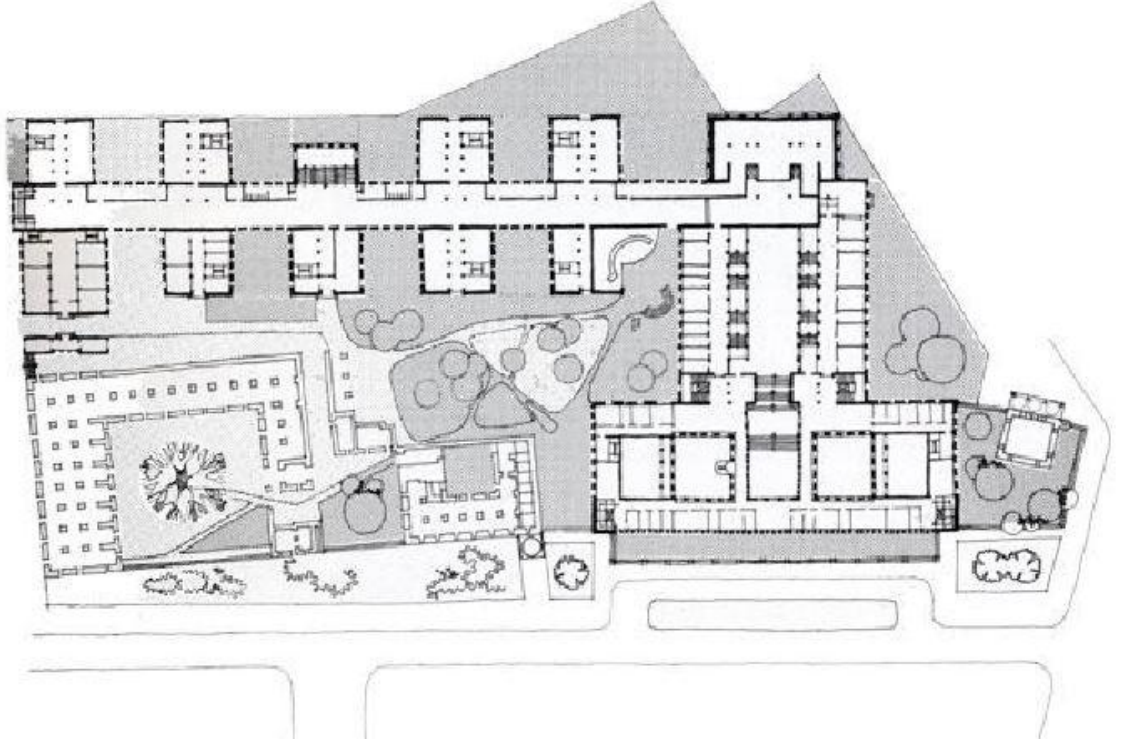
Yapıyla alakalı Eldem bir söyleşisinde; “Adliye Sarayı’nın üçüncü blok’unun üç kat yüksekliğindeki revakı... daha önce İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakülte’sinde ve Ankara Teknik Üniversitesi Projesi’ndeki kütüphane/oditoryum/rektörlük binalarında da kullanılmıştır. Bu, gerideki binaya gölge atarak daha şık görünmesini sağlayan, Ortadoğuya özgü bir motiftir. Bu öge, duvarların düzenlenişinden bağımsız olarak, ayırt edilebilir ve net bir biçimde algılanan betonarme iskeletle birlikte kullanılmıştır. Bu tür revakların, Türk Mimarisine son derece uygun olduğuna inanıyorum. Nasıl kullanılacakları ise hala araştırılmaya muhtaçtır. Bu kayda değer bir meseledir şeklinde ifade eder(Bozdoğan,2005:78)(Şekil 4.74).

Şekil 4.74: Üç Kat Yüksekliğindeki Revaklı Blok Perspektif Çizimi(Arkitera mimarlık merkezi)

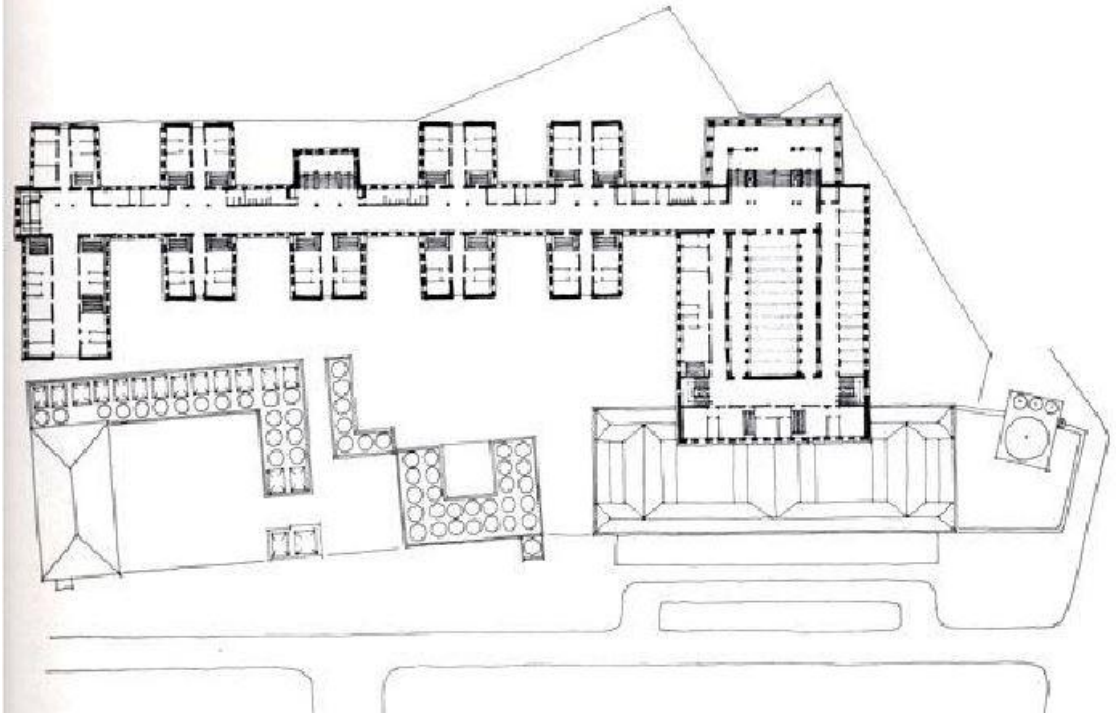
İşlevsel prizmalar veya strüktürel iskeletin dürüst ifadesinin bir binaya akılcı yanını kazandırdığı ve dolayısıyla Modern Hareket’in kesin bir göstergesi ve tarihselci, canlandırmacı tutumların bir antitezi olduğu önermesinden dolayı geliştiği görülür. Bu tür değerlendirmelerde gözden kaçan şey, akılcılığın her şeyden önce, şüphe duyulamayacak ya da inkâr edilemeyecek postülatlara, olaylardan çıkan doğrulara dayanan felsefi bir sistem olmasıdır. Mimarlıkta doğruluğu çoktan yerleşmiş

biçimsel ve strüktürel dayanak noktaları arayışıdır. Bu anlamda akılcılık, Modern Harekat'ın sorunları şekilci yargılara kapılmadan, ortaya çıktıklarında çözmek gerektiğini söyleyen ampirisist öğretisinin felsefi karşılığıdır. Eldem'in yerleşikleşen leitmotifleri, sürdürdüğü milli mimari anlayışından hiçbir zaman radikal biçimde kopmadığının göstergesidir. Yarışma için yaptığı ilk etüt ve eskizlerde görüldüğü gibi üç kat yüksekliğindeki kolonatları, narin bir biçimde oranlanmış sütunların dev düzeni, geniş çıkma saçaklı çatı ile yapının genelindeki yalın ve anıtsal etki, taş devri'nin atmosferi ile hala bağlantılıdır(Bozdoğan,2005:77).

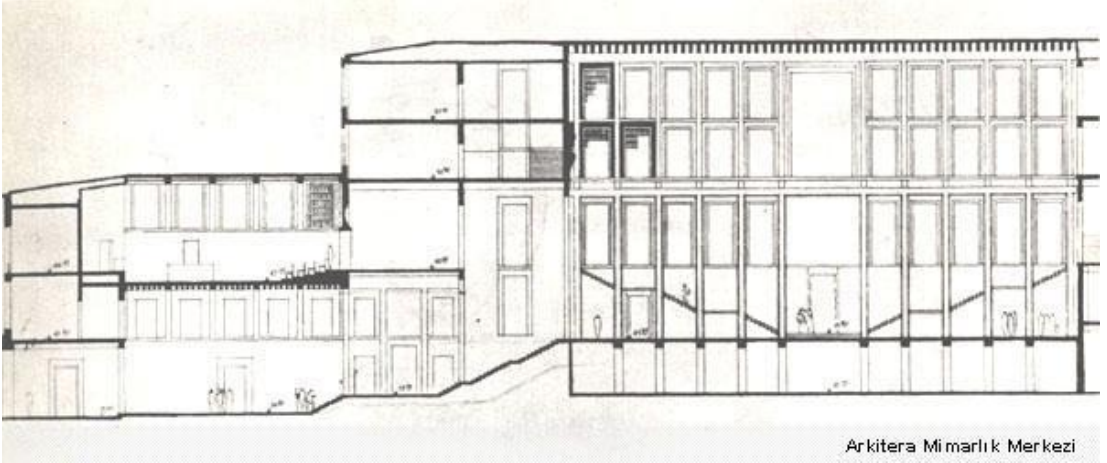

Şekil 4.75: Adliye Sarayı Kat Planı(Arkitera Mimarlık Merkezi)

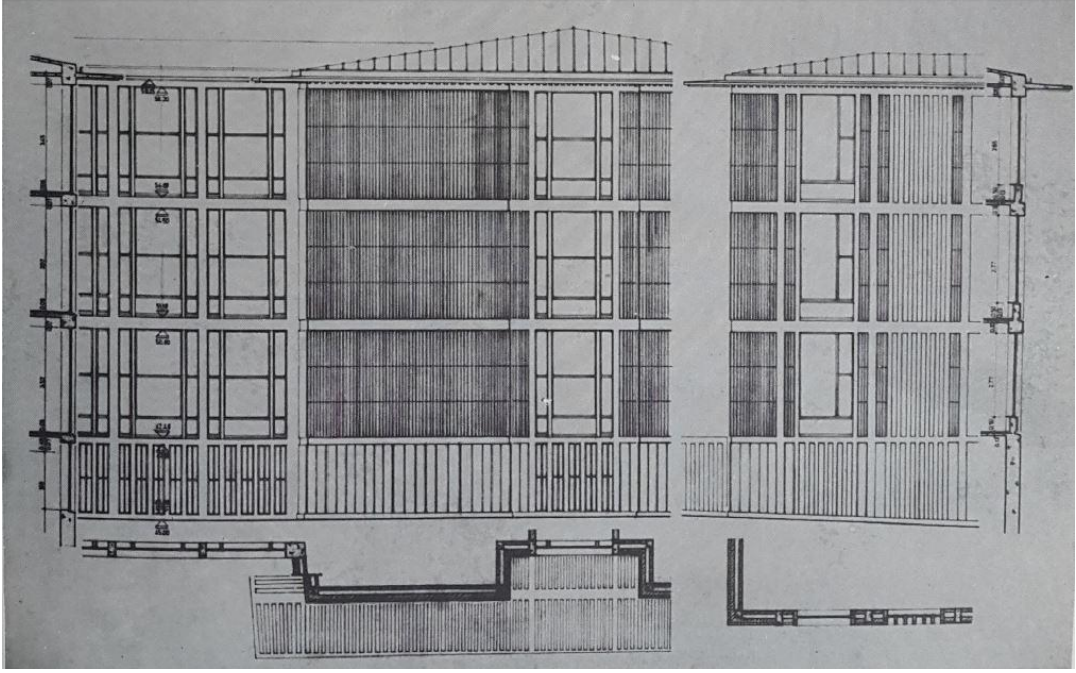

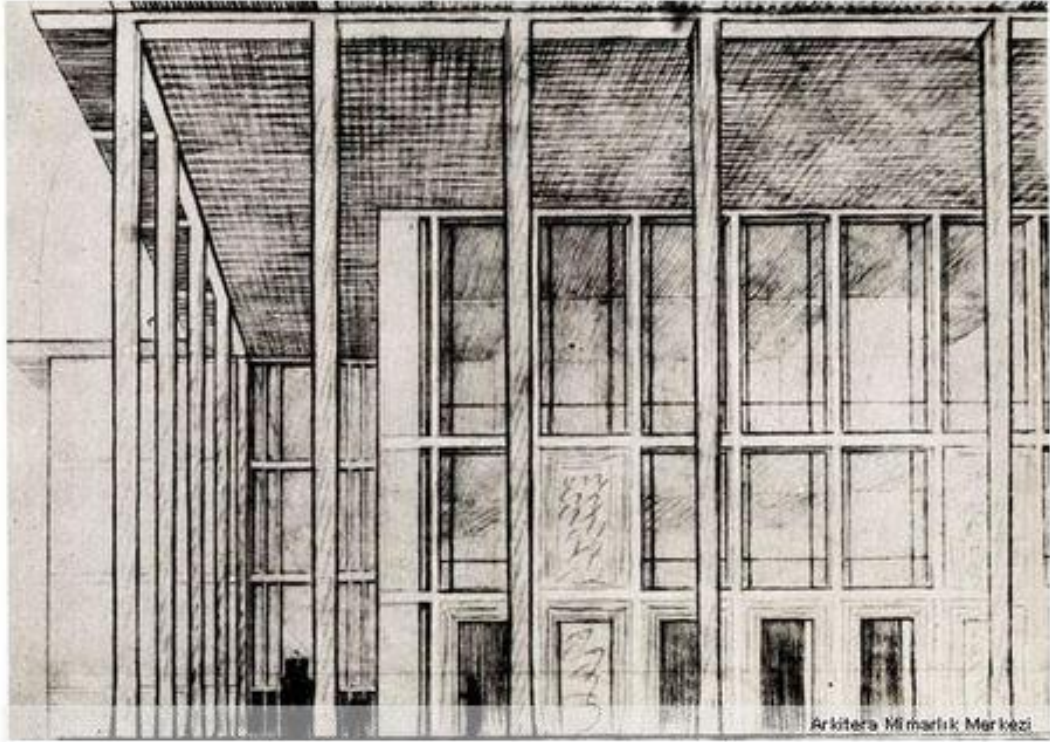
Şekil 4.76: Adliye Sarayı Kat Planı(Arkitera Mimarlık Merkezi)

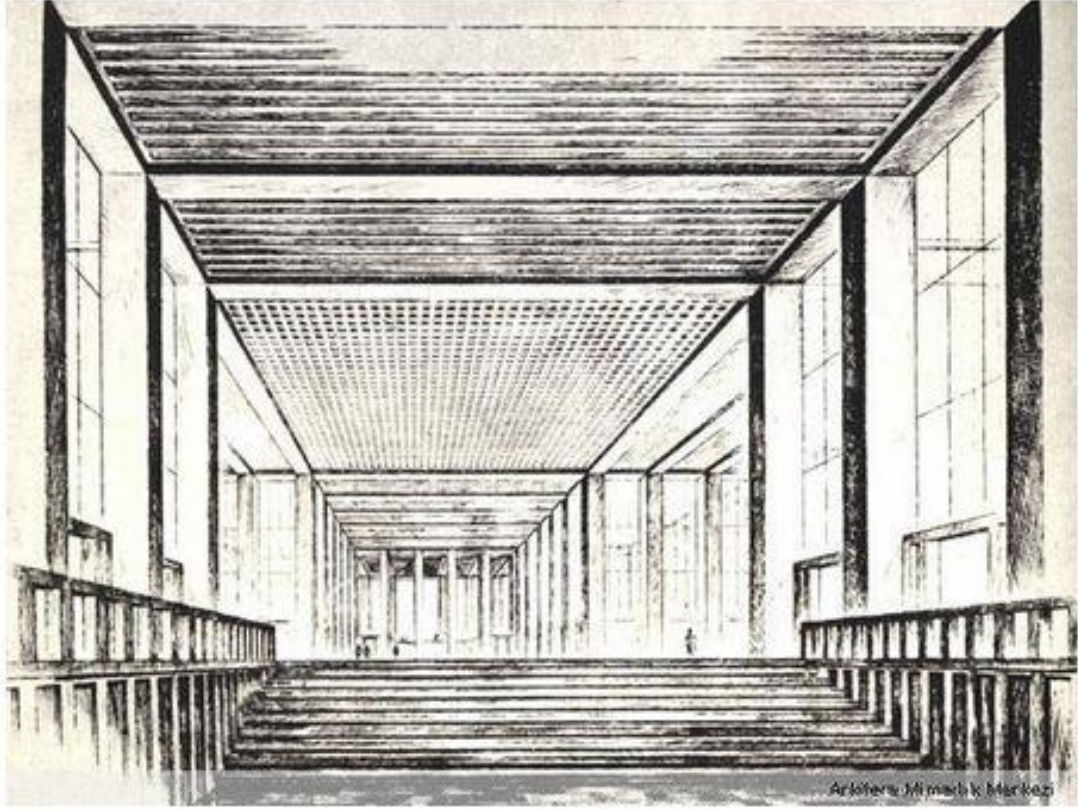
Şekil 4.77: Adliye Sarayı Kesiti (Arkitera Mimarlık Merkezi)

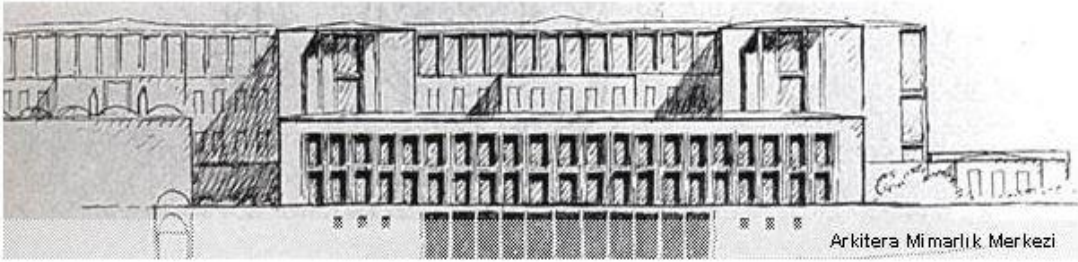
Şekil 4.78: Adliye Sarayı Kesiti (Arkitera Mimarlık Merkezi)

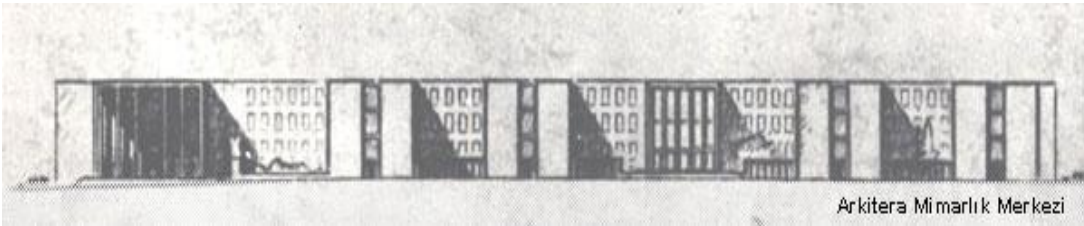
Şekil 4.79: Yüksek Kolonat İçin Perspektif Etüdü(Arkitera Mimarlık Merkezi)

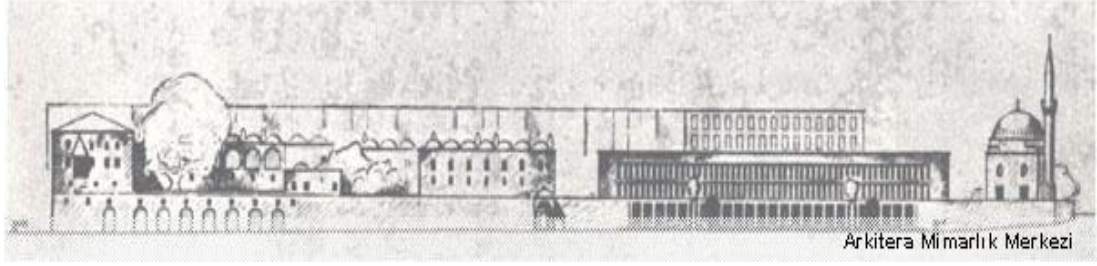
Şekil 4.80: İç Perspektif Etüdü(Arkitera Mimarlık Merkezi)

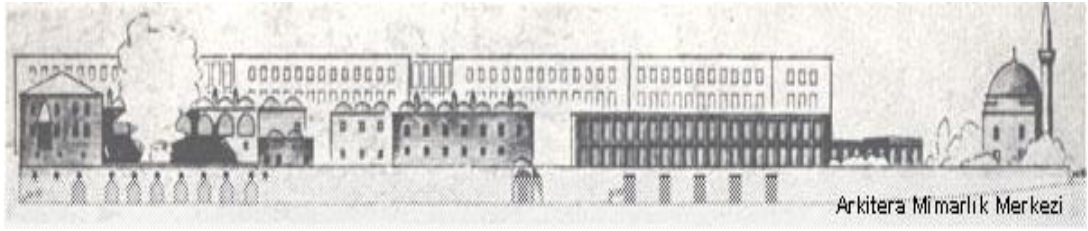
Şekil 4.81: Yarışma İçin Ön Etütler 1948(Arkitera Mimarlık Merkezi)

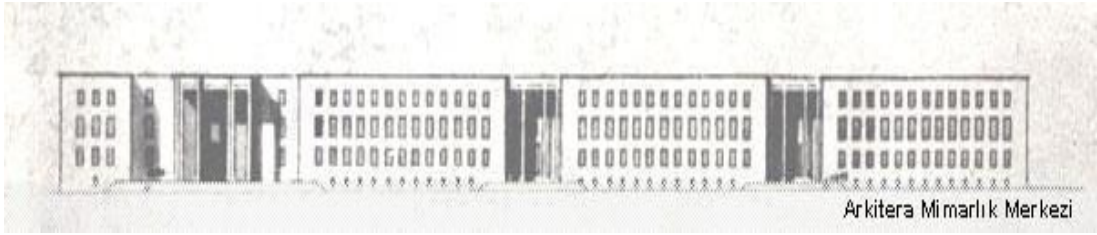
Şekil 4.82: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948(Arkitera Mimarlık Merkezi)

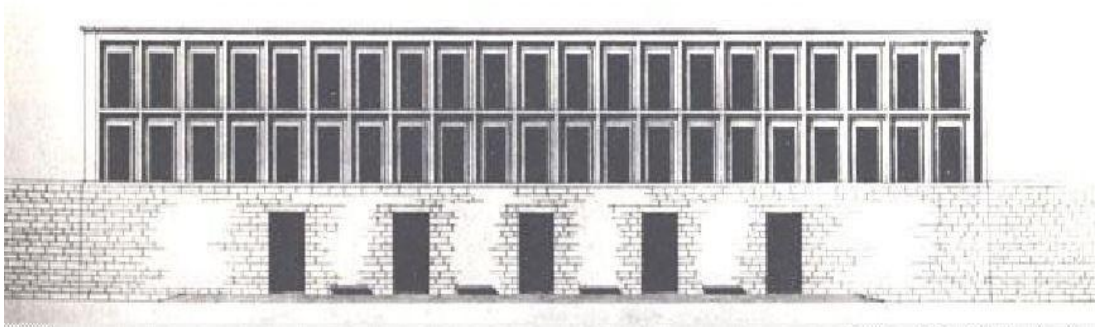
Şekil 4.83: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948(Arkitera Mimarlık Merkezi)

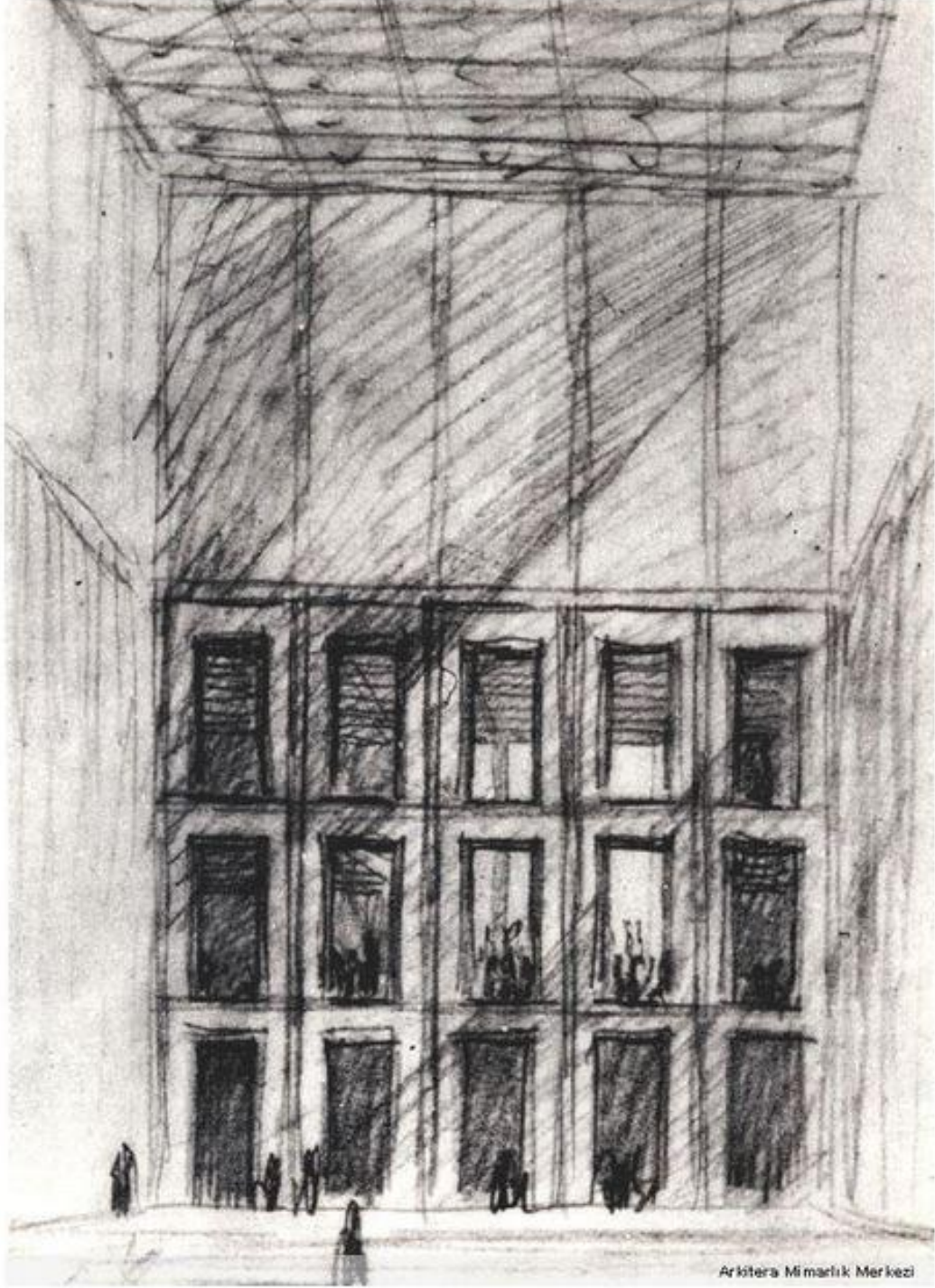
Şekil 4.84: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948(Arkitera Mimarlık Merkezi)

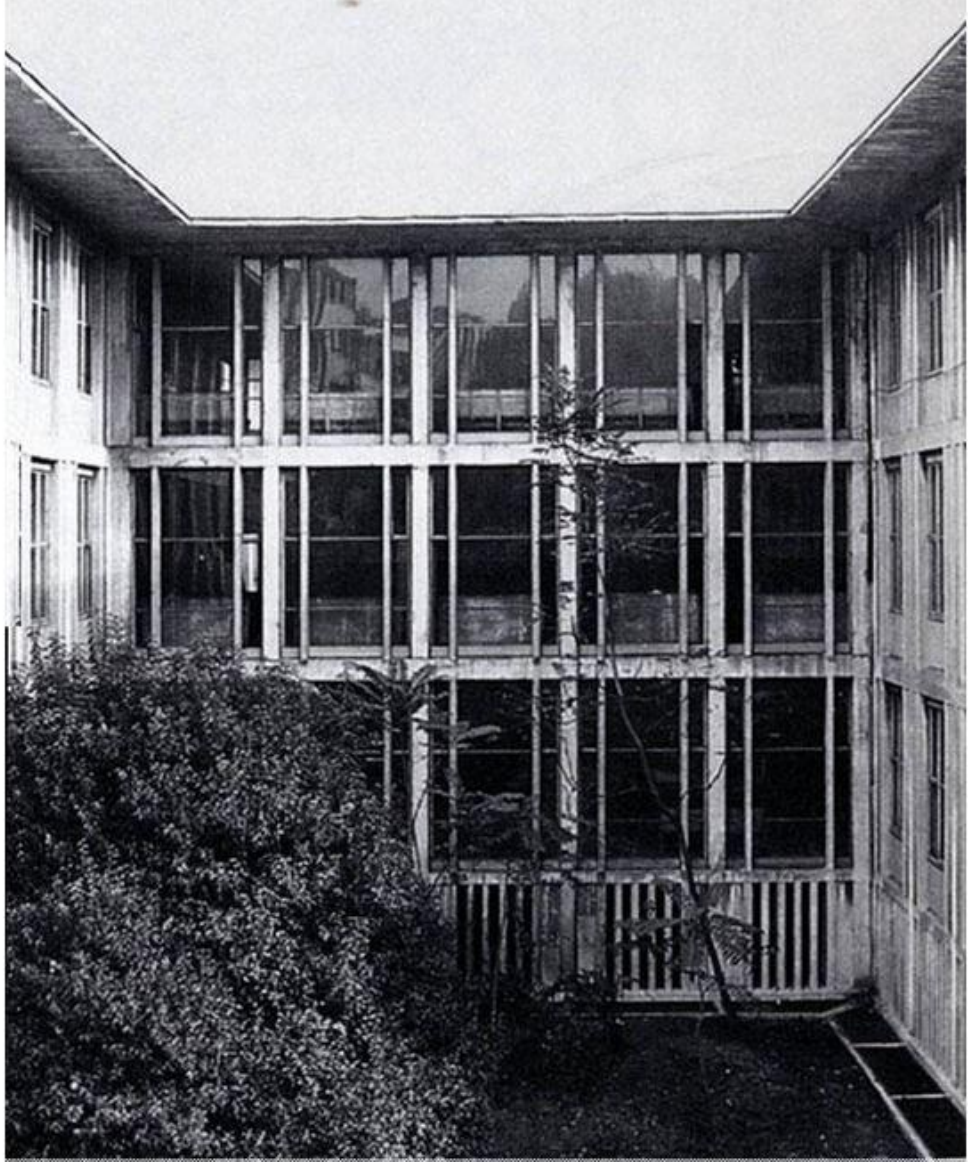
Şekil 4.85: Yarışma İçin Cephe Çalışması 1948(Arkitera Mimarlık Merkezi)

Şekil 4.86: Sultanahmet Meydanı'ndan Adliyenin görünüşü(Arkitera Mimarlık Merkezi)

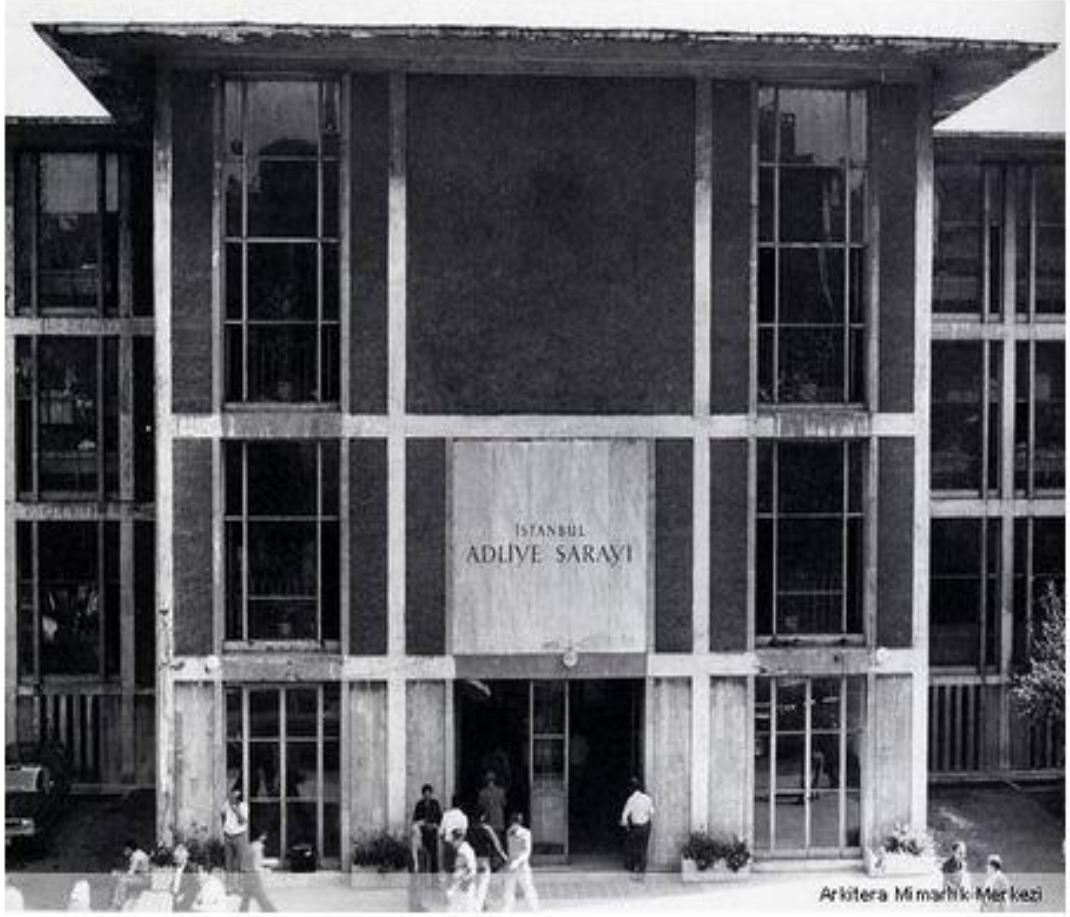

Şekil 4.87: Yarışma İçin Ön Etütler 1948
(Arkitera Mimarlık Merkezi)

Şekil 4.88: Bloklar Arası Avlu(Arkitera Mimarlık Merkezi)

Binaların betonarme strüktürü kolon ve kirişlerin dışa yansıtılması ile vurgulanmıştır. Dolgu duvarlar farklı genişlikteki Şiletaş levhaları ile kaplanmıştır. Dış cephede zemin katı merdiven ve pencerelerin önünde ince taş dilimler mevcuttur. Cephede pencere dizimi klasiktir ama koridorların geniş cam yüzeyleri yalın ve modernist örneğini yansıtmaktadır.

Şekil 4.89: Adliye Sarayı Ana Girişi(Arkitera mimarlık merkezi)

İstanbul Adliyesi'nin, Çağlayan'daki yeni binasına taşınmasıyla Eski Adliye Binası'nın adliye olarak hizmetine 25 Temmuz 2012 günü son verilmiştir. Bundan sonra binanın ne olarak kullanılacağına ilişkin tartışmalar sürerken İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün Cağaloğlu'nda bulunan 150 yıllık tarihi binasının çıkan bir yangında kül olmasının ardından dönemin başbakanının talimatıyla bina İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. Tüm birimleriyle birlikte Eski Adliye Binası'na taşınan İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü halen bu binadan hizmet vermeye devam etmektedir.

Adliye Sarayı'nın Günümüze Ait Fotoğrafları

Şekil 4.90: Bina Girişi 2016(Reşat BADUR Özel Arşivi)

Şekil 4.91: Blokların Arası Avlu 2016(Reşat BADUR Özel Arşivi)

Yapıda bir eksen boyunca tekrarlanan bloklar, güçlü bir düzen duygusu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu bloklar dış mekanda avlu meydana getirmektedir.

Şekil 4.92: İmran Öktem Caddesi Üzerindeki Adliye Sarayı 2016(Reşat BADUR)

Şekil 4.93: Divan Yolu'ndan Adliye Sarayı Görünüşü 2016(Reşat BADUR)

Yapıda strüktüre yönelik farklı bir yaklaşım açıkça görülmektedir. Betonarme strüktür cephede açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca çatının ve açıklıklarının ele alınışında, ikinci ulusal mimarlık akımının etkisi görülmektedir. Her ne kadar başarılı bir şekilde uygulandığı söylenemezse de, yapı, Uluslararası Üslup'un habercisi niteliğindedir.

4.5. İstanbul Belediye Sarayı 1953-1960

İstanbul Büyükşehir Belediye Saray Binası, Türk mimarlığında etkisini 1950'li yıllardan başlayarak gösterecek olan uluslararası üslubun ilk örneklerinden sayılmaktadır. Bu açıdan Belediye Sarayı binası yalnız İstanbul değil, Türkiye mimarlığının gelişim sürecinde de belirli bir dönüşümün işareti sayılan yapılar arasında anılmaktadır.

Belediye Sarayı, bir tarafında Bozdoğan Kemerı, karşısında Şehzade Cami, solunda Haşim İşcan Geçidi, sağında artık büyüklerimizin anılarında kalan meşhur Direklerarası, aşağılarda Pertevniyal Valide Sultan Cami ile varlığını sürdürmektedir.

Tezimizin bu bölümünde diğer konu başlıklarında olduğu gibi İstanbul Belediye Sarayı yapısı ele alınacaktır. Tarihi yarımada'daki konumu, kısaca tarihi gelişimi ele alınıp, yapı irdelenerek aktarılacaktır.

4.5.1. Belediye Sarayı'nın Konumu

İstanbul Belediye Sarayı, Şehzadebaşı'nda, Atatürk Bulvarı ile Şehzadebaşı Caddesi'nin kesiştiği noktada, Saraçhane Parkı'nın güneyinde yer alır(Şekil 4.94).

Şekil 4.94: Belediye Sarayı'nın Tarihi Yarımada'daki Konumu(2016)

Konum olarak Belediye Sarayı, Tarihi Yarımada'nın önemli bir yerinde bulunmaktadır. Yapının hemen karşısında Şehzade Cami yer almakta ve bu yapının tasarımında caminin etkisi olmuştur. Yapının biraz ilerisinde Bozdoğan Kemerı, hemen yanı başında ise Haşim İşçan Geçidi yer alır(Şekil 4.95).

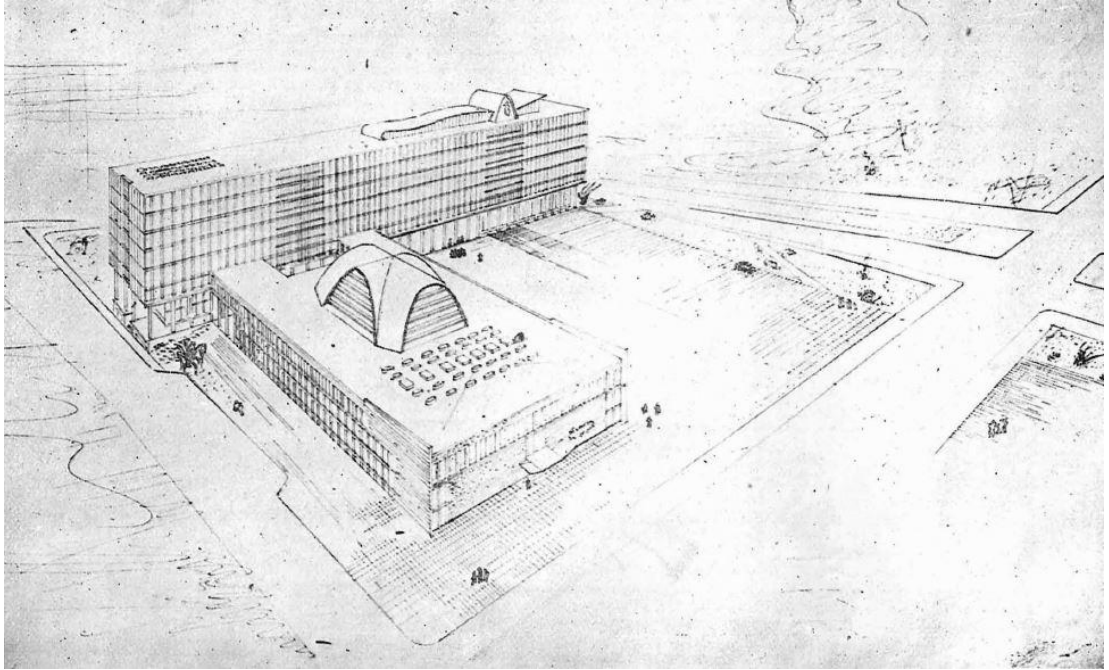
Şekil 4.95: Bozdoğan Kemerı, Haşim İşçan Geçidi ve Belediye Sarayı Görünümü(wowturkey)

4.5.2. Belediye Sarayı'nın Tarihçesi

1953 yılında düzenlenen bir ulusal yarışma sonucu birinci olan Mimar Nevzat Erol'un tasarımı esas alınarak inşa edilmiştir. Yapı, karşısında yer alan *Şehzade Külliyesi*'ni geriye itmeyen bir tasarımla inşa edilmiş modernist bir yapıdır.

Yapının temeli; 17 Aralık 1953 tarihinde, Fahrettin Kerim GÖKAY tarafından atıldı. Bir alçak, diğeri yüksek katlı ve birbirine bağlı iki binadan oluşur. Küçük blok 3 katlı olup Başkanlık bloğudur. 11 katlı olan diğeri bina ise, çeşitli müdürlükleri ve hizmet

birimlerini içinde barındırır. Altında 200 araçlık bir otoparkı mevcuttur. Önünde, 24X60 metre ebatlarında fiskiyeli bir havuzu vardır. 21 milyon liraya mal olan Saray'ın inşaatı Mart 1960'da tamamlanmış, 26 Mayıs 1960'da hizmete girmiştir. NATO'nun Bakanlar düzeyindeki toplantısı o gün burada yapılmış ve ertesi günü 27 Mayıs ihtilali gerçekleşmiştir. Belediye başkanı yalnızca yarım gün makam odasında oturabilmiştir. Toplam 7 senede tamamlanan komplekste; 417 oda ve 9 salonu mevcut olup, Başkanlık binasının giriş holünde, yeşil tonların ağır bastığı non-figüratif duvar panoları bulunmaktadır(Şekil 4.96).

Şekil 4.96: Belediye Binasının yarışma Perspektifi(Mimarlık Dergisi)

4.5.3. Belediye Sarayı'nın Genel Analizi

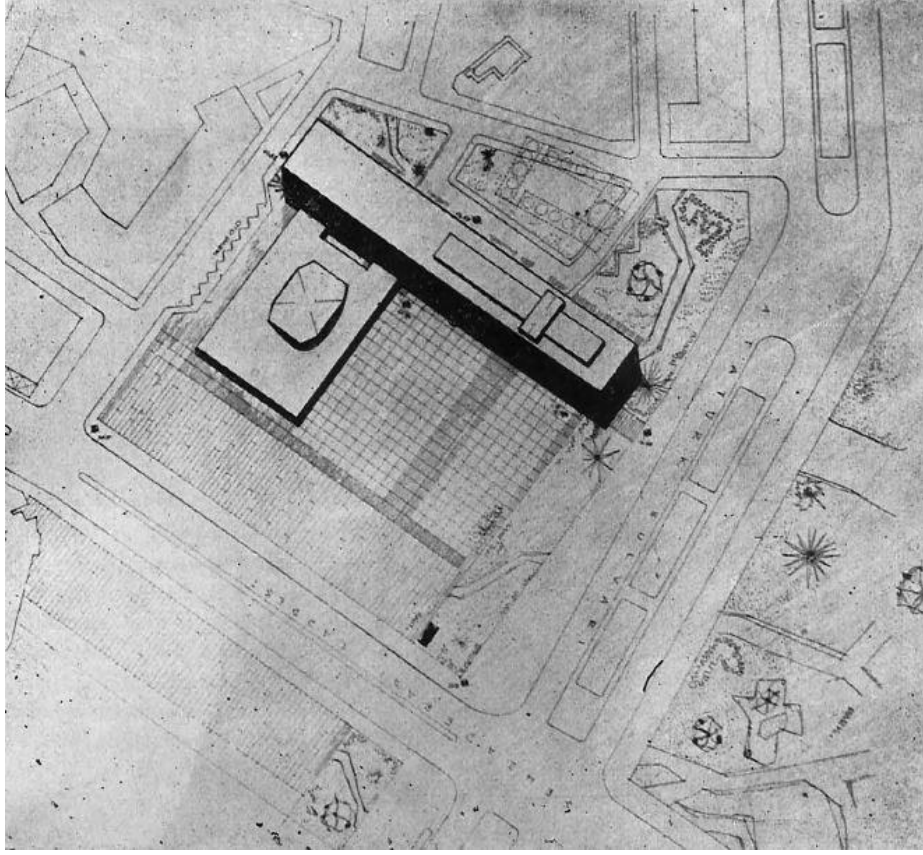
2.Dünya Savaşı sonrasında ABD'de başlayarak hızla yayılan ve "rasyonalist-pürist akım" olarak da anılan uluslararası üslup, kitle ve planda dikdörtgen prizması, kare prizma, dikdörtgen ve kare gibi temel geometrik biçimlerin, büyük ölçüde çelik yapıyı geniş pencerelerle, cam yüzeylerin kullanımına dayanan ve genellikle modüler bir cephe düzeni öneren bir üsluptu. Belediye Sarayı, bu üslubun daha çok

Güney Amerika’da uygulanan ve en önemli temsilcisi Oscar Niemeyer olan Brezilya tarzını yansıtmaktadır. Prizmatik kitleleri, genellikle üstlerine konan eğrisel plastik kitlelerle canlandıran biçim ve düzenlemeler, bu tarza özgüdür(Arkitekt,1994:17-74)(Şekil 4.97).

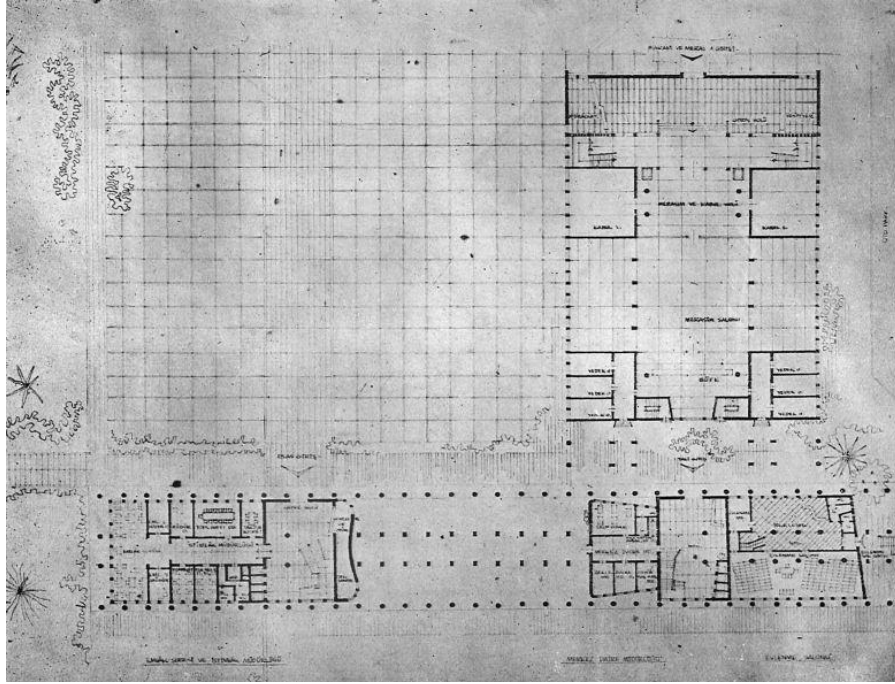

Şekil 4.97: Belediye Sarayı 3d Modeli(google earth)

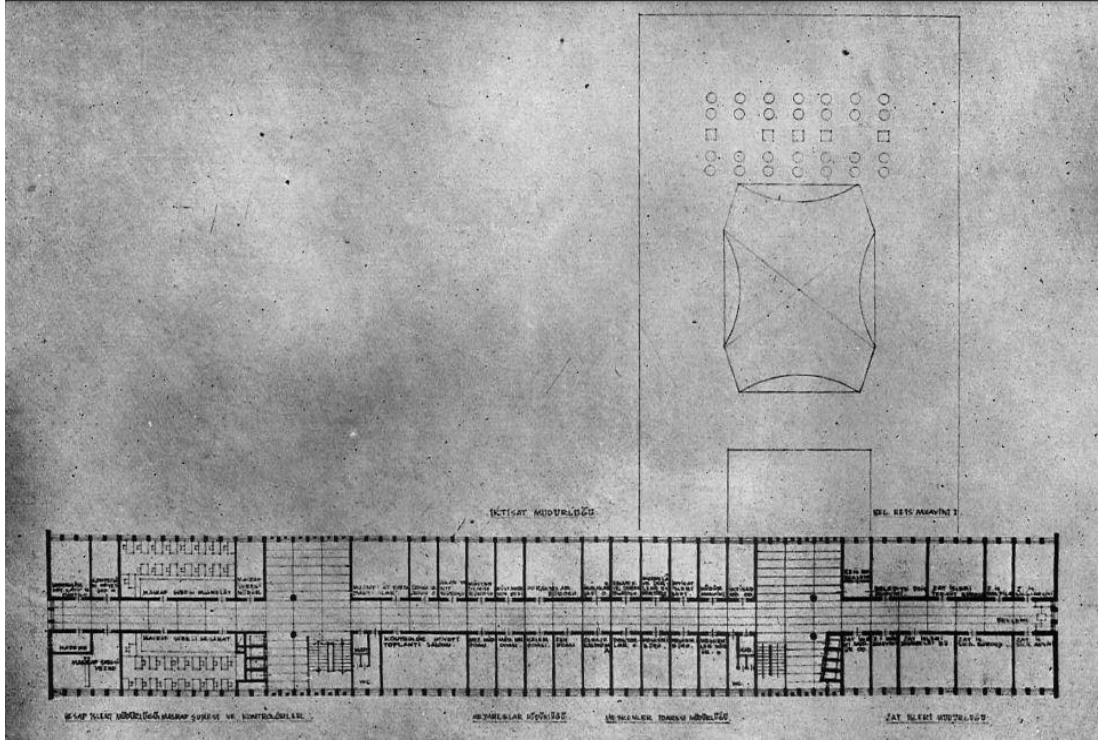
İstanbul Belediye Sarayı iki ana kitleden oluşmaktadır; yüksek ve dikdörtgen prizma biçimindeki büro kitlesi ve yine yatık bir dikdörtgen prizma olan, başkanlık ve toplantı hacimlerine ayrılmış kitle. Büro kısmı, daha önce de kullanılmış olan fakat uluslararası üslupla kesinleşip kabul edilen, ortadan koridorlu, iki cephesi oda dizilerinden oluşan, servis ve düşey dolaşım çekirdeklerini belirli eksenlerde toplayan tipik büro şemasına uygundur. Teras çatısının üstünde, çalışanların yemek ve sosyal aktivitesi için ayrılmış mekânlar, plastik etkisi vurgulanmış, parabolik bir eğrisel örtü ile örtülüdür. Başkanlık bölümü; başkanlık dairesi, büro hacimleri, encümen odaları, toplantı ve sergi salonlarından oluşan ve büro bölümünden daha farklı olarak törensel kullanıma da yönelik olan bir plana sahiptir. Bu bölümün de üstünde, toplantı salonunu işaret eden, çapraz tonoz biçiminde, hiperbolik bir eğrisel örtü vardır(Şekil 4.98-107)(Batur,1994:144-145).

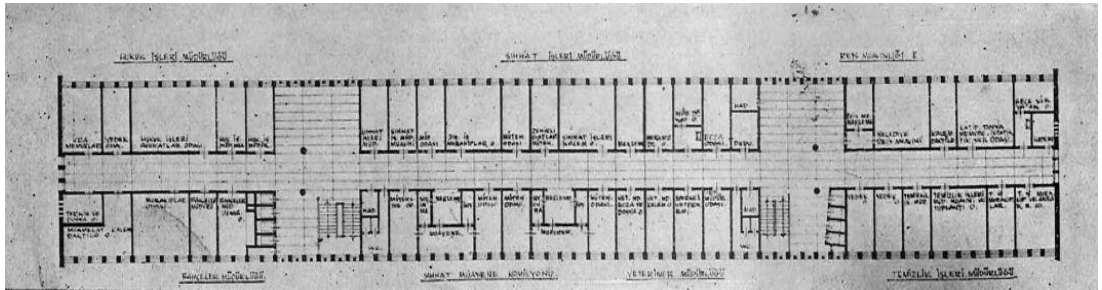
Şekil 4.98: Belediye Sarayı Vaziyet Planı Yarışma projesinden
(Arkitekt Mimarlık dergisi)

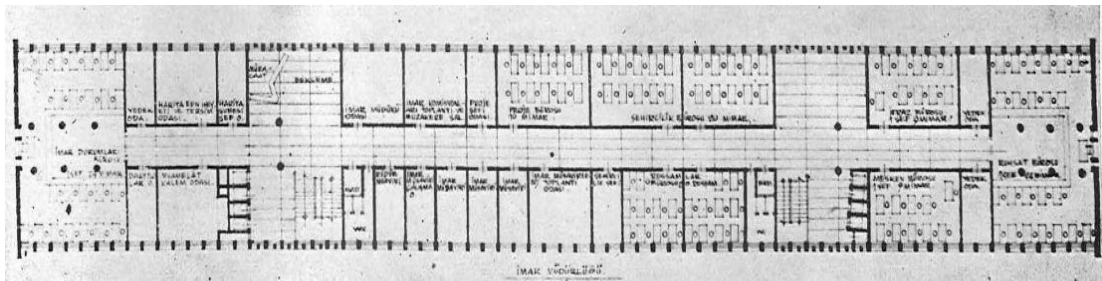
Şekil 4.99: Belediye Sarayı Zemin Kat Planı Yarışma projesinden
(Arkitekt Mimarlık dergisi)

Şekil 4.100: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden(Arkitekt Mimarlık dergisi)

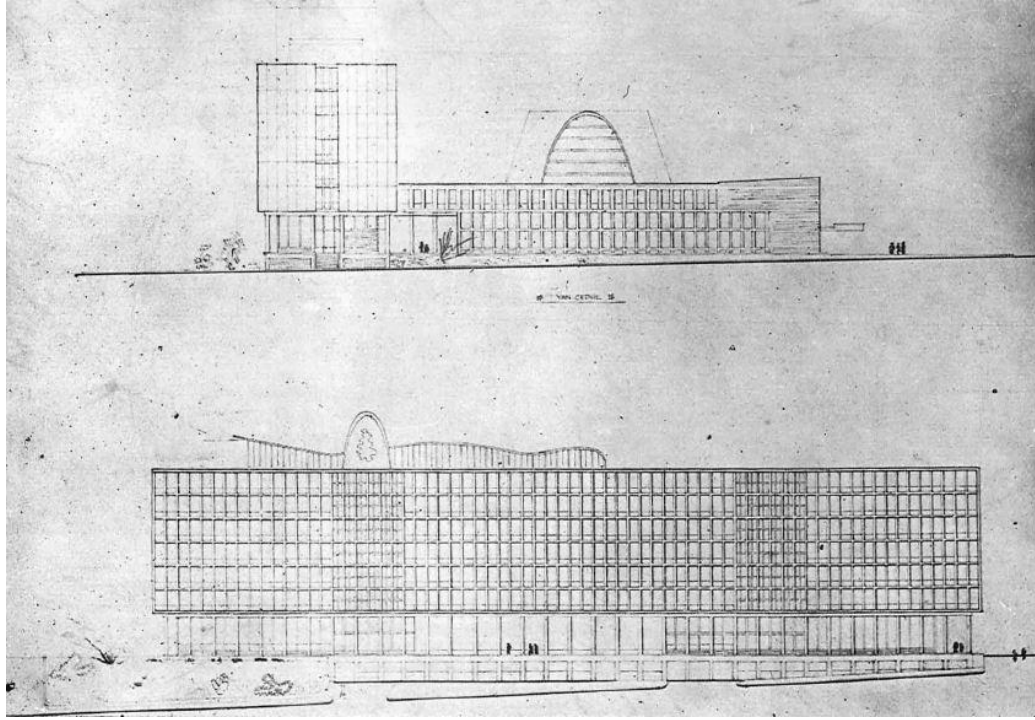
Şekil 4.101: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden(Arkitekt Mimarlık dergisi)

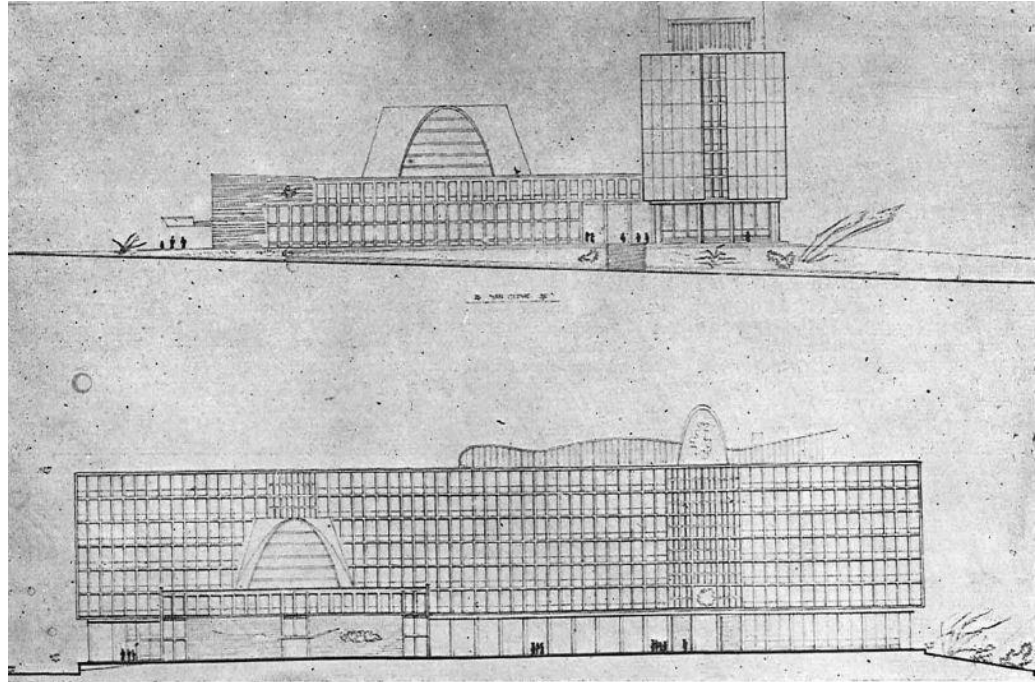
Şekil 4.102: Belediye Sarayı Kat Planı Yarışma projesinden(Arkitekt Mimarlık dergisi)

Şekil 4.106: Belediye Sarayı Görünüşü Yarışma projesinden(Arkitekt Mimarlık dergisi)

Şekil 4.107: Belediye Sarayı Görünüşü Yarışma projesinden(Arkitekt Mimarlık dergisi)

Proje sahibi, bu örtü biçimini, karşısında yer aldığı Şehzade Camii'nin örtü sistemine atıf yapan bir tasarım kabulü olarak ifade etmiştir. Belediye Sarayı, hemen karşısında bulunan Şehzade Külliyesi'ne göre boyutlandırılmasına dikkat edilmiş, günümüzün ölçülerine göre abartılı olmayan mimarisi ile inşa edildiği tarihi çevreyle belki doğrudan ilişki kurmayan, ancak onu geriye de itmeyen bir tasarımdır.

Belediye Sarayı'nın temel kazıları sırasında, Roma ve Bizans dönemlerine ait mozaiklere ve Bizans döneminden kalma duvar kalıntılarına rastlanmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne nakledilen mozaikler, beyaz mermer parçacıkları ile açık ve koyu yeşil, koyu mavi, pembe, kırmızı, bordo ve sarı renkli taş parçacıklarından oluşmuştur. Genellikle beyaz zemin üzerine insan ve hayvan figürleri ile geometrik motifler işlenmiştir; oynayan çocuklar, yabandomuzu avı, dans edenler, kuzu ve tavuk taşıyan köylüler dikkati çeken figürlerdir(Doyuran,1954:9-12).

Belediye Sarayı'na Ait Eski ve Yeni Fotoğraflar

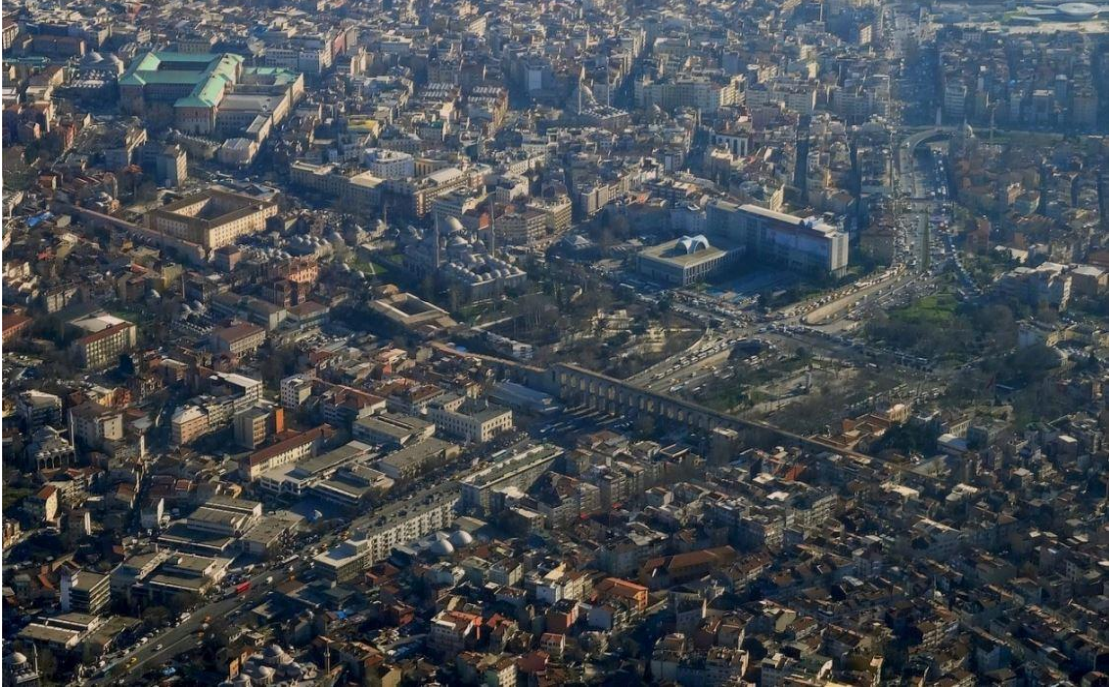
Şekil 4.108: Süleymaniye Cami Minaresinden Belediye Sarayı 2005(K.Söylemez)

Şekil 4.109: Hasekiden Belediye Sarayı Görüntüsü 2007(E.Sinan)

Şekil 4.110: Bozdoğan Kemerinden Belediye Sarayı 2012(O.Kosovalı)

Şekil 4.111: Uçaktan Belediye Sarayı 2014(B.Kurt)

Şekil 4.112: İki Blok Arasındaki Bağlantı 2016(Reşat BADUR Özel Arşivi)

Şekil 4.113: Haşim İşcan Geçidi'nden Belediye Sarayı 2016(Reşat BADUR Özel Arşivi)

Şekil 4.114: Başkanlık ve Toplantı Bölümü 2016(Reşat BADUR Özel Arşivi)

Yapının genel anlamda dikkat çeken özelliği prizmatik kitleleri ve bunların üzerlerine konan eğrisel plastik kütlelerin kullanılmasıdır. Ayrıca geniş pencereci cam yüzeylerin kullanımına dayanan ve ağırlıklı modüler bir cephe düzeni tasarımı dikkat çekmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma da öncelikle, araştırma konumuz olan Tarihi Yarımada da 1950 sonrası yapılan bazı kamu yapıları üzerinde durulmuş ve bu yapılar analiz edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Ve asıl varmamız gereken sonuç, bu iddialı yapıların yer seçimleri konusu olmuştur.

Tarihi Yarımada, gerek fiziksel ve ulaşım ilişkileri bakımından, gerekse ticari, tarihsel ve kültürel açıdan İstanbul Metropolitan Alanı'nın merkezi durumundadır. Günümüzde ticaretin, istihdamın ve turizmin yoğun olduğu bir bölge olması sebebiyle tarihsel süreç içerisinde tüm ulaşım sistemlerinin gelişerek ışınal olarak bölgeye eriştiği bir metropoliten alan olma özelliğindedir

Cumhuriyetin ilanı ile başkentin Ankara'ya taşınması sebebiyle yönetimde Ankara'ya taşınmış, böylece birçok kamusal yapı uzun yıllar boyunca Ankara da yapılmıştır. Bu süreç zamanla tekrar İstanbul'a kaymış ve genelde 1950 sonrasında yapılan birçok kamu yapısı İstanbul da inşa edilmiştir İşin kötü yanı yapılan bu yapıların birçoğunun Tarihi Yarımada sınırlarında yer almış olmasıdır. Dünyanın çok az yerinde Yarımada da var olan zengin mimarlık mirası vardır. Bu miras ağır sorumluluk gerektiren bir durumdur.

Cumhuriyet tarihin de birbirinden ayrılması gereken iki dönem vardır. İlki yeni devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş evresidir. Bu evre Türk politik varlığının kendine has özelliklerini taşımaktadır.

İkinci dönem ise çok partili rejim ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki Türkiye'dir. Tez konumuzun kapsamında bulunan Tarihi Yarımada bu ikinci evreden yani çok partili rejim ve ikinci dünya savaşı sonrasındaki evreden etkilenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde 20.yüzyıl mimarlığına değinilmiş, 1950 sonrası gelişmeler ele alınarak belirlenen bazı kamu yapıları aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kamu yapıları; Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Adalet Sarayı ve İstanbul Belediye Sarayı'dır. Bu yapıların seçilmesinin en

büyük nedeni ise, hepsinin de iddialı yapılar (yarışma projeleri) olması ve 1950 sonrası mimarimizde meydana gelen değişiklikleri açık bir şekilde yansıtılmalarıdır.

20. yüzyılda ortaya çıkan modern mimarlık, teknolojinin fırsatlarını avantaja çevirmiştir. Sanayi devrimi ile mimarlığa giren seri üretim, tarz çeşitliliği, standartlaşma ve konfor içeren yeni anlayış, modern mimarlığın teknolojiyle yakın ilişkide olmasını sağlamış; modern sanayi ile bağlı kılmıştır. Bu güçlü bağ mimarlıkta bir çağın kapanışı anlamına gelmiştir. Ancak modern mimarlık bir çok yönüyle makineye bağlı olsa da, bir sanat dalı olarak öncelikle mimarın hayal gücü ve anlayışı bu mimarlığın oluşmasında etken faktördür. Modern mimarlığın olumlu yanlarından biri de evrensel olmasıdır. Kullanılan yapı malzemeleri dünyanın her yerinde ulaşılması mümkün olan sanayi ürünü, belli standartları olan malzemedir. Yerel malzeme kavramı modern mimarlık için geçerli değildir.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da Batı etkisi mimaride ve yaşam tarzındaki etkisini devam ettirmiştir. Ancak bu dönemde, yeni rejim yeni binalara ihtiyaç duymuştur. Bu binaları da ülkenin kendisine özgü bir üslupta yapma fikrinden, I. Ulusal Mimarlık Akımı doğmuştur. Bu tarzı bize ilk tanıtan yabancı mimarlar olmuştur. Vedat Tek ve Mimar Kemalettin de bu akımın Türkiye'deki öncüleri olmuşlardır. Bu akım 1900'lerin başlarından 1930'lara kadar etkili olmuştur. Sonrasında sade, form ve fonksiyonun birbiri ile uyum içinde olduğu, iskelet sistemli, açık planlı uluslararası yapı tipi 1930'lardan 1940'lara kadar modern mimarlığın genel özelliklerini oluşturmuştur. Ancak bu dönemde gerçekleşen sevindirici gelişmelere rağmen, çözüm bekleyen sorunlarda bir azalma olmamıştır. Yerel malzeme bırakılmış, buna karşın evrensel malzemenin yoğun biçimde üretimini sağlayacak herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Devletçi bir ekonomik program izlendiği halde yapı teknolojisi alanında yeterli örgütlenme düzeyine erişilememiştir.

1940'larda Dünya çapında yaşanan ekonomik kriz, Atatürk'ün ölümü, 2. Dünya Savaşı ve yabancı mimarlara karşı oluşan tepkiler yeni bir mimarlık akımının

hazırlayıcısı olmuştur. Böyle bir ortamda oluşan, 1940-1950'leri kapsayan II. Ulusal Mimarlık Akımı, nostaljik tarihi örneklerden aldığı esin ile modernizeyi buluşturmuştur(Porsuk,2008:183). 1950'li yıllarda mimarlar, çeşitli kaynaklardan beslenerek farklı tasarım anlayışlarının arayışında olmuşlardır. O günlerde mimarların beslendiği üsluplar, rasyonalist-pürist anlayış, brütalist anlayış, bağımsız biçim arayışları ve geleneksel mimarlığın yeniden yorumlanmasıdır. Bu dönem mimarlığı, evrensel bir kimlik arayışına düştüğünden, 20.yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'de bu batılı akımlara ait pek çok örnek görüldüğü saptanmıştır.

20. yüzyıl mimarlığına ve Türkiye'deki etkilerinden bahsettikten sonra 1950'li yıllarda başbakan Adnan Menderes'in öncülüğünde başlayan imar hareketleri "Menderes Operasyonları" olarak adlandırılan dönem, demografik gelişmenin baskısıyla birleşerek tarihi kent dokusuna büyük tahribat yaparak yeni bir İstanbul imgesini oluşturulmasına sebep olmuştur. Menderes'in imar etkinliklerini yol-meydan-otomobil üçgeninde toplamak mümkündür.

1950 sonrasında Tarihi Yarımada'daki çevresel özelliklerin değişimi ve oluşumu da olumlu ve olumsuz tarafları kadar Yarımada da yapılan kamu yapılarının tekil özellikleri, çevresel uyum ve uyumsuzlukları tez kapsamında aktarılmıştır. Asıl üzerinde durmamız gereken söz konusu yapıların, işlevsel özellikleri açısından tüm İstanbul metropoliteni ilgilendirdiği halde, bu yapılar/yapıların bu bölgede yapılmasının ne derece doğru olduğu tartışılması gereken unsurlardandır. Diğer bir ifade ile belirli konumu ve işlevsel özelliği açısından İMÇ gibi burada olması gerekliliği belki söylenebilirse de İstanbul Adliye Sarayı, Belediye Binası, Sosyal Sigortalar Kurumu Binası v.b yapıların Tarihi Yarımada da tüm görkemleriyle burada inşası tartışılabilir bir durumdur.

Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Binası hazırlanırken, mevcut doku ile binaların ölçü ve oranları göz önünde bulundurulmuştur. Yapıda sadece geleneksel ev formundan değil, aynı zamanda onların oluşturduğu mahalle, meydan ve sokak boyutlarının karakteristik özelliklerinden de yararlanıldığı görülmektedir. Bu durum Sosyal Sigortalar Kurumu Binasını ön plana çıkarmaktadır. Yapı çevresinde bulunan

yoğun geleneksel doku ile çağdaş yapılar arasında bir köprü görevi görüp, biçimci ve simgesel bir kültürel sentez yarattığı için 1986 yılında Ağa Khan Mimarlık ödülüne laik görülmüştür.

İMÇ Türk çağdaş mimarisinin en önemli yapılardan biri olarak kabul edilir. Çevrenin tarihi dokusu ile uyumlu bir yapı ortaya koymak isteyen mimarlar, özellikle Süleymaniye Camii'nin ihtişamına gölge düşürmemek için doğal eğimden yararlanır ve dikey yerine yatay bir yapı tasarlarlar. İMÇ'nin birbirine eklenmiş blokları, çevredeki Şehzade Külliyesi, Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi), Bozdoğan Kemerli ve Şebsafa Camii'nin de görünümünü, bütünlüğünü bozmadı. Hepgüler, Tekeli ve Sisa çevrenin dokusuna dikkat ettikleri gibi tarihten de referans alırlar. Mimarlar, binayı tasarlarırken İstanbul mimarlık geçmişini incelerler ve Kapalıçarşı'yı örnek alırlar. Böylece İMÇ, hemen arkasında yer alan Süleymaniye Mahallesi'ndeki bedesten ve hanlardakine benzer avlu, arkad ve cumbalar barındırarak Türk-İslam mimarisinden ve geleneksel çarşı kültüründen izler taşımış olur. Ayrıca günümüzde AVM'ler bir kabuğun içine çekilip çevreyle tüm ilişkisini keserken İMÇ yapısı sokaktaymış hissini vermektedir. Çarşı avlularında gezenlere Süleymaniye Camii ve Haliç manzarası sunabiliyor. Bu durum zaman algısını yok etme ve tüketirme üzerine kurulu günümüz AVM mantığına oldukça terstir.

Çarşının Çağdaş Türk Sanatı açısından bir açık hava galerisi niteliğinde olduğunu söylemek gerekir. İnşaat sürerken yapının belirli yerlerinde sergilenmek üzere plastik sanat eserleri elde etmek için küçük bir yarışma açılır ve bu yarışmayla seçilen sanat eserleri bugün tabelalar ve klima üniteleri arasında var olmaya devam etmektedir. Birçok özelliği ile örnek olan bu yapının günümüz şartlarında bilinçsiz reklam yapılması sebebi ile yapı cephesi tamamen reklam tabelaları ile kaybolmuş durumdadır. Belediyelerin bu konuda tedbir alması gerekiyor. İMÇ yapısı mal giriş çıkışlarının farklı yerlerden yapılması ile PERRA'ya iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca avlulu yapısı ile de KANYON'a benzetilmektedir.

Adliye Sarayı Türk mimarlığında milliyetçi ve canlandırmacı eğilimlerin sonu sayılmıştır. Adliye Sarayı'nın inşa edilen bölümünde, bir eksen boyunca tekrar eden bloklar güçlü bir düzen etkisi ortaya koyar. Cephelede var olan düşey kolon çizgileri

ve yatay bölümlenme bantlarıyla betonarme iskelet açıkça vurgulanmıştır. Eldem; dolgu duvarlar için önerdiği seramik malzeme yerine duvarları taşla kaplamıştır. İskelet strüktür mantığı, boşlukları dolduran cam yüzeyler ve yapıların kutu şeklindeki karakterleriyle de okunaklı kılınmıştır. Bu özelliklerinden dolayı kimi tarihçi ve eleştirmenler yapıyı “...akılcı,işlevsel bir prizma”olarak değerlendirmiştir. İşlevsel prizmalar veya strüktürel iskeletin dürüst ifadesinin bir binaya akılcı yanını kazandırdığı ve dolayısıyla Modern Hareket’in kesin bir göstergesi ve tarihselci, canlandırmacı tutumların bir antitezi olduğu önermesinden dolayı geliştiği görülür. Bu tür değerlendirmelerde gözden kaçan şey, akılcılığın her şeyden önce, şüphe duyulamayacak ya da inkâr edilemeyecek postülatlara, olaylardan çıkan doğrulara dayanan felsefi bir sistem olmasıdır.

Yapıda strüktüre yönelik farklı bir yaklaşım açıkça görülmektedir. Betonarme strüktür cephede açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca çatının ve açıklıklarının ele alınışında, ikinci ulusal mimarlık akımının etkisi görülmektedir. Her ne kadar başarılı bir şekilde uygulandığı söylenemezse de yapı, Uluslararası Üslup’un habercisi niteliğindedir.

2.Dünya Savaşı sonrasında ABD’de başlayarak hızla yayılan ve “rasyonalist-pürist akım” olarak da anılan uluslararası üslup, kitle ve planda dikdörtgen prizması, kare prizma, dikdörtgen ve kare gibi temel geometrik biçimlerin, büyük ölçüde çelik yapıyı geniş pencerelerle, cam yüzeylerin kullanımına dayanan ve genellikle modüler bir cephe düzeni öneren bir üsluptu. Belediye Sarayı, bu üslubun daha çok Güney Amerika’da uygulanan ve en önemli temsilcisi Oscar Niemeyer olan Brezilya tarzını yansıtmaktadır. Prizmatik kitleleri, genellikle üstlerine konan eğrisel plastik kitlelerle canlandıran biçim ve düzenlemeler, bu tarza özgüdür.

Tüm İstanbul metropolünü ilgilendiren bu yapıtların yer seçimleri Tarihi Yarımada yerine, daha değişik kesimlere yapılabilir bir durumdur. Asıl önemlisi bugün aynı anlayış devam etmektedir. Kitleseel binaların(Emniyet Müdürlüğü Binası, İl Özel İdare Binası, Fatih Hükümet Konağı v.b) aynı iddialı konumları ile devam etmesinin önüne geçilememiş olması önemli bir konudur. Diğer bir taraftan bu tekil yapıların bulunduğu dar çerçevede etkileri yanında Tarihi Yarımada’nın bugüne kadar koruma

amaçlı bir planının olmaması, iptal edilen planlar kapsamında bakanlar kurulu kararı ile yedi adet yenileme alanı ilan edilmesi ile durum daha da karmaşık ve çetrefil bir duruma gitmektedir.

Sulukule örneği, yenileme alanı imar faaliyetleri kapsamında tarihi surların koruma alanlarını ihlal edecek kadar, tarihi çevre ve biçim açısından bir tatil köyü konum ve görünümünde bir yenilemenin kabul edilmesi açıklanabilir bir durum değildir.

Günümüzün oluşum ve gelişimi dikkate alındığında Tarihi yarımada da bu dönemde yapılmış olan tekil yapıların masumiyetleri önemli ölçüde tartışılabilir. Konu bu kapsam da irdelendiği kadar dönemin Türk mimarlarının önemli ürünlerinin olması, ülkedeki rasyonelleşmeyi ön plana çıkarması, plansal, kurgusal ve görünsel açıdan soyut olarak bakıldığında belirli özelliklere sahip olması açısından önemli yapılar olduğu görülmektedir. Her ne kadar olumlu ve olumsuz tarafları açısından söylenebilecek söz olmasına karşın bu yapıtların bugünkü varlıkları ile özgün, anlaşılabilir, ekonomik, görsel, işlevsel birer yapılar olduğu bir gerçektir.

Sonuç olarak Tarihi Yarımada açısından oluşan bu karmaşık ve çetrefilli durumun ortadan kalkması için koruma amaçlı bir plan yapılmalıdır. Ayrıca kamuyu ilgilendiren kamusal yapıların inşasının bu bölgede yapılmasının ne derece doğru olduğu tartışılmalıdır.

6. KAYNAKÇA

AKDAĞ, V. "19.yy'dan günümüze Modernleşmenin Tarihi Yapılı Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Tarihi Meclis-i Mebusan aksı ve Yakın Çevresi Örneği".

AKENGİN, H. (2010). *Siyasi Coğrafya, İnsan Mekan yönetimi*. Ankara: Pegem Akedemi,s:6

AKIN, O., YAKAR, H., & HATİPOĞLU, H. (1999). "Kent Kültürümüzün Dünü ve Bugününün Değerlendirilmesi Işığında Eyüp" *Kent Yönetimi İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu, Cilt I,Aktaran:Sadettin Öktem ve Aynur Can(2002)*. İstanbul: İstaç Yayını.

ALSAC, Ü. (1976). *Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi,Doktora Tezi, KTÜ Baskı Atölyesi, Trabzon*.

ARKAN, O. (1993). *Beyoğlu: Kısa Geçmiş, Argosu,İstanbul: İletişim Yayınlar'ından Aktaran Ayfer Bartu(2006)*. İstanbul: Metis Yayınları.

ARKİTEKT, D. (1953). "İstanbul Belediye Binası Proje Müsabakası". İstanbul: Sayı 21, s:17-77.

ARMAĞAN, M. (1996). "İstanbul'un İlk Belediye Başkanı ve Valisi", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, Cilt I, Ed.Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü*. İstanbul: İlke Yayınları,s:289-290.

ARSLANOĞLU, İ. (1997). "İstanbul Örneğinde Yoğunluk, Ulaşım, Çevre ve Altyapı Sorunları Oluşturmayan Metropoliten Alan Kullanım Politikaları ve Bunların Sürdürülebilirliği Açısından Merkezi Yönetime Düşen Görevler", *H.K.Z.,Cilt II*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını,s:171.

ASLANOĞLU, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları,s:47.

AYVAZOĞLU, B. (1997). *Şehir Fotoğrafları*. İstanbul: Ötüken Yayınları,s:28-29-30.

AYVERDİ, E. H. (1989). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri:855-886(1451-1481), 2. Baskı, Cilt III.*, İstanbul: Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayını.

BADUR, R. (2016). *Reşat Badur Özel Fotoğraf arşivi*. İstanbul.

BATUR, A. (1994). *"Dünden Bugüne İslam Ansiklopedisi", Cilt II.* İstanbul: T.C Tarih Vakfı Kültür Bakanlığı,s:144-145.

İSTANBUL B.BELEĞİYESİ (2003). *Tarihi Yarımada Eminönü Fatih Nazım İmar Planı Raporu*. İstanbul.

BERSE, Ö. E. (2008). *"Tarihi Yarımada İçerisinde Yer Alan Çeşitli Kamu Taşınmazlarının Turizme Tahsisi"*. İstanbul: İTÜ,Yüksek Lisans Tezi,s:40.

BEYATLI, Y. K. (2008). *Aziz İstanbul, 11. Baskı.* İstanbul Fatih Cemiyeti Yayını,s:149-150.

BOZDOĞAN, S. (2005). *"Sedad Eldem", Literatür Yayıncılık, s:85-87*

BOZLAĞAN, R. (2012). *İstanbul; Derinlik, Değişim ve Güç.* İstanbul: Hayat Yayınları.

CANSEVER, T. (2008). *"İslâm Mimarlık Mirası İçinde İstanbul", İstanbul'u Anlamak, 2.Baskı.* İstanbul: Timaş Yayınları, s:23.

CANSEVER, T. (1996). *"Osmanlı Şehri", İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, Cilt I, Ed.Vecdi Akyüz ve Seyfettin Ünlü.* İstanbul: İlke Yayınları,s:373.

CONRADS, U. *"20. yy mimarisinde programlar ve manifestolar"*. S.V. M. Vakfı Yayını,s:15.

ÇELİK, Z. (1986). *The Remaking of İstanbul,University of Washinton Press, Alıntı:Recep Bozlağan kitabı,İstanbul; Derinlik, Değişim ve Güç82012).*

- DEMİRKENT, I. (2005).** *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "İstanbul" Maddesi, s:205.*
- DERGİSİ, A. (1971).** *"Sosyal Sigortalar Kurumu Tesisleri, Zeyrek", s:105-108. 1971.*
- DERGİSİ, M. (2004).** *Sayı:312, s:19.*
- DOORDAN, D. (2002).** *"Twentieth Century Architecture". New York: Harry N. Abrams, Inc,Publishers,s:88-93.*
- DOYURAN, R. (1954).** *"Belediye Sarayı Mozaikleri" Aktaran:Arkitekt,s:9-12.*
- ELDEM, S. H. (1940).** *Yerli Mimariye Doğru, Arkitekt, sayı:3- 4, s:69- 74.*
- ELMAS, N. (2005).** *An Analyses of the Conservation of the Twentieth Century Architectural Heritage in Turkey. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ,s:36-68.*
- ERGÜLER, M. (1996).** *Sedad Hakkı Eldem Binaları'nın Analizi, Y. Lisans Tezi, İTÜ,s:200.*
- EYİCE, S. (1995).** *"İlk Kuruluştan Türk Devrinin Başlarına İstanbul" Yayına Hazırlayan:Mustafa Armağan. İstanbul: Kültür İşleri Daire BaşkanlığıYayını, s:31.*
- GLANCEY, J. (2003).** *"Twentieth Century Architecture the Structures that Shaped the Twentieth Century". London: Carlton Books,s:124.*
- GOOGLE, E. (2016).** *İstanbul Uydu Görüntüleri.*
- GÜLERSOY, Ç. (1996).** *"Boğaziçi neydi?", İstanbul Armağanı-2:Boğaziçi Medeniyeti, Yayına Hazırlayan:Mustafa Armağan. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını,s:176.*
- GÜLERSOY, N., TEZER, A., YİĞİTLER, R. (2001).** *Zeyrek: A Study in Conservation. İstanbul: İTÜ, İstanbul Ansiklopedisi,s:37.*

HACIOĞLU, E. (2010). *"Tarihi Çevrede Yasal Düzenlemelerin Mimari Tasarım Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi(İstanbul Tarihi Yarımada Örneği)"*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İTÜ.

ISENSTADT, F., SHACHAR, A. (1987). *Society,Cultre and Urbanization,Sage Publications. Aktaran:R.Bozdoğan. California,USA.*

KARAMAN, A., ÖNAL, Ş. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Zeyrek" Maddesi.* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları,s:553.

KILIÇBEY, M. A. (2000). *Şehirler ve Kentler, 2. Baskı.* Ankara: İmge Kitap Evi,s:23.

KÖKDEN, U. (1996). *"Kentler Üreten Tarih-Tarih Üreten Kentler.* Cotigo, Sayı 8, yaz,s:38.

KUBAN, D. (2004). *İstanbul: Bir Kent Tarihi ,3.Baskı.* İstanbul: Tarih vakfı Yurt Yayınları.

KUBAN, D. (1996). *İstanbul: Bir Kent Tarihi ,1.Baskı.* İstanbul: Tarih vakfı Yurt Yayınları

KUBAN, D. (1994). *"Manifaturacılar Çarşısı",DBİA.* Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını,s:296-297.

LEWİS, B. (2006). *İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu Medeniyeti, Çev. Ömer Faruk Birpınar.* İstanbul: Bilgi Kültür Sanat,s:39,98,103.

ORTAYLI, İ. (1987). *İstanbul'dan Sayfalar,2.Baskı.* İstanbul: Hil Yayınları, s:207.

ÖKTEN, S., & CAN, A. (2002). *"Fetih'ten Günümüze İstanbul Kent Mekânının Oluşumu", Yeni Türkiye Dergisi: Türkler,Ed:Hasan Celal Güzel,Kemal Çiçek,Selim Koca, Cilt 10.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,s:345-346.

PORSUK, N. F. (2008). *Zeyrek SSK Binalarının 20. Yüzyıl Mimarlık Mirası Korunma Ölçütleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi.* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Y.Lisans Tezi, s:3-8.

READER, J. (2007). *Şehirler, Çev. Fatine Bahar Karlıdağ.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s:287.

RICHARDS, J., & MOCK, E. (1966). “*Modern Mimariye Giriş*”, (Çeviren: Aptullah Kuran). Orta Dogu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını (Introduction to Modern Architecture, 1947), s.14-15.

SÖZEN, M. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s:16-89.

TANPINAR, A. H. (1997). *Beş Şehir, İstanbul.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, s:163.

TAPAN, M. (2004). *Mimarlıkta Değerlendirme, İTÜ Yayınevi, İstanbul, s:105-118.*

TEKELİ, D. (2012). *Mimarlık: Zor Sanat.* Yapı Kredi Yayınevi.

TÜMERTEKİN, E. (1997). *İstanbul, İnsan ve Mekân.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ÜLGEN, A. (1996). “*Boğaziçi Sarayları*”, *İstanbul Armağanı-2: Boğaziçi Medeniyeti, Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan.* İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, s:130-131.

ÜNSAL, B. (1969). *Türk Sanatı Tarihi: Araştırma ve İncelemeleri II, İstanbul, s:24.*

WIENER, W. (2003). “*Bizanstan Osmanlıya İstanbul Limanı*”. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

YAVUZ, Y., & ÖZKAN, S. “*Osmanlı Mimarlığının Son yılları*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi- 4.* İletişim Yayınları, s:1078,1085.

YAZAN, Ü. M. (1997). *"İstanbul'un Nüfus Yapısı", Habitat II Kent Zirvesi İstanbul'96 Uluslar Arası Bilimsel Toplantılar, Cilt II. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, s:210.*

YÜCEL, A. (1983). *"Contemporary Turkish Architecture", Mimar: Architecture in Development 10, Ekim- Aralık, s:61.*

İnternet Kaynakları:

<http://archnet.org; digital library, search: Eldem, Social Security Complex>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_Sigortalar_Kurumu, 05.05.2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/İstanbul_Manifaturacılar_Çarşısı, 07.05.2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/İstanbul_Adalet_Sarayı, 07.05.2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/İstanbul_Belediye_Saray, 07.05.2016

<http://www.imc.org.tr>, 02.05.2016

<http://www.mimarlarodası.org.tr/mimarlıkdergisi>, 02.05.2016

<https://sehirharitası.ibb.gov.tr> , 01.05.2016

www.byzantium1200.com, 01.05.2016

<http://v2.arkiv.com.tr/p2770-sosyal-sigortalar-kompleksi.html>, 15.05.2016

<http://v2.arkiv.com.tr/p2764-istanbul-adliye-sarayı.html>, 15.05.2016

<http://v2.arkiv.com.tr/p1852-istanbul-manifaturacılar-carsisi-mimari-yarisma-projesi.html>, 01.05.2016

<http://www.wowturkey.com/forum>, 25.04.2016

7. ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : REŞAT BADUR
Doğum Yeri ve Tarihi : ADIYAMAN/GERGER 09.11.1988
Yabancı Dili : İNGİLİZCE
Eğitim Durumu(Kurum ve Yıl)
Lise : ADIYAMAN/ GERGER LİSESİ
Lisans : DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ SANAT VE TASARIM
FAKÜLTESİ,MİMARLIK BÖLÜMÜ(BURSLU)
Y.Lisans : FATİH SULTAN MEHMET VAKIF
ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK VE FEN
BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK
ANABİLİM DALI(BURSLU)
Çalıştığı Kurumlar/Tarih : DOME MİMARLIK(MART 2013-AĞUSTOS
2013)
KA-YAPI İNŞAAT PROJE DANIŞMANLIK
(AĞUSTOS 2014-.....)
İletişim(e posta) : resatbadur_@hotmail.com
Meslek : Y.Mimar, C Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı